

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1911

HÄFT. 1

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

• UTGIFVEN AF •
BERNHARD SALIN
MUSEETS STYRESMAN

Sune Ambrosiani, De äldsta rokokokaklen i Stockholm	1
Smärre meddelanden: C. Nyquist, Nacka och Bromma klockstaplar; Sven Ekman, Ett par småländska fångstredskap för gräfling och räf; Nils Keyland, Jullev och levhögar i några Västgöta- socknar; Sigurd Wallin, En otryckt sockenbeskrifning af Lars Hallman; N. E. Hammarstedt, Höknatt och Jul; N. Sjöberg, Rituala bruk vid våra hälsokällor	21
Litteratur: S. Ekman, Norrlands jakt och fiske, af N. E. H.; E. Leh- mann, Almueliv og eventyr, af N. E. H.; H. Fett, En islandsk tegnebog fra middelalderen, af N. E. H.; Peasant art in Sweden, Lapland and Iceland, af —a—i; Sune Ambrosiani, Zur Typo- logie der älteren Kacheln, af G. H—m; Porträtt af Svenska läkare och apotekare, af —a—i; G. J:son Karlin, Kulturhisto- risk Museet i Lund 1882—1910	52
Notiser	64

Bilaga: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning
år 1909 samt Redogörelse för K. Lifruskammarens och därmed
förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1909.

Gåfvor till Nordiska Museet emottagas med tacksamhet. Från landsorten insändas de under adress Nordiska Museet, Stockholm 14. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständig och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografer! Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, eldstäder, husgeråd, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsets innehåll.

De äldsta rokokokaklen i Stockholm

af

Sune Ambrosiani.

Vid midten af 1700-talet hade tillverkningen af kakel i Stockholm fått en mycket stor omfattning. Till skillnad från många andra minnen af tidens kultur ha dylika sedan länge observerats och tillvaratagits, ej blott af enskilda intresserade utan äfven af museerna, ej minst af Nordiska Museet, som genom rikliga gåfvor fått en anseelig och representativ samling kakel från denna tid. De kakelugnar, där dylika kommit till användning, hafva vanligen en gång flyttats från sina ursprungliga platser till kåkar och enklare stenhus i stadens utkanter. De senaste årtiondenas omfattande byggnadsverksamhet har emellertid som bekant jämnat med jorden ett stort antal af dessa gamla småbyggnader. Äfven om de innehöllo väl så många detaljer belysande för tidens smak och de dåtida hemmens inredning, fingo de försvinna, utan att någon fackman blef underrättad om, att de skulle borttagas. Om det däremot i dessa småhus fanns en kakelugn med gamla målade kakel, underrättade man vanligen Nordiska Museet, när det skulle rifvas. Ej sällan öfverlämnades dessa också, om så önskades, till museet för att rikta dess stora samlingar af ifrågavarande slag.

Naturligtvis har det långt före 1700-talets midt funnits en inhemsk kakeltillverkning i Stockholm. Åtminstone sedan medeltidens slut,¹ och kanske redan dessförinnan, har en sådan ägt rum. Fabrikationen af enklare kakel beredde förmodligen icke krukmakaren

¹ Se Sune Ambrosiani, Zur Typologie der älteren Kacheln, Stockholm 1910, t. ex. fig. 53 ff.

andra eller större svårigheter än tillverkandet af hvilka andra varor som helst, som tillhörde hans yrke. Under 1500- och 1600-talen fortgick det på samma vis och långt in på 1700-talet. Detta århundrades första årtionden var ingen för nya uppslag lämplig tid. Efter Karl XII:s krig rådde inom landet både stor folkbrist och ekonomisk depression.

Hvad vi känna om den dåvarande kakelindustrien visar, att man bibehållit de kakeltyper och den dekoration, som man brukat redan under senbarocken. Från denna tid är i fråga om kakel mycket obetydligt publicerad. Det hela inskränker sig till ett par ugnar af grönglaserade kakel med kakeltyper, som otvifvelaktigt varit mycket allmänna under ifrågavarande period.¹

År 1725 anlades fajansfabriken Rörstrand invid Stockholm. Denna började mycket snart äfven tillverka kakelugnar. Det finner man bland annat genom de hos Stråle tryckta inventarielistorna.² Stiftar man sedan också bekantskap med det kakelmaterial Nordiska Museet har i sin ägo, påträffar man i icke ringa antal kakel af denna fabriks tillverkning under de första årtiondena af dess tillvaro. Dit hör nämligen en stor mängd från Stockholm och trakten däromkring komna, små kvadratiska bladkakel och till dessa hörande simskakel. De äro dekorerade i den stil, som var förhärskande under 1700-talets andra fjärdedel. Ett och annat dateradt kakel bestyrker tidsangifningen, i den händelse någon skulle kunna hysa någon tvekan om densammas riktighet.

Hvad dessa kakel beträffar, så äro de olika *typerna* fortfarande desamma som under senbarocken. Troligen ha de något minskat i antal. Dekoren är däremot en helt annan än under föregående tid. Den är dessutom mera konstnärligt utförd, än man kan vänta af en vanlig krukmakare. Det är därför närmast denna, som gör, att man kommer att tänka på, att dylika kakel ej äro några krukmakarprodukter utan måste vara alster af en bättre organiserad fabriksverk-

¹ S. Ambrosiani, Till eldstadens historia, i Svenska Slöjdföreningens Tidskrift 1904, fig. 22, 23.

² G. H. Stråle, Rörstrands historia och tillverkningar 1726—1850. Stockholm 1879.

samhet. Kaklens dekor är i två färger, blått och hvitt. Bottenfärgen är vit; mot denna äro figurer, landskap, stilerade eller naturalistiska ornament utförda blått. Denna dekor infördes i Europa genom de s. k. ostindiska fajanserna, hvilka som bekant förfärdigades längre bort i Ostasien än namnet angifver. Via Holland, där de först eftergjordes, spreds fabrikationen af dessa fajanser i blått och hvitt ansenligt, så att det fanns ej så få fajansfabriker i norra och mellersta Europa, där efterbildningar af dem framställdes.¹

Man känner för närvarande beklagligt nog ingenting om, huru de ugnar varit uppbyggda, i hvilka dessa de äldsta Rörstrandskaklen varit uppsatta.

Dessa små kvadratiska bladkakel med tillhörande simskakel efterträddes, som det synes inom en mycket kort tidrymd, af kakel af en helt annan karaktär. Man upptog icke blott nya modeller för blad- och simskakel. Dekoren präglades äfven af en helt ny smak. Fabriksledningen vid Rörstrand hade tydligen beslutat att föra i marknaden kakelugnar efter nya modeller. Till dessa passade ej de gamla kaklen, utan tillverkningen af dylika afstannade. När detta skedde är ej bekant, framgår t. ex. icke af de upplysningar, som meddelas i Stråles bekanta arbete om Rörstrands äldre öden.

Mitt syfte blir här sålunda först att närmare redogöra för hvori dessa förändringar med typerna och i dekoren bestått, sedan att söka fastställa den tidpunkt, då ifrågavarande genomgripande förändring ägde rum med dessa Rörstrandsfabrikens tillverkningar.

Uppkomsten af alla de nya kakeltyperna beror som sagdt på, att nya slags kakelugnar fördes i marknaden. Veta vi ingenting om huru den föregående tidens kakelugnar varit beskaffade, så finnes det lyckligtvis så många kakelugnar af rokokotillverkningen ännu i behåll eller bevarade i bild, att man lätt kan fastställa det karaktäristiska för hufvudtyperna af dessa. För den stora allmän-

¹ Några kakel med denna sorts dekor ha en gång afbildats i Fataburen. Jfr S. Ambrosiani, Kakelugn med Karl XI:s namnchiffer i Stralsund, Fataburen 1907, sid. 5, jfr äfven Meddelanden från Nordiska Museet 1903, sid. 41, 42.

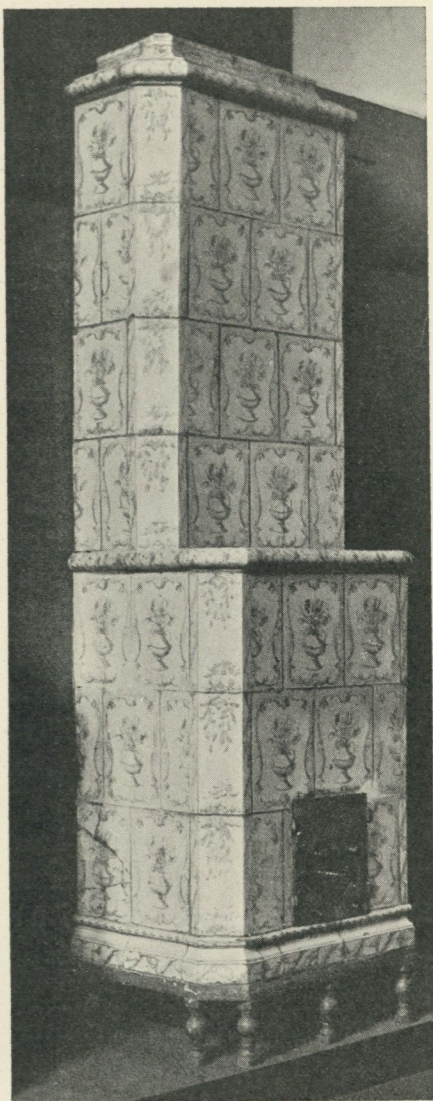

Fig. 1. Plan kachelugn.
N. M. 91, 390.

heten i Stockholm stå otvifvelaktigt tvenne ugnstyper som de för denna tid karaktäristiska. Den ena är den plana, den andra den runda ugnen.

Den plana ugnstypen i sin mest utvecklade form torde godt representeras af ett exemplar sådant som ugnen fig. 1. Som vi se är det något i uppbyggnaden, som erinrar om den franska cheminéen.

Dylika ugnar hvila liksom denna vanligen på en ram, uppbyuren af svarfvade träfötter. Äfven om det är antagligt, att själfva den ifrågavarande ugnformen är importerad, ges det dock sedan länge inom landet likartade anordningar på kakelugnarna. Typologiskt har man väl att sätta träfötterna i förbindelse med de arkadbågar af bränd lera, som under 1600-talet ej sällan förekommit å praktugnar i Stockholm och dess omgifningar, t. ex. å Skokloster (flerstädes afbildade) eller å egendomen Hesselby i Spånga.¹ I förbigående kan för öfrigt anmärkas, att det är ett gammalt och ur värmesynpunkt mycket praktiskt bruk att lyfta upp ugnsbottarna från golven, så att luften kan cirkulera under dem.

¹ N. M. 95,669.

Närmast ofvanpå träramen å kakelugnen fig. 1 finnes en sims af sockelsimskakel af modell som fig. 14 och 15, se sid. 18. Denna sockelsimstyp förekom undantagslöst på alla kakelugnar af Stockholms fabrikation vid denna tid. Ofvanom sockelsimsen vidtar ugnslifvet, uppbygdt med stående rektangulära bladkakel, 325 × 240 mm, och till dem konstruerade hörnkakel. På en del af dessa ugnar fortsätter lifvet utan afbrott ända upp till krönet, många äro emellertid som kakelugnen fig. 1 försedda med en afsats och med öfverlifvet smalare än underlifvet. Afsatsen, »skänken», kantas af en sims af en modell som fig. 20 och 21 (sid. 19) visa, och är belagd med bladkakelplattor, d. v. s. sådana kakel, från hvilka rumpet på baksidan borttagits.

Från skänkafsatsen höjer sig i regel öfverlifvet direkt utan något arkitektoniskt bindeled. Öfverlifvet avslutas med ett krön, som vanligen består af tvenne skikt simskakel. Det undre skiktet bildas i detta fall — som eljest ofta är brukligt — af samma simskakel, som förekomma i skänksimsen, fig. 20, det öfre skiktet af simskakel sådana som fig. 16 och 17 visa. Rätt ofta sitter midt fram till i krönet ett i särskild form gjordt praktkakel, som jag i brist på bättre namn plägar kalla midtkrön.

Den runda kakelugnen — den andra af rokokotidens båda ofvan nämnda hufvudtyper — äger samma kakeltyper som den plana ugnen med samma genomskärningar som å dessa. På grund af ugnens cylindriska form äro de emellertid buktiga.

Ett är säkert rörande dessa båda senast beskrifna kakelugnsformer, att ingendera typologiskt utvecklats eller nyskapats på inhemsk botten. Emellertid är vår kunskap om det utländska materialet i detta fall — på grund af bristande monografier — mycket ofullständig. Själff har jag under en resa vintern 1907—08 ifrigt sökt efter dessa formers hemland, men anser mig ej ha funnit annat än antydningar om de länder, där man bör anställa grundligare efterforskningar, än jag då var i tillfälle till. Ehuru det kan synas själfallet, bör det kanske nämnas, att de plana ugnarna och de cylindriska — »runda» — ej härstamma från samma håll.

Såsom förebilder för de sistnämnda har man att välja på ett par möjligheter såsom sannolika. Antingen kunna de leda sitt ur-

sprung från de runda uppsatser, som sedan gammalt ej voro sällsynta å vissa nejdens kakelugnar, eller, och väl snarare, har man i dem att se en med kakel utförd ugnform, som är danad i annat material. Kort innan dessa runda ugnar möta på svensk mark, ha nämligen ugnar i cylinderform af järn eller i enstaka fall af koppar börjat tillverkas i vissa delar af Tyskland, t. ex. Rhendalen. Emellertid har jag ej lyckats ibland dessa finna någon form, som jag kan anse som *direkt* förebild till de stockholmska runda kakelugnarna.

Ofvan har antydts, att det troligen finnes något samband mellan de plana ugnarna och de franska cheminéerna. Hvar eller af hvem den plana ugnformen skapats är emellertid ej fastställt. Jag tror mig likväl ha funnit, att det kakelformat, som ingår i dessa kakelugnar, ha sitt hemland i de sedan medeltiden för en rik kakelproduktion kända länderna kring öfre Rhen, Schweiz och Elsass. I nämnda länder kan man följa, hur dessa bladkakel — de på ena kortsidan ställda, rektangulära bladkaklen — uppkommit och utvecklats sig.

Men ej blott de stockholmska kaklens format utan äfven deras dekoration antyder, att man har att söka deras ursprung i denna del af Europa. Deras dekor är som bekant vanligen tvåfärgad: en kvist, ett blomsterknippe eller ett rokokornament i färg mot hvit botten. I Schweiz, Baden och Elsass har man, så vidt känt, långt tidigare än annorstädes börjat använda målade, vanligen tvåfärgade kakel. Under det reliefkakel på andra ställen dominerade, älskade man särskildt i Schweiz de målade kakelugnarna, och en stor mängd dylika ha där utförts med mycket framstående konstskicklighet. Denna produktion är ej mindre liflig på 1700-talet än under föregående århundrade. På 1700-talet upptas återigen nya mönster, sådana som visa sig kunna ha tjänat som förebild för dekoren å många af de stockholmska rokokokakelugnarna. Kakelugnen fig. 2 visar en sådan ugn från Schweiz eller Elsass, i hvilken ofvan beskrifna kakelformat och dekoration ingå. Själfva ugnformen företer emellertid icke i detta lika litet som i andra mig bekanta fall någon likhet med formen å de stockholmska kakelugnarna.

Sedan man i Stockholm börjat använda de nya kakelugnsformerna med det nya formatet på de viktigaste kaklen — bladkaklen — samt den nya dekorationen, kvarstår likväl i vissa detaljer mycket af de gamla traditionerna vid Rörstrand och från annan äldre inhemsk tillverkning. De nya plana rokokokakelugnarna ha så godt som undantagslöst snedt afskurna hörn, t. ex. fig. 3, af kakel, som korrespondera mot dessa nya bladkakel. Sagda hörnkakels vanliga genomskäring visar fig. 4.

Dylika hörn saknas alldeles i det område, där det stora formatet på bladkaklen har utvecklats (Schweiz, Elsass). Där-

emot kan man inom Östersjöområdet se, att en dylik form där har djupa anor. Se vi på en kakelugn som den i Stralsund med Karl den XI:s namnchiffer,¹ så finna vi å denna dylika snedt afskurna hörn med en spiralvriden halfkolonett pålagd som hörnprydnad.

Fig. 2. Kakelugn.
Kunstgewerbe-Museum, Basel.

¹ S. Ambrosiani, Kakelugn med Karl XI:s namnchiffer i Stralsund, Fataburen 1907, s. 1 o. f.

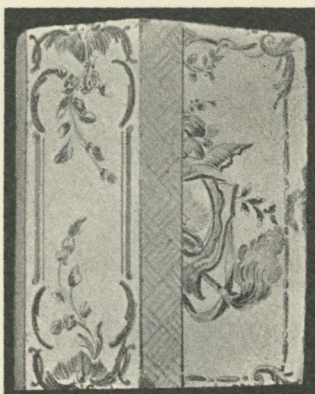

Fig. 3. Hörnkakel.
Stockholm. N. M. 60, 607 e.

Detta tema varieras på flera sätt äfven i Rörstrands första kakeltillverkning, då man ännu gjorde kaklen små och kvadratiske, jfr en kakelugn i rum 102 och kakel å midtmontern i rum 103 i Nordiska Museet. Det bör då ej väcka någon förundran, att man också kunnat öfverflytta dylika hörnoringar från de små kaklen till hörnkakel af det nya stora formatet, se fig. 8, en ugn, som jag nedan får tillfälle att närmare sysselsätta mig med.

De exempel, som härmed anförts på små eller stora hörnkakel med snedt afskurna hörn, ha alla varit kakel med glasyr i blått och hvitt. Samlingen af sådana kan rätt lätt utökas, äfven om vi endast räkna med sådana platser i Stockholm, hvarifrån dylika kommit till Nordiska Museet. Vilja vi emellertid äfven ta med i beräkningen sådana med de ofvannämnda samtida kakel, som äro försedda med enfärgad grön glasyr, ger Nordiska Museets förråd af dylika icke en riktig bild af tillverkningens om-

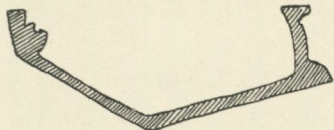

Fig. 4. Snitt af hörnkakel.
Stockholm.

fattning. Eftersom dessa ännu ej sällan påträffas i gamla hus eller vid grundgräfningar, lider det intet tvifvel, att fabrikationen af dem varit mer omfattande än af de tvåfärgade. Museet har emellertid och detta otvifvelaktigt med rätta ansett onödigt att anhopa ett stort antal exemplar i sina magasin, sedan typerna en gång blifvit rikligen representerade. Att de gröna haft en längre tillverkningsperiod visas i någon mån också däraf, att de äga ett större utbredningsområde än de tvåfärgade, som knappast synes ha spridts längre bort än till Stockholms närmaste omgifningar.

De simskakel, som togos i bruk samtidigt med de nya kakelugnarna, uppvisa ej särdeles många typer. De, som upptogos, användes däremot i mycket stor utsträckning. De stå ej i något släktskapsförhållande till de äldre inhemska simskaklen. Lika om-

växlande som simskakeltyperna voro under 1600-talet äfven i Norden, lika få voro de under 1700-talets förra hälft i Stockholm. Så vidt man vet, var det endast det konvexa simskaklet af den form fig. 5 visar, som här då uteslutande var i bruk. Detta senare har mig veterligt aldrig kommit till användning i de nya kakelugnarna. Till dem använde man i stället följande simser. Fotsimser af tre slag äro kända. Fig. 12 visar en af dessa framifrån, fig. 13 i genomskärning. Detta simskakel har nära släktingar i samma trakter, därifrån de stora bladkaklen hämtades. I Stockholm ingingo de endast i en enda grupp kakelugnar och försvunno sedan. Fig. 14 visar det vanligaste af de nya fotsimskaklen, fig. 15 dess genomskärning. Trots icke obetydligt letande har det ej lyckats mig påträffa utländska direkta förebilder till detsamma. Hemma i Stockholm bibehöll det sig längre i bruk

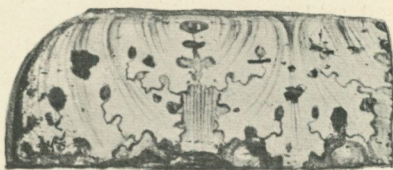

Fig. 5. Konvext simskakel.
N. M. 96, 738.

än de andra, här omtalade fotsimserna. Närmaste släktingar till denna typ finnes i småstäder vid Tysklands östersjökust. Dock äro inga mig därifrån kända exemplar så gamla som de äldsta ugnarna i Stockholm, så ännu är det åtminstone ej lätt att säga, i hvilken riktning kulturinflytandet gått.

Den tredje fotsimsen, som fig. 26 återger, känner jag endast från några kakelugnsefterbildningar från ett dockskåp. Samma sims användes både som fot-, skänk- och krönsims, ehuru i olika ställningar, på dessa ugnsimulationer. Häruti återspegla dessa en mycket vanlig plägsed i både äldre och yngre tider, så snart det gäller enklare kakelugnars uppbyggnad.

Som skänksimser anträffa vi flera typer. Samma kakel som i skänksimsen användas mycket ofta äfven i den nedersta af krönets simser, då det, som ofta sker, ingå två eller flera simsskift i krönet. Ugnar som fig. 6 ha en skänksims, som består af en rundstaf och en förhållandevis hög lodrät platta inunder denna, fig. 27. Som nämnt användes fotsimsen fig. 26 jämväl som skänksims å kakelugnsmo-
dellerna. Så finnes det dylika, som under rundstafven ha

två smala kälar, fig. 22, 23, och med endast en käl, fig. 20, 21, som är den bland dessa simser, som left längst och fått den största användningen. Den återfinnes på ugnarna fig. 1, 9, 10.

På kakelugnen från 55 Högbergsgatan, fig. 9, finnes, liksom å den ej utställda ugnen med inventarienummer 32,300, en smal horisontal list, fig. 24, 25, som löper omedelbart under det skift med bladkakel, som sitter närmast under skänken. I äldre tider förekomma dylika smala lister ofta t. ex. i Schweiz, men äro ej heller främmande för äldre nordiska kakelugnar. De upptagas på de kakelugnar, som nyss nämnts, men mig veterligt upphör därmed deras användning inom den stockholmska kakelindustrien.

I enlighet med sina arkitektoniska förebilder afslutas kakelugnarna med ett ofta rikt smyckadt krön. Äfven bland de ugnar, som här närmast åsyftas, händer det någon gång, att man i midten satt ett större rikt modelleradt kakel, jfr fig. 10, ett bruk som för en tid blir rätt vanligt å bättre ugnar. Annars består krönet af ett eller flera skift simskakel.

Det har ofvan påpekats, att simskaklet fig. 26 jämväl är krönkakel. Utom å kakelugnsmodellen fig. 11 är det jämväl användt i krönets understa skift å kakelugnen fig. 10. Eljest är det icke känt. Ofvan har också framhållits, att skänkkakel vanligen brukas i krönets undre sims på samma ugnar. Så är förhållandet med skänkkaklet af samma modell som fig. 20 å kakelugnen fig. 1 och det smala listkaklet fig. 24 å kakelugnen fig. 9.

Ett speciellt för krönen utmärkande simskakel brukar anbringas i det mellersta skiftet, då krönet består af tre skift, och i det öfversta skiftet, där krönet utgöres af endast två skift. I sin enklaste form ser det ut som fig. 16, men *utan* rundstafven upptill. Som å kakelugnarna fig. 9 och fig. 10 kan ses, ersättes denna rundstaf af en smal list med liknande form som rundstafven. Dessa båda simser göras sedan i ett stycke och få då det utseende, som fig. 16 visar. I dylik gestalt har detta simskakel fått stor utbredning, så att det är ett af de vanligaste bland de något yngre rokokokaklen. Ett besläktadt simskakel visa fig. 18, 19. Skillnaden består däruti, att kälen begränsas både upptill och nedtill af en rundstaf. Dessa

ha användts i krön utan förbindelse med andra simskakel. Efter en nära besläktad ugn å egendomen Malmvik ej långt från Drottningholm är kakelugnen fig. 6 i museets afdelning för eldens ekonomiska användning rekonstruerad. Vi se å denna, att simskakel som fig. 18 äro ställda upp och ner i förhållande till simskakel som fig. 16.

Till alla plana ugnar måste det också finnas hörnkakel i sinnerna. Några bland de äldre af dessa se ut som fig. 12. Det vill säga de bestå af ett midtparti, som svarar mot hörnkaklens sneda sida, och å ömse sidor om detta ha de tvenne lika långa, men i och för sig mycket korta sidopartier.

Dessa hörnkakel måtte emellertid ha visat sig konstruktivt olämpliga, ty de förekomma endast å de kakelugnar, som jag skulle vilja anse vara de äldsta. Med de yngre vidtog man den förändringen, att det ena sidopartiet drogs ut så långt, att ej blott hörnkaklet, utan äfven hälften af närstående bladkakel kunde hvila på detsamma, fig. 14. Härigenom vann ugnens uppbyggnad i stadga. — Hvad här yttrats gäller naturligtvis närmast fotsimskaklen, men med öfriga simskakel vidtogos analoga förändringar.

Med afseende på dekoren kan man bland de äldsta ifrågavarande kakelugnarna urskilja vissa grupper. Då det kända antalet ej är så särdeles stort, kunna de viktigaste exemplaren förtjäna att här i korthet beskrivas. Som vanligt, när det gäller produkter af personligt arbete, äro ej tvenne, trots de många gemensamma dragen, i detalj lika hvarandra.

Ofvan sid. 2 framhölls, att på de små kakel, som tillverkades vid Rörstrand under de första årtiondena af fabriken tillvaro, var vanligt att finna landskap eller figurer i blått mot hvit botten. Detta sätt att dekorera återfinnes på ett antal ugnar med kakel af det nya större formatet. Nordiska Museet äger tvenne sådana,¹ båda från hus i Stockholm, utom några enstaka kakel. Den ena af dessa afbildas i fig. 6. Den i rum 103 återuppförda kakelugnen är rekonstruerad efter en ugn med samma kakeltyper och dekor, som finnes på Malmvik i närheten af Drottningholm. Då förebilden är omsatt,

¹ N. M. 32, 300 och 71, 488.

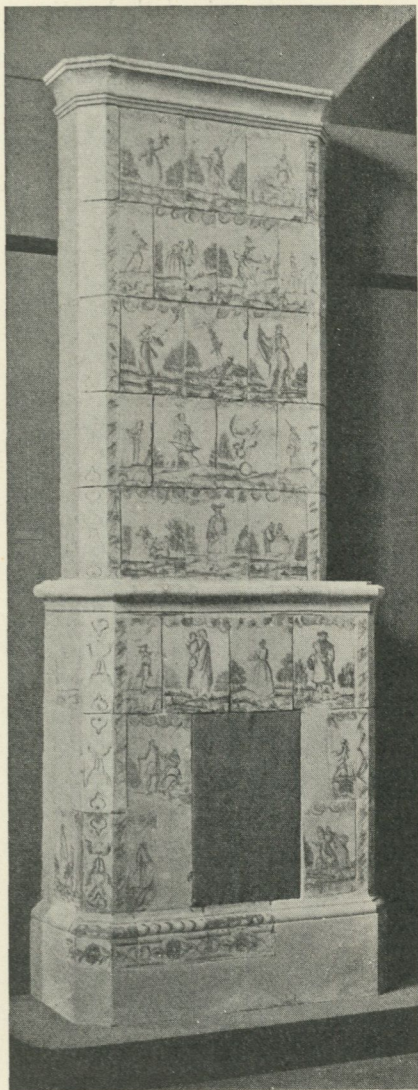

Fig. 6. Kakelugn.
Stockholm. N. M. 71, 488.

är jag naturligen ej fullt säker på, att jag lyckats återge den ugnform, som byggdes, då kaklen voro nya, men jag har all anledning att tro detta. Som vi se, äro fotsimskaklen som fig. 12, skänksimskaklen som fig. 27 och krönsimskaklen som fig. 18. Bladkaklens format är 300×230 mm. Den rekonstruerade eldstadsöppningen är gjord förhållandevis stor, detta i analogi med bruket å andra samtida kakelugnar, t. ex. fig. 9, men då inga järndelar, som hörde till ugnen, äro i behåll, beror denna anordning blott på en gissning. Museets andra kakelugn af samma slag är nedpackad. Dessa representera typen plan ugn med skänk ställd mot en vägg eller i ett hörn — en ugnform, som är en af rokokotidens i Stockholm mest vanliga, jfr fig. 1.

Kakel af stort format med landskapsbilder i blått finnas dessliques i en kakelugn af helt annan habitus, än de, som tillhöra den sist behandlade gruppen. Kakelugnen har stått i det år 1907 rifna och flyttade (?) timmerhuset från 1700-talet, som på

tomten Smålandsgatan 17 mot gatan begränsade Sidvalls måleriska garfverigård. Den åsyftade kakelugnen, fig. 8, är den, som inlagts i mellanväggen mellan tvenne rum å planen fig. 7 vid A. Däri-

genom vann man, att med en eldstad blefvo tvenne om ock små rum uppvärmda. En dylik förläggning af en kakelugn är sedan 1700-talets midt ej bruklig i Stockholm, men tidigare måste den ej varit så ovanlig. Jag har vid flera tillfällen sammanträffat med gamla stockholmare, som från sin barndom kommo ihåg, att de sett just lik-

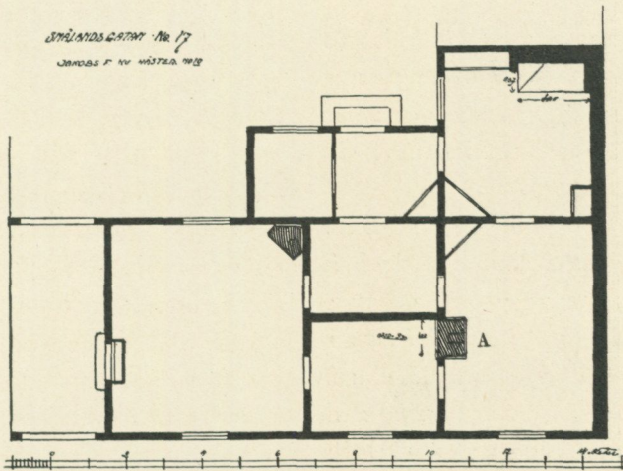

Fig. 7. Plan af trähuset Smålandsgatan 17.
Stockholm.

nande kakelugnar. I andra länder, t. ex. i Nordtyskland, har jag sett i våra dagar uppmurade kakelugnar förlagda efter samma princip.

Fig. 8 visar den vägg af kakelugnen, däri eldstadsöppningen ej finnes, och som vetter mot det lilla mellanrummet. Ofvan har jag redan framhållit, att pilastrarna på de sneda hörnkaklen åter- spegla inhemska traditioner. Fotsimskaklen äro som fig. 14 och krönsimsen som fig. 22. Ugnen saknade skänk och var förresten omsatt.

Den dekor, som ännu brukades på dessa kakelugnar, var en utdöende smakriktning. Därom vittnar det fåtal ugnar, som kommit till vår tid. Det som finnes kvar bär närmast vittnesbörd om — skulle man kunna säga — att fabriken för att tillmötesgå gammaldags folk en och annan gång målade sina gamla mönster på de nyinförda modellerna. Den nya tidens dekor trängde snart igenom.

Ett af de tidigaste mönstren på bladkaklen af det största formatet återfinnes på ugnen i Högbergsgatrummet, rum 54 i Nordiska Museet, fig. 9. Dekoren består af en i blått utförd törnroskvist, sväfvande fritt på midten af det hvita bladkaklet. Hvad denna

Fig. 8. Kakelugn.
Smålandsgatan 17, Stockholm.

ugns öfriga kakel beträffar liknar fotsimsen fig. 12, skänksimsen fig. 20, en smal list fig. 24. Denna kakelugn hade tydligen ej förr varit omsatt, då den jämte inredningen i samma rum öfverfördes till Nordiska Museet. Det var då märkligt, att redan inuti en så gammal ugn voro anbragta rökgångar — denna är den äldsta i Sverige bekanta ugn, som haft sådana. Rökgångar voro en nyhet,

som infördes för att öka förmågan af värmegifning hos ugnarna. Alltefter som skogarna minskade, så blef veden betydligt dyrare, och man måste laga, att värmeafkastningen ökades. Förut var kakelugnen endast en öppen härd, hvars utstråling begränsades af med kakel uppförda väggar, en anordning som var mycket bränslekräfvande. Egentligen eldade man i dessa ugnar — såsom ett gammalt talesätt säger — mest för skatorna.

Från en annan gammal gård i Stockholm vid Karduansmakaregatan ha i samband med husets rifning sådana kakel, som ingå i kakelugnen från Högbergsgatan, skänkts till museet. Ett par af dessa äro utställda å midtmontern i rum 103.

En kakelugn med dylika finnes dessutom å Kungshamn vid Fyrisåns mynning i Ekoln ej långt från Uppsala, i herrgårdsbyggnaden, som rätt oskadad står kvar från 1700-talets förra hälft, då den blifvit uppförd. Denna kakelugn är plan utan skänk med fotsims som fig. 12 och krön af trenne

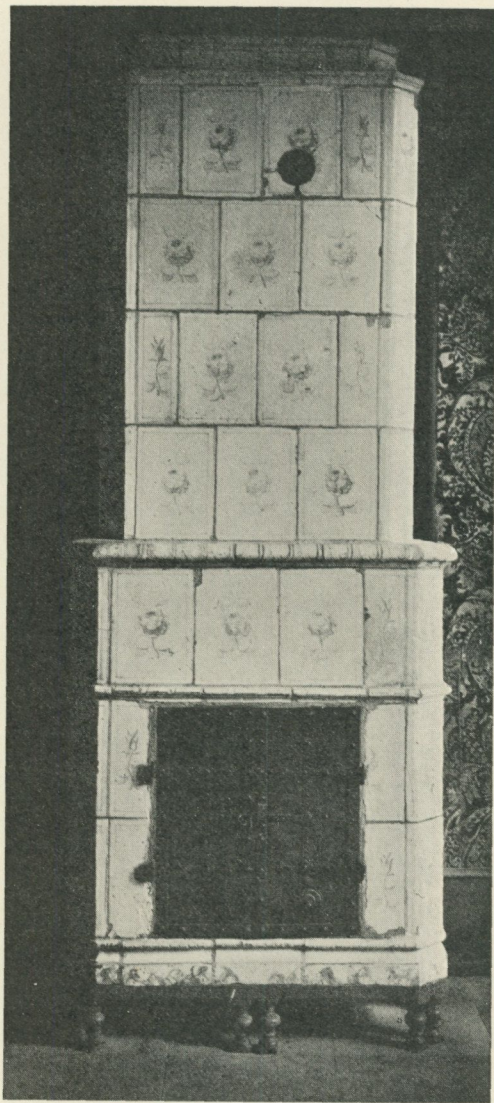

Fig. 9. Kakelugn.
Stockholm. N. M. 98, 874.

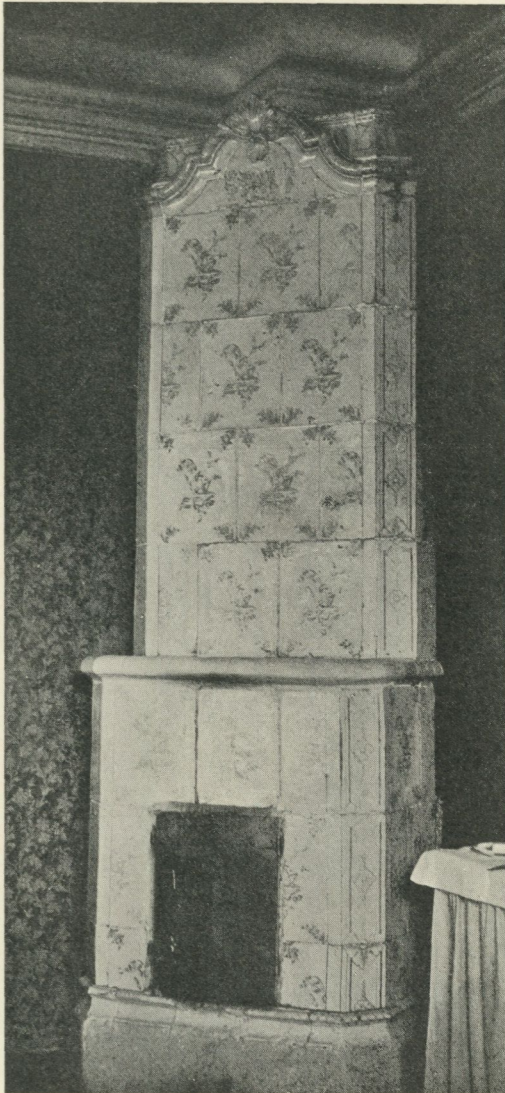

Fig. 10. Kakelugn.
Tärnö, Södermanland.

simser, påminnande om krönet på fig. 9. Invid kakelugnen står en öppen spis med ett för 1700-talets förra hälft karaktäristiskt utseende. De bildas tillsammans en intressant eldstadskombination, erinrande om de ungefär 100 år äldre på det ej långt från Kungshamn belägna Skokloster. — En kakelugn med samma dekor som å de senast omtalade är äfven uppsatt i friherre H. Rehbinders villa å Djursholm. Också denna kakelugn härstammar naturligtvis ifrån Stockholm.

Förmodligen samtidigt med det mönster vi sett prof på i fig. 9 kommo andra i bruk. Ett liknande rokokomönster pryder exempelvis kakelugnen fig. 10 på Tärnö slott i Husby-Oppunda socken i Södermanland. Den har nu sin plats i ett af domestikrummen i slottets bottenvåning.

Förmodligen förflyttades den dit för att i salongen eller matsalen, där den otvifvelaktigt har stått tidigare, lämna plats för någon af de i dessa rum nu befintliga ugnarna af modernare kynne. Bilden

visar, att ugnen har stor eldstadsöppning, fotsims som fig. 14, skänksims som fig. 22 och ett krön af annat utseende än på de ofvan behandlade kakelugnarna. I midten sitter ett stort, med rokokomönster i relief och färger siradt kakel, ett midtkrön. På sidorna om detta vidtaga tre simser öfver hvarandra. Den nedersta utgöres utaf en kombinerad käl och rundstaf snarlik fig. 26. Därofvan ligger en sims, besläktad med simsens fig. 16, och öfverst en smal list.

Profilen på midtkrönet och dess fortsättning i den nedersta af de trenne simsena återger en form, som jag eljest endast återfunnit på kakelugnsimitationer af trä uti ett dockskåp, som befinner sig i fröknarna H. och E. Gartz ägo. I tvenne af rummen i detta finnas tydligen noggrannt ut-

förda imitationer af kakelugnar. I det stora hela äro de hvarandra lika i uppbyggnaden. Skillnaden mellan dem består egentligen endast däruti, att den större, 290 mm. hög, tänkes byggd med stora rektangulära blad- och hörnkakel, den andra med kvadratiska blad- och hörnkakel. Dekoren å båda består af ljusblåa kvistar mot hvit botten. Den af ugnsmo-
 dellerna, som på grund af det

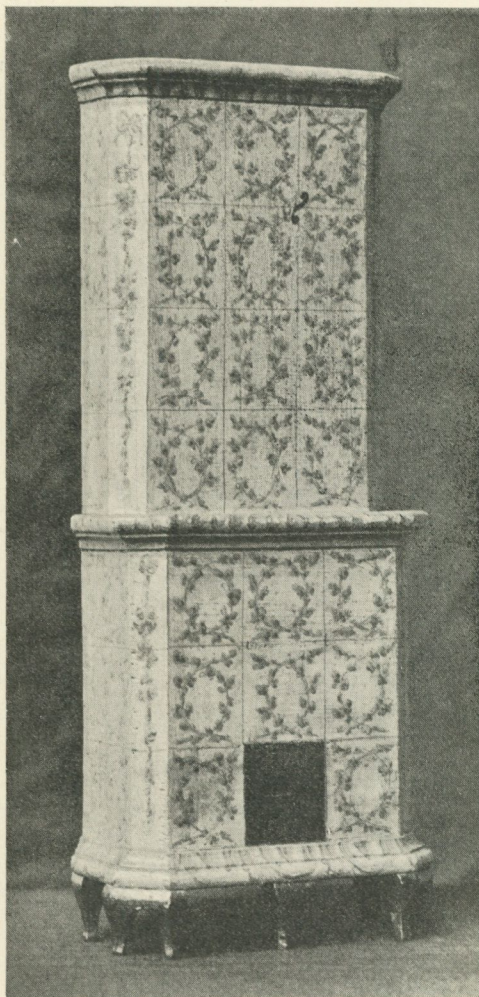

Fig. 11. Kakelugnsmodell från ett dockskåp.

imiterade kakelformatet mest intresserar oss i detta sammanhang, visar fig. 11. Modellen återger bilden af en plan kakelugn på träfötter med skänk, som, trots att den är plan, är afsedd att stå uti ett hörn. Till skänken är den 3 skift hög, med eldstadsöppningen

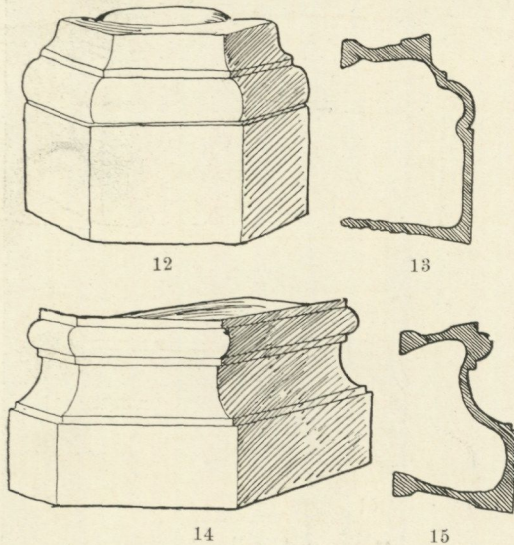

Fig. 12. Fotsimskakel, Stockholm. N. M. 30,351 b. Fig. 13. Snitt af fig. 12. Fig. 14. Fotsimskakel till en ugn som fig. 1, Stockholm. Fig. 15. Snitt af fig. 14.

midt på framsidan. Nedtill är den 4 kakel bred, 115 mm, och 2 kakel, 55 mm, djup. Upptill är den lika bred, men som vanligt ej fullt så djup som nedtill (endast $1\frac{1}{2}$ bladkakel). Målningen å denna modell återger emellertid ej den praktiska uppbyggnaden af en dylik ugn. Å modellen stå kaklen rätt öfver hvarandra, medan de på en verklig ugn stå endast till hälften öfver hvarandra, ett förfarande, som ger ugnen långt större stadga. Mellan de båda öfversta skiften på framsidan är spjället markeradt. Å yngre ugnar sitter detta vanligen å ena kortsidan och är skjutbart. Här är det däremot som på de äldre ugnarna placeradt på framsidan och vridbart, jfr Nordiska Museets för närvarande äldsta, i rum 102 utställda kakelugn.¹ Simskaklen i fotsims, skänksims och krönsims äro öfverallt desamma, ehuru vända på olika vis i olika simser: i fotsimsen med plattan nedåt, i de båda andra fallen med plattan uppåt. Vi ha ingen anledning att antaga, att denna sims — dess genomskärning se fig. 26 — ej skulle återge en å verkliga kakelugnar om än för kort tid bruklig form för simskakel, ehuru vi ej känna dylika från något annat håll än å den ofvannämnda Tärnögnen, fig. 10.

¹ N. M. 94,037.

Denna kakelugnsmodell får för dessa kakels historia ett särskildt värde, emedan dess tillkomsttid är på året känd. Utom det allmänna intryck man har af det rikt försedda dockskåpet, till hvilket ugnsmodellen hör, att det är förfärdigadt omkring 1700-talets midt, är det så lyckligt, att några af föremålen i köksafdelningen äro signerade och daterade, ett årtal, som säkerligen betecknar hela skåpets tillkomsttid. I »boet» ingår nämligen en rätt stor servis af blå och hvit fajans af Rörstrands-tillverkning, och i botten på några af kärlen förekommer fabriken vid denna tid vanliga signatur, »Stockholm», någon gång åtföljdt af årtalet 1746.

Under dessa förhållanden kunna vi i kakelugnsmodellen se ett dokument, som mäter oss, att före 1746 hade Rörstrand börjat fabricera bladkakel af det stora formatet för plana ugnar med skänk, den framdeles under rokokotiden så omtyckta formen för elegantare kakelugnar. Sammanställa vi de olika kakelformerna å modellen med dem å Tärnöggen och denna sistnämnda kakelugns med öfriga ofvan behandlade kakelugnars

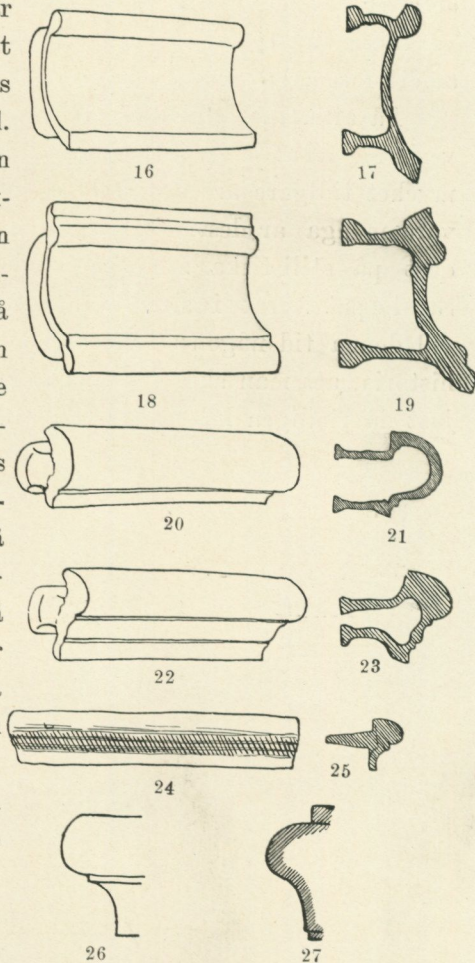

Fig. 16. Krönsimskakel. N. M. 31,843. Fig. 17. Snitt af fig. 16. Fig. 18. Krönsimskakel. N. M. 71,488. Fig. 19. Snitt af fig. 18. Fig. 20. Skänksimskakel. N. M. 91,441. Fig. 21. Snitt af fig. 20. Fig. 22. Skänksimskakel. N. M. 107,167. Fig. 23. Snitt af fig. 22. Fig. 24. List. N. M. 32,300. Fig. 25. Snitt af fig. 24. Fig. 26. Fotsimskakel, modellen fig. 11. Fig. 27. Snitt af skänksimskakel å kakelugnen fig. 6.

detaljer, finna vi, att de inbördes stå hvarandra nära. Deras tillverkning kan ej falla inom långt skilda perioder. Genom daterandet af ett föremål i gruppen ha vi fått en hållpunkt för det hela.

På allmänna stilistiska skäl kan ej Rörstrand ha upptagit tillverkningen af de nya ugnarna mycket tidigare än 1746. Huru mycket tidigare är emellertid ej godt att säga, men att det ej kan vara många år dessförinnan, torde vara sannolikt. Detta dock endast på stilistiska skäl, ty studerar man det källmaterial, som Stråle publicerat i sitt ofvan anförda arbete, finner man knappast vid denna tid någon så markerad tilldragelse i Rörstrands fabriks historia, att man skulle kunna säga, att den nya kakelfabrikationen just då rimligen kan tänkas ha satts i gång.

Smärre meddelanden.

Nacka och Bromma klockstaplar.

I ett par af Stockholms grannförsamlingar ha klockstaplar, liksom i så många andra landsförsamlingar med kyrkor utan torn, varit i bruk. De stå där ännu kvar som minnen från förflutna dagar, äfven sedan man, såsom i Nacka, i en annan del af socknen byggt en ny kyrka.

Den enklare af de båda här afbildade staplarna, fig. 1, finnes i Nacka, Södertörn. Som å planen, fig. 3, och sektionen, fig. 2, synes, utgöres grunden af tre med hvarandra parallella stenrader. Från midten af de båda yttersta stenraderna utgå tvänne andra sådana i rät vinkel mot de förutnämnda. På stenfoten ligga syllar, fig. 2 a, b, tjäna till underlag för systemets stolpar och sträfvor.

Öfver de delar, som äro mer utsatta för regnets åverkan, ligga skyddsbräder, fig. 6. Stativet är uppbyggt så, att i syllarnas tre skärningspunkter äro resta grofva stockar, fig. 2 c, omkring 25 cm. i fyrkant. Mot dessa äro ställda sträfvor, se fig. 2 d. Sträfvorna, med ungefär

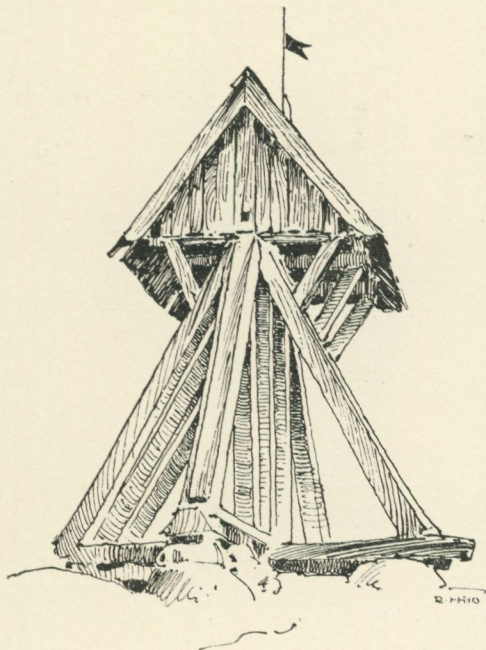

Fig. 1. Klockstapel i Nacka, Södertörn.

samma dimensioner som de resta stockarna, äro inklädda med bräder, fig. 5. Omedelbart ofvan sträfvornas inhuggning i stockarna ligga

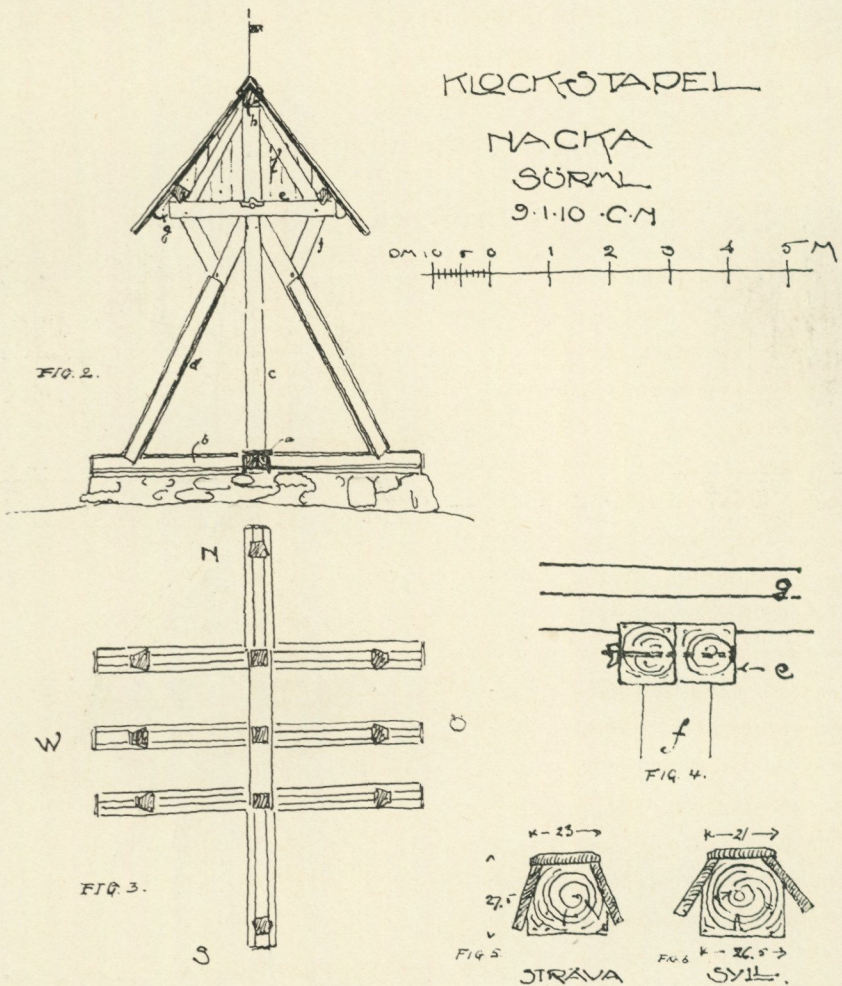

Fig. 2—6. Klockstapel i Nacka, Södertörn.

Fig. 2 sektion. Fig. 3 plan. Fig. 4 tvärstockar med järndubbar. Fig. 5 sträfvor med skyddsbräden. Fig. 6 syll med skyddsbräden.

parvis kortare horisontala tvärstockar, fig. 2 e, som i ändarna äro sammanhållna genom järndubbar, se fig. 4. Deras yttre ändar äro stödda af de korta snedsträfvorna, som synas å fig. 2 f. De tvärs

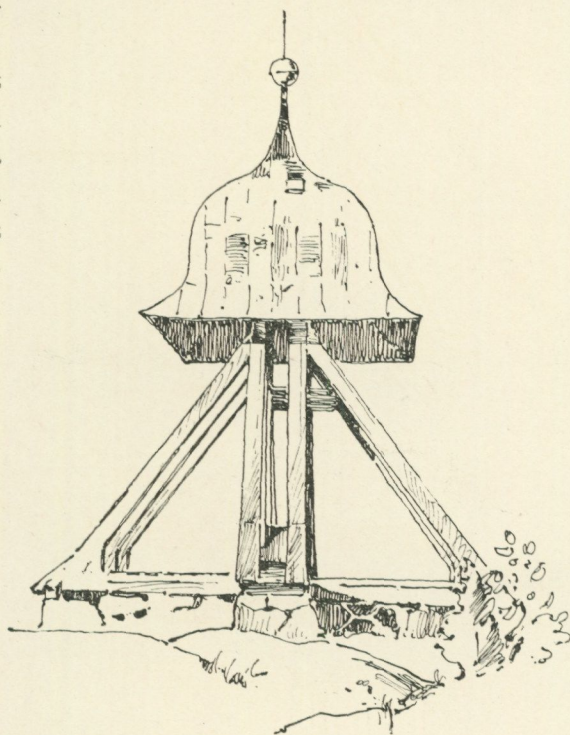
öfver ändarna liggande långsgående stockarna, fig. 2 g, tjäna jämte midtåsen, fig. 2 h, till fäste för skyddstaket, hvars öfre del i sin tur skyddas mot röta genom den vanliga nockhufven af bräder. Sträfvorna, fig. 2 l, upptaga jämte de yttre stockarna, fig. 2 e, den lockbrädade gafvelpanelen. Gaflarna äro dessutom försedda med de sedvanliga vindskebräderna.

Från denna mot sitt fall lutande stapel äro de tvänne klockorna bortförda till den nya kyrkan. De hafva varit upphängda mellan tvärstockarna, fig. 2 e. Möjligen anges stapelns ålder af det årtal, 1769, som finnes inhugget genom plåten i vindföjeln, se fig. 1.

En något mer utvecklad konstruktion representerar klockstapeln i Bromma, norr om Stockholm, fig. 7. Eljest äro de uppländska staplarna vanligen fullständigt inklädda, men denna är såsom de sörmländska öppen.

Den är belägen fritt på en bergknalle ett stycke från kyrkan, så att ljudet från klockorna skulle höras vida omkring.

Stenfoten består af tre med hvarandra parallella stenrader i hvardera af riktningarna norr—söder och öster—väster, se plan fig. 9. De tre i förstnämnda riktning gående stenraderna upptaga hvar sin syll, då däremot den mellersta i öster—väster uppbär två stycken

BROMMA-STAPEL R.H. 5.1.10.

UPL.

Fig. 7. Klockstapel i Bromma, Uppland.

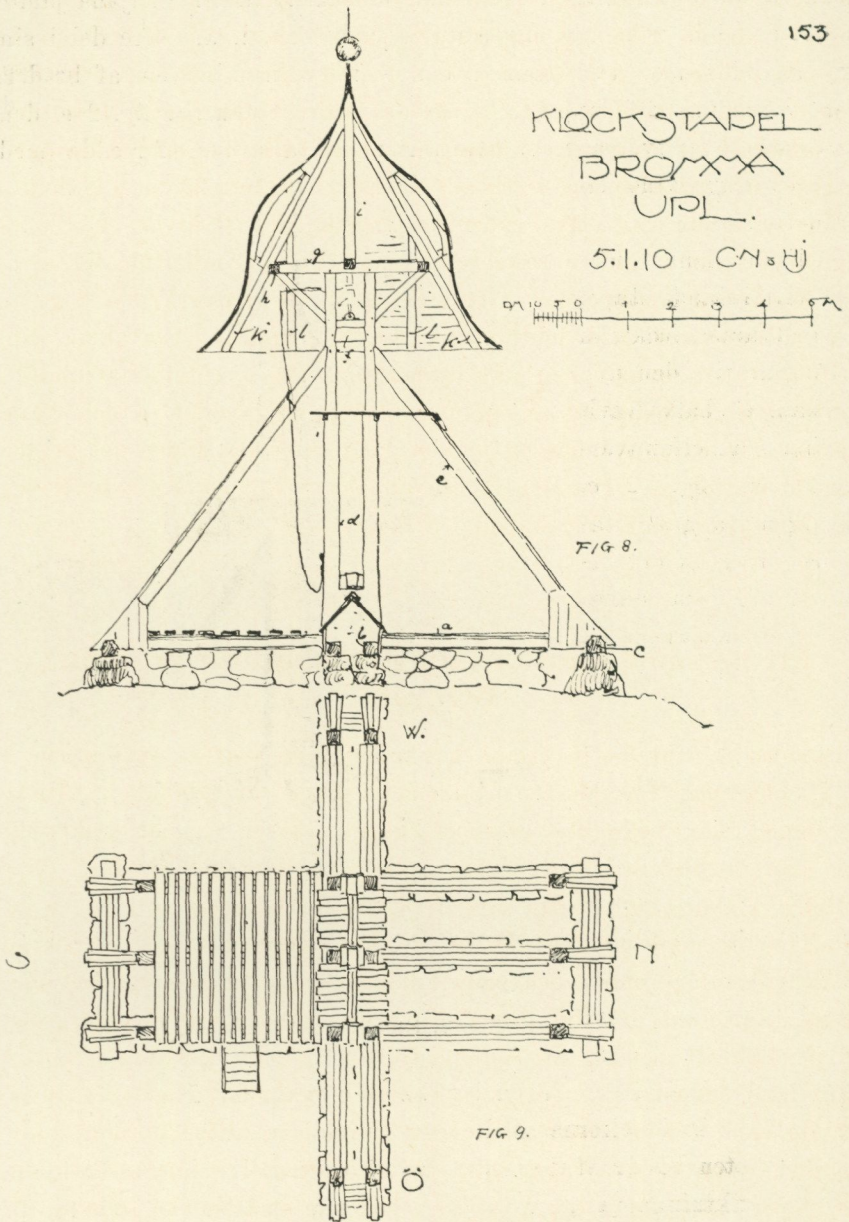

Fig. 8, 9, Klockstapel i Bromma, Uppland.
Fig. 8 sektion. Fig. 9 plan.

på ändarna försedda med sammanhållande tvärstockar; de yttre raderna i denna riktning understödja ändstockar till de tre förstnämnda syllarna. Alla dessa syllar äro skyddade mot fukt och väta genom brädbeklädning. På en del af södra sidan ligger dessutom ett brädgolf för ringaren. I hvar och en af syllarnas inre skärningspunkter äro tillsammans resta sex stolpar, hvardera 29 cm. i fyrkant. Från syllarnas tio yttre skärningspunkter äro sträfvor, fig. 8 e, lagda mot de i midten resta stockarna. På tvärbalkarna, fig. 8 f, äro klockorna upphängda. Öfver dessa är ett ramverk, fig. 8 g, h, som tillsammans med midtspiran, fig. 8 i, uppbär yttertaket. Nu 1910 är taket beklädt med plåt, ett material som ur estetisk synpunkt borde vara förbjudet att använda på dylika byggnader. I den resta stocken, fig. 8 i, är inhugget årtalet 1762, som väl anger det år, då stapeln uppfördes. Formen på hufven pekar väl också i och för sig på 1700-talets midt som stapelns tillkomsttid.¹

C. Nyquist.

Ett par småländska fångstredskap för gräfling och räf.

Genom kulturens inverkan har allmogens jakt så småningom i hög grad förändrats, så att metoderna i det stora hela blifvit desamma, som begagnas af sportjägare. Jakten i egentlig mening har sålunda blifvit alltmer förherrskande, och fångsten har fått träda alltmer i skuggan. Andra fångstredskap än saxarna, som ju ha en tämligen modern prägel, ha på de flesta trakter af södra Sverige fullständigt försvunnit, och endast i Norrlands inre delar ha vi dem ännu någorlunda rikligt företrädda. De redskap och metoder, som varit särskildt afsedda för sådana djurarter, t. ex. gräflingen, som i vårt land endast i de sydligare delarna förekommit i sådan mängd, att de varit föremål för regelbunden fångst, ha alltså numera i allmänhet upphört att finnas till. Så mycket större intresse erbjuda de typer, som ännu äro i behåll. Ett par småländska sådana, af

¹ Perspektivbilderna äro tecknade af arkitekt R. Hjorth, som äfven deltagit i uppmätningarna af staplarna.

sedda i första hand för gräfling, men den ena äfven för räf, skola här beskrivas.

Fälla med fallucka. Fig. 1 och 2.¹

Detta redskap användes vid gräflingens och räfvens lyor, antingen sedan djuren under jakt gått in i dem, eller då lyorna tillfälligtvis påträffats af fångstmannen. Det gäller då först att förvissa sig om att lyan är bebodd och att djuret är inne. Är det fråga om en gräfling, går detta enkelt nog för sig. Gräflingen har

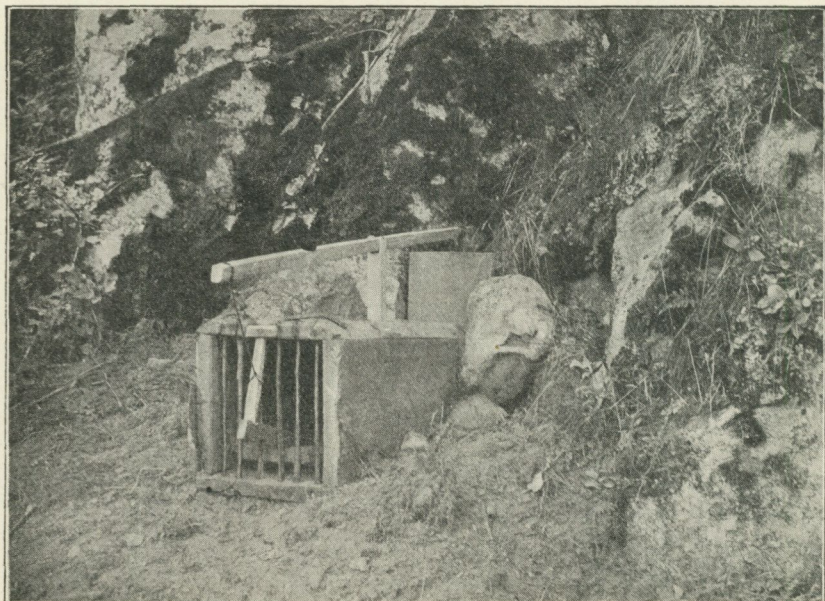

Fig. 1. Gräflingsfälla, uppgillrad utanför en gräflingslya. Grenna socken. Fot. af förf.

nämligen för vana att lägga sina exkrementer utanför lyan i dennas omedelbara grannskap, endast några få meter från ingången. De läggas icke spridda, utan i en eller ett par högar (vid en lya fann jag 3) och öfvertäckas icke, och det är alltså ingen konst att se, om

¹ Denna typ påminner, ehuru gillerinrättningen är en annan, om den »hålk för räf, utter m. fl.», som af Th. Hahr omtalas på sid. 332 i hans »Handbok för jägare och jaktvänner», 2:a uppl., Stockholm 1881. Han lämnar dock ingen uppgift om redskapets förekomst eller om det är af allmogeursprung.

färska exkrementer finnas eller icke. Är lyan bebodd, fäster man i ingångens tak med kåda eller på annat sätt några hästtagel eller grässtrån, så långa, att de med nedre änden ligga på marken. Vid nästa besök ser man lätt, i hvilken riktning djuret senast gick genom gången. Befinner det sig inomhus, uppgillras fällan invid öppningen, dock endast om de lokala förhållandena äro sådana, att djuret icke kan komma ut på annat håll eller gräfv sig ut under redskapet.

Ändamålet med fällan är, att djuret skall lockas in i den och därvid afgillra en fall-lucka bakom sig och sålunda innestängas. Fällan hopfogas af fyra bräder och har formen af en kort tunnel

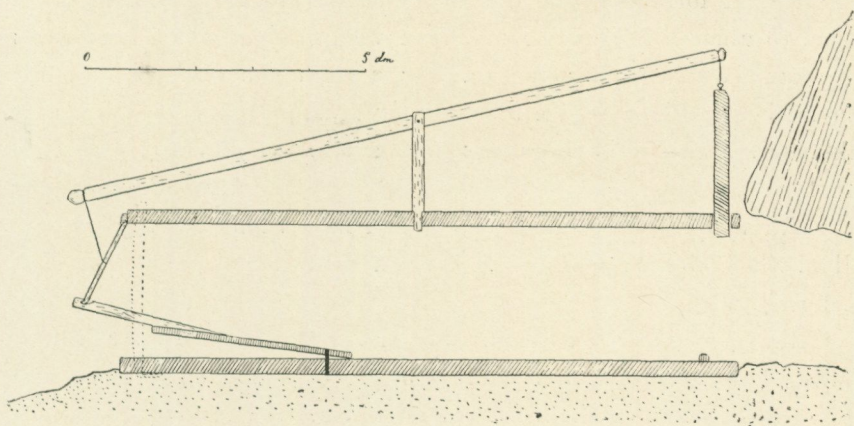

Fig. 2. Gräflingsfälla, uppgillrad. Längdgenomskärning. Grenna socken.

med en öppning i hvardera ändan. Den öppning, där luckan skall nedfällas, placeras tätt intill lyan mynning, den andra, som alltså blir vänd utåt, är tillstängd genom ett glest galler af järntenar. Med förkärlek begagnas härför afslagna lieblad, som inslås i bräderna med eggen inåt, så att djuret ej skall kunna bända i dem. När djuret vill ut ur lyan, ser det dagern lysa in genom järngallret och hoppas komma ut här. När det hunnit till fällans yttre hälft, beträder det en trampbräda, som här upptager fällans hela bredd. Därvid förlorar vippstången på taket sitt fäste i yttre ändan, och fall-luckan, som är fästad i dess inre ända, faller ned af sin egen

tyngd. Den enkla gillringsmekaniken torde tydligt nog åskådliggöras af figurerna. Luckan löper i en fals i hvardera väggen, och strax innanför det ställe, där den slår ned, är på golfvet en tvärslå fästad, som hindrar djuret att få någon klo under luckan och på så sätt lyfta upp den. Trampbrädan hindras att glida framåt eller bakåt genom en bult eller spik i golfvet, som är löst inträdd i ett betydligt vidare hål i trampbrädan. För att det instängda djuret icke skall kunna vända sig om och med nosen och framfötterna lyfta upp fallluckan, får fällans bredd och höjd icke vara mer än omkring 25 cm. invändigt.

Fällan har olika längd allt eftersom den är afsedd för gräfling eller räf. I förra fallet är den drygt en meter lång, i senare fallet 1,8 m. (3 alnar). Den måste nämligen vara så lång, att räfvens svans icke kan komma under luckan, när afgillringen sker, ty i så fall kan mickel möjligen med ett bakben lyfta upp luckan och krypa ut baklänges. Emellertid begagnas fällan icke så ofta för räfven, ty han låter vanligen icke lura sig så lätt. Det berättas sålunda, hur en räf under 21 dygn låg inne i sin håla utan att våga gå in i fällan. Han blef matad af folket och drogs slutligen ut, ytterligt afmagrad.

Allmogens namn på denna fälla är »gräflingakista» eller »räfvakista». Den förekommer i trakten öster och söder om Grenna, som det synes ganska allmänt, t. ex. i Grenna, Hagrida och Skärstads socknar. I Björkö socken söder om Eksjö begagnas typen visserligen icke numera, men för en tid sedan gjordes ett misslyckadt försök med den, hvilket visar, att den äfven i denna trakt är känd. Den torde alltså vara spridd öfver en stor del af Jönköpings län. Dock är den okänd af gamla jägare i trakten af Dummemosse väster om Jönköping.

Gräflingsläm. Fig. 3.

Detta redskap uppgillras på liknande platser som det föregående, men begagnas endast för gräfling. Räfven anses nämligen för slug att fångas därmed. Äfven för gräflingen är dess användning mer

inskränkt än fällans, i det att det fordrar fritt svängrum åt båda sidorna för gillerpinnarna.

Redskapet är ett fallgiller, afsedt att klämma fast bytet. Hufvuddelen består af en vertikalt ställd, kort bräda, som löper i en fals i de båda lodräta sidorna af en ram. Den förstnämnda brädan, fallbrädan, uppgillras så, att en öppning bildas mellan dess nedre kant och ramens nedre sida. Vid afgillringen pressas fallbrädan

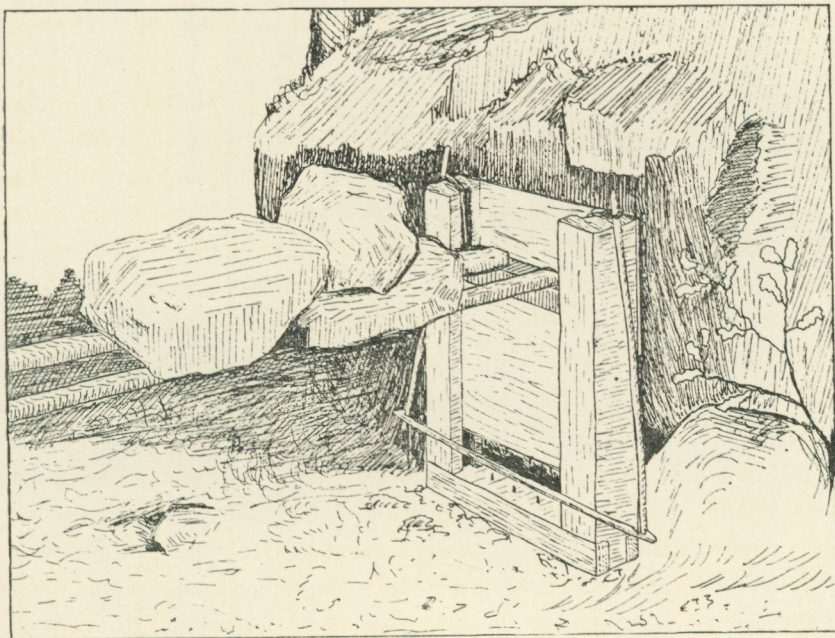

Fig. 3. Gräflingsläm, uppgillrad. Skärstads socken, Jönköpings län.

ned af tunga stenar, hvilka genom förmedling af ett par störar anbringas på fallbrädans öfre kant, och djuret sitter fastklämdt med halsen.

Jämte teckningen torde följande uppgifter vara tillräckliga för en uppfattning af lämmens konstruktion och verknings sätt. Ramens bredd är omkring 24 och dess höjd omkring 32 cm (yttre mått). Den nedre väggen är försedd med några uppåtstående järntaggar, som motsvaras af liknande i fallbrädans nedre kant. Den öfre delen

af ramens baksida är försedd med en tunn brädrygg, som hindrar gräflingen att inifrån trycka ned fallbrädan. Dennas öfre kant, som är förstärkt genom en gröfre infattning, har i hvardera ändan en stropp, som i ramens fals går ut till en af gillerstickorna och håller denna med en ögla. Gillerstickorna äro tre: två vertikala och en horisontell. De vertikala, som stå utmed ramens vertikala ytterkanter, äro med öfre ändan inträdda i hvar sin af de nyss nämnda öglorna. Genom fallbrädans belastning skulle de slå ut åt sidorna, om icke den tredje gillerstickan, som går horisontellt emellan dem, hölle deras nedre ändar fast genom hakformiga inskränningar. Det är genom att vidröra denna horisontella sticka, som gräflingen afgillar apparaten.

Fångstresultatet beror till stor del därpå, att den horisontella gillerstickan får det rätta läget, och att öppningen innanför den göres lagom stor. Gräflingen får nämligen endast med hufvudet komma igenom, och afgillringen skall ske med nosen. Får han ett ben med under fallbrädan, lär han kunna taga sig ut ur klämman. För att dölja försätet brukar man uppresa ormbunkar mot ramens insida och äfven lägga sådana på marken straxt innanför densamma med de yttre ändarne upplagda på den horisontella gillerstickan.

Detta redskap, som jag endast känner från Grenna och Skärstads socknar, där dess användning efter allt att döma är starkt i aftagande, kallas af befolkningen »gräflingastock». Detta namn är ju tämligen omotiveradt för typen, sådan den numera är konstruerad, och visar, att den uppstått som en modifiering af de äkta fallstockarna eller möjligen flakarna, hvilka fordom tvifvelsutan varit allmänt begagnade i trakten. Stockar för hare och skogsfågel, i båda fallen med gillerstickor i 4-form,¹ kunna ännu de äldre fångstmännen i norra Småland påminna sig. Från dessa stockar skiljer sig dock den nu ifrågavarande genom gillringsmekanismen, som, såvidt jag vet, hittills varit obeskrifven. Gräfningfällans gillerrättning åter är endast en variant af en för öfrigt i flera former bekant typ.

¹ Se S. Ekman, Norrlands jakt och fiske, sid. 3 och fig. 42, 49, 50. Norrländskt handbibliotek 4, Uppsala och Stockholm 1910.

Af båda redskapen är ett exemplar öfverlämnadt till Nordiska Museet i Stockholm.¹

I samma trakt, som dessa redskap förskrifva sig från, användes på ett ställe fortfarande en räfgrop af gammal känd konstruktion med anka som bete, och på ett annat ställe gjordes för någon tid sedan försök med ett räfbås, hvars konstruktion dock ej nu är närmare känd.

Sven Ekman.

Jullev och levhögar i några Västgötasocknar.

Den gamla seden att baka julbröd och framlägga dem i högar på julbordet fortlefde i Verla, Ljung, Kjedum, Synnerby och flera socknar i Västergötland till frampå 1870-talet.

Nedanstående afbildningar² visa några typer från detta område. Fig. 1 var, liksom flerstädes, den vanligaste kusen. Den bakades af rågsikt, någon gång af hvete, och tillgick detta så, att man lade tvänne i ändarne snäckformigt rullade degbitar i kors öfver hvarandra. Den krusades rutvis med en *knäck* (sågformig kakkrusare) och beströks med oblandadt ljumt vatten för att få glansfärg. I midten skulle det vara ett pepparkorn eller något annat svart t. ex. russin.

Ett uppmätt exemplar var 16 cm. i fyrkant.

Fig. 2 och 3 voro mindre vanliga och vikarierade då och då för nr 1, gjordes i samma storlek som denna och af samma slags deg, beströkos med ljumt vatten och hade samma rang i julhögen. De formades sålunda: långsträckta degbitar klöfvos i ändarne, och flikarne hoprullades snäckformigt utåt. Nr 2 knäckades som nr 1, nr 3 pryddes med degornament samt ett pepparkorn i midten.

¹ Den gräfingsläm, som öfverlämnats till museet, visar i nedre kanten af fallbrädan en inbuktning. En sådan lär enligt traktens äldste och erfarnaste fångstman icke vara ändamålsenlig och hör egentligen icke till typen.

² Dessa äro utförda efter original, bakade af fru Johanna Landén och fröken Anna Landén.

För barnens räkning gjordes kusarne i mindre format.

På ortens språk kallades julbröden med ett gemensamt namn *lev* eller *jullev*. Hvarje husets medlem skulle ha sin särskilda *levhög* upplagd framför sig på bordet om julkvällen: underst en vanlig rågsiktkaka, på denna en stor, rund vörtbulle, därofvån på en något mindre hvetebulle af samma form och till sist en *lev* af någon af de ofvan beskrifna typerna.

Fig. 1. Kuse.

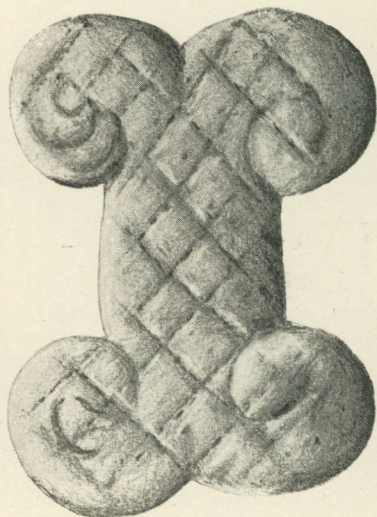

Fig. 2. Kuse.

Levhögarna skulle ligga orörda på bordet till Tjugondagknut, sedan förtärdes de efter hand som dopp till kaffe eller mjölk. Tjänarne brukade ta dem med sig hem till vänner och bekanta, när de hälsade på.

En särställning som julbröd intog såkakan, *vårleven*, fig. 4. Den bakades af samma rågsiktsdeg som jullevarne (kusarne), men skulle vara dubbelt så stor som en vanlig rågkaka, en half meter eller däröfver i genomskärning. Den hade ett hål i midten (för brödspettet) och en fläta rundt om som ornament.¹ Naggarne i kanten formades (kländes) med nypan. Vårleven hängde på brödspettet i

¹ Typ från ett torpställe under Fredstorps prästgård, 1850-talet. I Synnerby hade vårleven alldeles samma form utom det, att flätan saknades.

taket under julen, gräfdes sedan ned i rågbingen, där den behöll sig mjuk. Den sköttes väl, togs upp då och då och borstades fri från mögel.

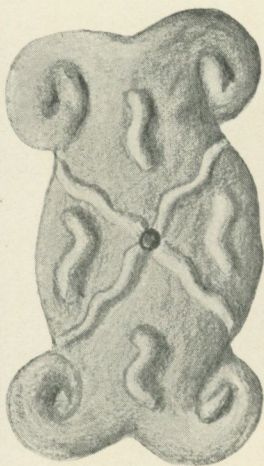

Fig. 3. Kuse.

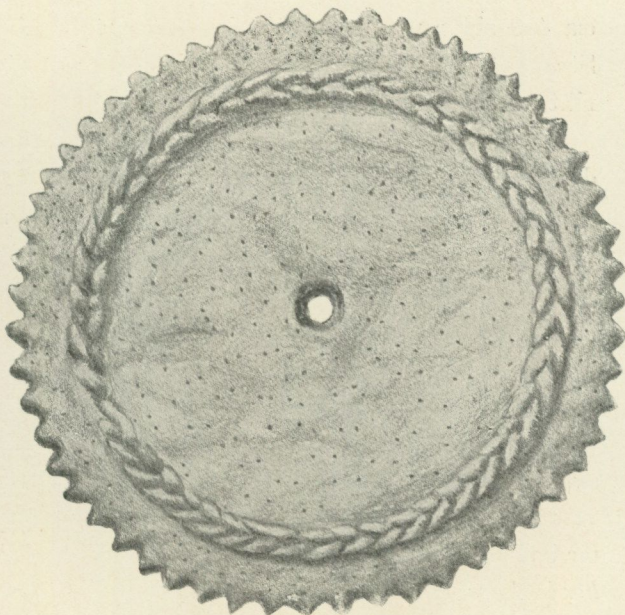

Fig. 4. Sákaka.

Första såningsdagen på våren förtärdes den till *aftavärl*, middagsmål, af familjens alla medlemmar ute på åkern. En kopparflaska med s. k. *bröllopsdricka*¹ bars dit; hvar och en fick sin bit af kakan, som han doppade i flaskan och åt.

Nils Keyland.

En otryckt sockenbeskrifning af Lars Hallman.

Lars Hallman är ett inom vår äldre topografiska litteratur med lrätta uppskattadt författarenamn af en helt annan och betydligt trovärdigare klang än broderns, Köpingsbeskrifvaren Johan

¹ Sådan bryggde man endast för särskildt högtidliga tillfällen t. ex. bröllop, hvaraf benämningen. En tunna malt användes. »Bröllopsdrickan» fick aldrig taga slut. Ständigt sparades sista *järlet*, hvaraf togs och hades i nästa bryggd.

Gustaf Hallmans.¹ Lars Hallmans berömmelse grundar sig på hans »Det gamla och nya Strängnäs», som efter hundra års väntan trycktes i Strängnäs 1853 i 50 exemplar i en dubbelspaltig kvartvolym om c:a 450 sidor på sämsta tidningspapper, och som för kändedomen om Strängnäs stads och domkyrkas historia allt hittills är en oundgänglig, rikt gifvande källa.

Ett annat arbete af samma hand hvilat ännu i manuskript, ehuru det är af den kvalitét, att det ej blott för författarenamnets utan för innehållets skull kan vara värdt en allmän uppmärksamhet. Det utgöres af en fullständig sockenbeskrifning öfver de båda församlingar, Blacksta och Vadsbro i Strängnäs stift, Södermanlands län, hvilkas kyrkoherde Hallman var åren 1742—1762, och tillhör Blacksta kyrkas arkiv, numera förvaradt i landsarkivet i Uppsala (Sign. P. 1, 2.). Manuskriptet, inbundet i två kvartvolymmer i skinnband med pressad ornering (20,7 × 16,5 cm.), utgör tillsammans omkring 230 textsidor (= i denna tidskrifts format omkring 175 trycksidor), skrifna med rätt tät, tydlig handstil. Arbetet består af två delar. Den första med titeln: *Blacksta och Wassbro Soknar, Beskrifne af Deras Kyrckjoherde Lars Hallman. Åhr 1748* är den egentliga sockenbeskrifningen, fördelad på fem kapitel innehållande: 1. om socknarnas namn, ålder, läge, gårdar, invånarnas lefnadssätt och gästbud samt fornlämnin-garna; 2. om Blacksta kyrka; 3. om Vadsbro kyrka; 4. om präster och klockare; 5. om fattigvården. Andra delen: *1758 års Bihang Til 1748 års Beskrifning Öfwer Blacksta och Wassbro Soknar upsatt år 1759 af Deras Kyrckjoherde Lars Hallman* innehåller under samma kapitel- och paragrafindelning som del I de anmärkningsvärda förändringar, som de tio åren medfört samt de rön om äldre tider, som författaren under tiden gjort. I företalet till denna del förklarar han som sin afsikt att för hvarje årtionde fortsätta sitt verk med en dylik ny del, och han tillägger en formlig uppfordran till sin

¹ *Lars Hallman*, född den 8 juli 1711, kyrkoherde i Blacksta och Vadsbro 1742, död den 3 mars 1762. Son af *Gustavus Samuelis Hallman* (1670—1719), prost och kyrkoherde i Sköldinge, Södermanland. En äldre son till Gustavus H. var *Johan Gustaf Hallman* (1701—1757), kyrkoherde i Hedvig Eleonora i Stockholm, topografisk och litterär författare, fader till skalden *Karl Israel Hallman*. Jmfr Hagström, Strängnäs stifts herdaminne, del II, sid. 22, Strängnäs 1898.

Foto. Strängnäsutställningen 1910. Nr 570.

Fig. 1. Lars Hallman.

Porträtt i olja, måladt af Lorentz Pasch d. ä., Blacksta kyrka, Södermanland.

efterträdare att, då han själf »ligger kall i mun», fortsätta hans beskrifningar på samma sätt, och så vidare, så länge världen står. Innan ytterligare tio år gått, var Hallman död, och ingen hans efter-

trädare tycks hittills ha åstadkommit någon fortsättning på hans sockenbeskrifning, som emellertid äfven dessförutan äger sitt eget värde, hvilket ett par här nedan aftryckta sidor därur äro afsedda att visa. Dessa utdrag äro ej valda för att bilda ett sammanhang, utan med afsikt att illustrera olika områden af sockenbeskrifningen, om ock blott ett par. Exempel på huru andra delen kompletterar den första anföras ock.

* * *

Del I, Cap. I, § 6, om Jnwnånarnas lynne, lefnadsart, giästebud, seder och näringssätt.

— — — — —
 Hemma i sina hus lefwa de merendels nycktert och sparsamt. Tilståndet för en stor del säger ock sielft derom til; ty är ock icke, at undra, om de wid gjästabud och andre anställte gjängen skulle understundom slå sig något lösa. Barnsöl äro merendels aflagde, så at ej stort flera, än faddrarna, der komma tilsammans, och på begrafningar äro allenast de närmaste af släckten, sedan wederbörande Rote ell:r bårslag om mårgonen warit församlat, at taga ut liket och bära det til Kyrkjan; men wid bröllopper skjer här, som annorstädes, ännu de mästa fjäsen, ty torde jag uti beskrifning häröfwer komma at blifwa något hwidlöftig, hälst jag wil beskrifwa altsammans så, som skulle jag tala med den, hwilcken aldrig tilförne sedt eller hört talas om dessa äfwentyren. Kan skie tiden torde en gång skaffa detta ur mode, så må då efterwerlden få se huru vår werld burit sig åt i sina Bröllopper. — — — — —

[Härpå följer beskrifning på förberedelserna till bröllopet, brudräkten, brudföljets ridt till kyrkan.] — — — — —

J Kyrkjan går med wigslen aldeles efter Kyrkjo-lag och Handbok, utom ett, som förekommer mig rätt löjligt, och brukas derföre intet mer, om icke Bröllopslaget det enträgit påstår. Det består i följande: Rätt i det, at den andra versen af tron begynnes, så stiger mig en bonde af Bröllopslaget med rätt wissa och myndiga steg fram i Choret och innom disken til prästen, som står för altaret, hafwandes i handen en skin-pung med 1 D:r kop:mt i slantar ell:r Run-

stycken. Denna pungen håller han högt i wädret, wänder honom op nid, tager op i bottnen med ena handen och löser med den andra så pung-remmen, alt med en myndig mine, skakandes så at slantarna trilla kring om altare-bordet, och detta kallar man, at ofra.

[Hemfärd, bröllopsmiddag, rätterna spelas in med bestämda melodier, hvilkas text anföres, skålarne — jämför tillägget i del II här nedan — dansceremonier och symboliska lekar, dans till ljusan dag.]

En tima ell:r så bortåt plägar sedermera blifwa litet lungt, til des de åter börja at mörna sig. Wärden går då omkring til dem, der de ligga i stugor eller bodar med bröd och bränwin, hwaraf de på sängen skola taga sig en sup. Sedan de äro upkomna, och åtminstone, om någon präst är tilstädes genom mårgonbönerne befalt sig herranom, begynna de åter med sina äfwentyr. Stubben blifwer då det första, å hwilken man skal stå och dricka den til, som man föregifwer warit ens sänglagare. Detta hafwer sig så: de taga en huggstäck, om hwilken de binda et långt rep, i den ena ändan af repet hålla de gifta, som willa draga stubben in, och i den andra de ogifta, som spjärna deremot. Det wanckas ofta et starkt stretande i förstugu- och stugdör, innan stubben äntl. kommer, där han skal wara. Då kommer der en, som de kalla fältskjär. När jag nämner, at hans lancette är et stort bäck- eller kohorn, så kan man lätt dömma huru de öfriga jnstrumenterne skola se ut en proportion. Denne hafwer med sig en gesäll, hwars giöromål jag icke aldeles wäl begriper, ty han hafwer en stäfwa, i hwilken han altjämt rörer med en klabb, och säges skola deruti gjöra palt af den blod, som hans mästare genom åderlåtning tappar ut. Oppe på stubben ställes nu den ena före, den andra efter, och så snart man kommer djt, börja de nämde qwacksalfware at prata om, hwaruti skaden skall bestå och huru han står at hjelpas: än måste han åderlätas å ben ell:r knä, än å hufwud ell:r näsa och flera andra ställen, då mästaren sätter an med sit horn och slår på med et wedträ, hwarwid den stackars gesällen får brott om, at röra i sin stäfwa. Emedlertid hänger man öfwer eller på den upstälte et par gamla ljn-

böxer, upståppade med halm ell:r höö, samt en koskjälla derwid fastbunden, i hwilken understundom klämtas, och innan han går neder, så måste en annan drickas til, som skal op igen, och så fort öfwer alt laget. Härwid, måste jag tilstå, kunde wäl wara tillfälle, at gjöra steg utom ärbarheten; men är någon tilstädes, för hwilcken försyn bäres, så kan altsammans aflöpa utan förargelse. Efter denna ceremoni följder brudgummens indragande på tjälken: De kläda ut en, som skal wara kusk. Ju fulare de få honom, ju häldre de se. Mäst plägar hans liverie bestå i en afwog skinpäls, et par fårskin ell:r slarfwoga snjö-säckor om benen och en hiskelig peruque af ett par blån-tåttar. Denne sätter sig fram på tjälcken med en piska i hand, bak för honom sitter Brudgumen med sin bränwinswärpel under armen, och frammanföre stå de närwarande drängar och pojkar, hållande i et rep, som de fastknutit i tjälckhanken, hwarmed de, såsom hästar, skola draga in hela skiussen. Dessa flyga, som woro de halfom icke helgalna, och kusken gier på med sin piska hals öfwer hufwud, tils de komma mitt på stuggålfwet, då brudgumen stiger af och sätter sig wid bordet, de andra raka ut igen med tjälke och kusk; men komma straxt tillbaka, då de skola op til bordet hos brudgumen, hwarest wärpeln et godt stycke, om icke hel och hållen, tömmes, under et grufweligt skrikande af alla ungarlars skål, och et förfärligit skrålande af denna wisa, hwilken jag wil införa just så, som de henne sjunga, hälst ingen lærer misstycka mina Blacksta och Wassbro-drängar, om de icke äro så gode Fransoser:

Lustiger om, en skål wi oss påminnom,

Lustiger om, varu Munsior.

Lustiger om, alla bra Karars minne,

Lustiger om, sätt supen til.

Utaf hjertans grund

Sätter jag til munn,

Och kappe från kappe rätt uti grund,

Alt uti detta mål

Så willa wi dricka alla ungarars skål

med sådant reverentz.

Emedlertid sitter kusken än mitt på bordet, än swärmar han omkring på golfwet och giör sina fuckter, til des bönderna practicera wärpeln ifrån Brudgumen, hwarpå drängarna skola ifrån bordet och gubbarna djt, at supa om. Man hafwer hört många ledsamma exempel på et gruffigit supande wid detta tilfälle, men den, som med Brudgumen är bekant, kan likwäl, om han will, i stället för bränwin få wattrn i sin kappe, och det giöra ock alla de, som hafwa mått i mun och hof i magen. Här med äro dessa gammuldags Ceremonier ändade, och sedan går det öfriga sin kos i spel och dants, prat och glam, mat och drick tils fram mot ons- ellr Torsdagen. förr skiljes detta sällskapet icke gierna åt. Hwar och en far då hem til sitt, at skjöta sina wanliga hushålls sysslor och dageliga arbeten. — — — — —

Del II, Cap. I, § 6. — — — — Bröloper börjar man alt mer, at giöra mindre, och som det kallas: i tysthet. Wid skål-drikningen på de stora må jag lägga härtil, at gubbarna töra ibland komma ihåg sina döda, i synnerhet sina nyss afledne präster, ja den urgamla skålen: guds faders skål i Himmeln tör wäl och slinka med, om de få en tår på hjärtat, — — — — —

Del I, Cap. II, om Blacksta kyrckja. § 9: När wi villa låna våra ögon till taflor och andra så kallade prydnader, som här upsatte äro, så möter oss först å högra sidan om altaret en stor tafla med gammal förgylt Rahm, som föreställer Jungfru mariaë bebådel-ses historia och är skjänckt af H:r vice Häradshöfdingen Jacob Ekfelt på Ekenäs år 1723, och på wänstra sidan deremot, åfwanför det lilla altaret, hwarpå förr i werlden sattes den så kallade altarematen står en gammal trä-tafla, den der hafwer på sig 4 personer med bilthuggare-konst uthuggne och förgylte, aldeles på samma wis, som många sådana taflor här och der i kyrkjorna, såsom öfwerlefwor efter påfwetiden äro til finnandes; men jag wet ei wisst om dessa skola betekna de fyra Evangelister, och mitt deråfwanföre får man se Christus på korset åfwen efter det gamla sättet i trä uthuggen. — — — — —

Del I, Cap. III, § 1, om Wassbro kyrckja. — — murarna mäst af tegel och taket af wakra hwalf, de der så wäl som wäggarna äro

målade med åtskilliga bibliska historier. [Sprickor reparerades 1747.] — — — — —

Wid detta tilfälle skjämades en del af de gamle målningar, så wäl i taket, som å wäggarna, hwarföre blef beslutit, at de senare ända op til hwalfbågarna skola hwitmenas, på det, at ock kyrkian derigenom måtte blifwa något ljusare.

Del II, motsvarande §. — — — — — Wäggarna hafwa ännu intet blifwit hwitmenade; utan sitta än de gamla målningar qware både å wäggar och tak. Jag skulle mäst tro, at wår nu warande förnäme Patronus wil äfwen hafwa taket öfwerstrukit, ehuru gubbarna ömma derwid; såsom gräseligen måne om dessa gammeldags målningar, fast de i wår tid wärka hwarken gagn eller prydnad.

Del I, Cap. III, § 12, Vadsbro kyrkas sacristia. — — — — — Mitt framföre står et stort bord murat fast wid norra gafweln af tegel med täcke på, och å hwardera sidan en brun stol med dör före, som brukas då man här inne förrättar skriftermål. — — — — —

Del I, Cap. III, § 15, Vadsbro kyrkas klockor. Jnnan wi gå op i Kläckstapeln, så wela wi gå ner til åhn. Der skal ock, efter folckets sägner, ligga en kläcka; men när det kommer an på, huru hon kommit dit, äro berättelserna skiljaktiga. Somliga seya, at hon en gång under starck ringning skulle fallit utur stapuln och flugit ned i strömmen; men jag wet icke hwad wingar skulle så lätt fört så tung metall et så långt stycke, eller åtminstone måtte intet kläckstapuln stått, på det ställe, han nu står. Andra, som fördenskull påstå mera liud, giöra oss härom denna berättelse: Kläckan, seja de, har warit mycket stor och ansenlig, större, än man tyckt henne wara en Landt Kyrckjas Höfwa, hwarföre af öfwerheten blifwit befalt, at hon skulle nedtagas och föras til hufwudstaden; men då man om mårgonen efter ärnade at spela henne ner, så hafwer hon natten förut blifwit däntagen, och efter någor tids förlopp af någrom sedder neder i åen. Jngen har jag hört, som så skjenbarl:n skolat sedt henne, som gamla Olof Kläckare, hwilcken i 38 år war wid den bestälningen och dog 1698, ty när han en gång warit ute och nättjat, så skal han icke allenast rört wid henne, så at det singlat i nät stängen; utan ock sedt henne med klara ögon. ännu

lägger wantron här til en händelse, som jag desutan hört allmän på många andra ställen, om jag allenast undantager mannen, som här namngifwes: J Kyrckjoherdens Folchovii tid¹, wil man seja, at wid Bårsta skulle blifwit upfödde twenne twillingsoxar, och när de blifwit store, hafwer man en söndag, rätt i det prästen warit begrepen uti, at läsa op Evangelium på prädikostoln, spänt dem för denna Kläckan, de hafwa ock warit så starcke, at de med folekets tilhjelp, kommit med henne up i wattubrynen; men då en af oxarna dragit så starckt, at han fullit på knä, så har en af de närwarande ropat til, at man skulle slå på oxen, och i det samma tog Siö Rådet sin kläcka igen. Si credere fas est. Dock om hon ligger der, så må hon, lærer ock blifwa liggande, fast jag må bekjänna det woro roligt, at få ärfara sanningen; — — — — —

Del I, Cap. IV, § 5, om Kläckarena i Wassbro. — — — —
7: Pehr Nilsson är född i Prästbols Soldatstuga år 1691, blef måg hos den gamla Kläckaren år 1714 och fick beställningen efter honom 1719; men sedan han uti 29 år warit wid tjänsten afträdde han ock henne til sin måg, behållandes blott för sig kyrckjowaktar-syslan, och då han första gången, den 17 söndagen Trinitatis 1748 gick, såsom kyrckjowaktare, efter wanligheten med kjäppen i kyrkian, hade han på sig en wacker violett råck med röda slag, efter den åt dessa kyrckjotjänare brukliga uniforme, som skjänktes af H:r Krono-Befalningsman Lars Landberg på Wyk.

* * *

De anförda utdragen torde vara nog för att visa arten af hvad Hallman har att berätta om sina socknar; omfånget skulle kunna något mer belysas. Särskildt värdefulla äro de utförliga beskrifningarna öfver de bägge kyrkorna, som, upptagande ett stort utrymme i arbetet, med stor samvetsgrannhet behandla hvarje föremål och anföra alla om dem kända notiser. Intresset häraf ökas därigenom, att den ena kyrkan, Vadsbro, är en af Södermanlands intressantaste och på minnen från barocktiden rikaste, under det att den andra, Blacksta, under decenniet mellan första och andra delen af beskrifningen

¹ 1640—1651.

undergick en genomgripande reparation, som sålunda, klart belyst både framifrån och bakifrån, framstår som typiskt exempel för sin tid. Samlingarna till de större och mindre godsens historia äro ej obetydliga. Personhistoriska uppgifter om så väl klockare och kyrkvårdar som framför allt om prästerna äro samlade ur kyrkornas alla då bevarade handlingar. Författarens biografiska uppgifter om sig själf bjuda framför allt på rikligt med namn och notiser om alla personer, med hvilka han kommit i beröring: prästerliga släktingar och förmän, fornforskare, borgerliga och högförnäma familjer, hvilkas söner han informerat. Beskrifningen på fornminnena innehåller uppgifter om talrika grafhöggar vid gårdarna, en skeppssättning (?), runstenar (med afbildningar af två sådana, ritade af Johan Gustaf Hallman), bautastenar, fynd af en lerurna och ett järnsvärd i en graf, af en kopparkittel i en f. d. sjövik och slutligen sägner om en stor gulds katt samt väldiga glänsande metallstycken, som blifvit sedda men sedan försvunnit. Folkets klädedräkter omtalas och tyckas ha varit utan större färgprakt, af ofärgad grå ull, o. s. v.

Ändamålet med att här anföra dessa citat och antydningar har ej varit att söka i en sammanfattning uttömma manuskriptets värdefullare innehåll — jag är tvärt om viss på, att kompetenta personer inom olika fack skola kunna finna många minst lika användbara notiser däri, som de här anförda — utan blott att påpeka, att Lars Hallmans beskrifning öfver Blacksta och Vadsbro är en värdefull volym bland vår rika äldre topografiska litteratur, för mycket värd för att längre böra få ligga obegagnad, så som ett dylikt arbete i stort sedt måste bli, så länge det finnes tillgängligt endast i manuskript.

Sigurd Wallin.

Höknatt och Jul.

I Ord och Bild 1910 h. 12, s. 625 ff, har vår kände språkforskare lektor E. Brate offentliggjort en uppsats om julen. Likasom i andra populära uppsatser om denna hos oss nordbor särskildt intressanta högtid möta vi naturligtvis äfven i nämnda framställning

mycket som är känt från andra håll. Författaren angifver ock såsom sina källor Feilbergs, Tilles och Bilfingers bekanta arbeten. Men där anträffas äfven ett och annat själfständigt uppslag, hvilka äro väl värda att beaktas, och som, vare sig de godtagas eller icke, synas mig kunna gifva anledning till ett för frågornas utredning vinstgifvande meningsutbyte.

Det viktigaste af dessa förslag är otvifvelaktigt författarens förklaring af benämningen »höknatten», isländska *hokunótt*, möjligen *hoggunótt*, som på fornsvenska och forndanska enligt författaren torde hetat *hökunat*. Denna högtid, hvilken af Snorre samställes med midvinternatten och med det hedniska julblotet och som, enligt Thietmar, i Danmark inföll i januari efter tiden för den kristna trettondagjul, epifania, anser Brate i själfva verket vara ursprungligen i viss mån identisk med nämnda kristna fest. Han förklarar detta på följande sätt. Redan på 200-talet hade det gotiska väldet vuxit ut så, att det sträckte sina gränser från Östersjön till Svarta hafvet och hotade det östromerska riket. Särskildt hemsökte goterna med sina fartyg kusterna och sträckte sina färder ända ned till Kreta och Cypern. Sedan de år 269 besegrats af kejsar Klaudius, inträdde emellertid ett fredligare förhållande, och grekisk kultur spriddes nu bland dessa germaner. Forskningen har kommit till den åsikten, att dessa goter ursprungligen utgått från Gottland, och Brate framhåller såsom i hög grad sannolikt, att svenska krigare allt fortfarande kämpade i de gotiska härarna. Åt detta håll af vår världsdel hade de svenska kulturförbindelserna varit riktade i tusentals år förut, och åt samma håll gingo de flera århundraden senare. Lika som runskriften, såsom B. Salin och O. v. Friesen påvisat, kommit denna väg från grekerna, så kunde ock, menar Brate, vid samma tid och under samma förhållanden äfven religiösa kulturelement hafva nått nordborna. Och dit hänför han benämningen höknatten och denna högtids kalendariska placering. Ordet *hokunótt* härleder han nämligen ur det grekiska *τὰ ἅγια φῶτα*, de heliga ljusen, en benämning, hvilken, erinrande om vårt Kyndelsmäska, var namnet på trettondagjul, den tidens Kristi födelsehögtid. Nordborna skulle alltså med bibehållande af sin hedna tro hafva från östromerska kristna lånat ett namn,

som de, okunniga om dess betydelse, sedermera förvrängt. Detta lån måste i så fall hafva gjorts före det gotiska rikets fall år 375. Jag är icke kompetent att bedöma denna Brates utredning; jag måste här helt lita på språkmannens auktoritet. Från historisk synpunkt förefaller mig saken ingalunda omöjlig, och jag motser, helt säkert jämte många, med spändt intresse de i Brates uppsats utlofvade undersökningarna af åtskilliga öfverensstämmelser mellan nordisk och antik mytologi, som författaren anser härleda sig från samma kulturinflytande.

Då Brate i sin här berörda uppsats sid. 636 fastställer ordet *jul* såsom en ursprunglig nordisk benämning på vintersolståndet, vågar jag emellertid — utan risk alltså att gå antydda undersökningar i förväg — här emot honom framställa en hypotes, grundad just på samma teori om ett tidigt östromerskt kulturinflytande, hvar på han stöder sin förklaring af höknatten. På Cypern, hvilken ö bland andra orter i och vid Medelhafvet på 200-talet hemsöktes af goterna, infördes efter år 12 f. Kr. (tiden kan ej närmare bestämmas) en kalenderreform, som förlade Julii månads, *Iulos'*, ingång till den 24 december enligt vanlig romersk tidräkning, och denna månadsräkning synes hafva vunnit utbredning i landen vid östra Medelhafvet (se Archiv für Religionswissenschaft, b. 12, 1909, s. 335 ff.). Då Iulos' begynnelse-dag så godt som sammanföll med en uppmärksammad högtidsdag, nämligen Mitras och den segrande solens dag, vore det ganska förklarligt, om den kommit att göra särskildt intryck på goterna och gifvit anledning till eller kanske hellre mer eller mindre influerat på en af deras egna högtider. Detta skulle ställa Bedas misstrodda uppgift, att de hedniska angelsachsarne begynte sitt år med samma dag som de kristna firade Kristi födelse, i en annan dager än hittills. *Månadsnamnet* Iulos (Iulios, Iulaios, Iulieos) skulle ock möjligen förklara det gotiska *Jiuleis* och det angelsachsiska *Giuli* såsom månadsnamn. Måhända kunde äfven detta namns användning hos såväl goter som angelsachser för två efter hvarandra följande månader hafva haft ett visst stöd i det förhållandet att i den cypriska kalendern Julii månad följdes af Cæsars månad, *Kaisarios*, likasom i den romerska kalendern Julii månad följes af Augusti. Sannolikare beror det

väl dock helt enkelt på den forngermanska tre- och sex-skedesindelningen af året (jfr Tille, Yule and Christmas kap. 1). Tyvärr sakna vi kunskap om när de gotiska juleismånaderna ursprungligen togo sin början; på 500-talet hade de redan under inflytande af den romerska kalendern inpassats på dennas månader, så att den förra Jiuleis kongruent sammanföll med november. Om de angelsachsiska Giuli-månaderna meddelar däremot Beda i början af 700-talet, att de »fått sitt namn af solens återvändande mot ökad dagslängd, i det att den ena föregår, den andra följer detta», och detta vintersolstånd förlägger han till natten 24—25 december, som han kallar *modraneht* (mödrarnas natt). Kan man nu fasthålla Brates i här ifrågavarande uppsats, så vidt jag förstått honom rätt, uttalade åsikt, att det fornnordiska månadsnamnet *Ylir* är befreundadt med stammen *Jul*, synes man mig hafva anledning att hålla för sannolikt, att äfven hos nordborna, likasom hos goter och angelsachser, en gång funnits två månader med namnet *Ylir*. Nu slutade den litterärt bevarade månaden *Ylir*, hvilken i så fall måste hafva varit den förra, sannolikt omkring den tid, på hvilken Luciadagen infaller, och denna medeltida helgonmässa skulle således kunna bevara reminiscenser af en fornnordisk juldag. Till svar på frågan, hvarför en sådan förskjutning från tiden omkring den 24 december till tiden omkring den 13 december kunnat äga rum, torde kunna anföras den möjligheten, att hos nordborna det af Tacitus omtalade germanska treskiftesåret ännu då ägt bestånd och haft sin början med vinterns inträde vid sist nämnda tid. En bland slutsatserna af det genomgående hypotetiska resonemang, som jag här dristat framställa, blefve således, att jul och höknatt *ursprungligen* icke sammanfallit med hvarandra, något som forskningen för öfrigt tämligen enstämmigt börjat antaga. Beträffande sammanställandet af det cypriska Iulos med det nordiska jul har denna likhet redan af J. Grimm påpekats, och Tille vågar till och med uttala, att denna likhet »svårigen kan tillskrifvas slumpen» (Yule and Christmas s. 8), men något försök att förklara denna likhet har dock, så vidt jag vet, ännu ingen gjort. Lektor Brates tolkning af höknattens betydelse återväckte hos mig dessa gamla funderingar, och jag har nu till och

med vågat offentligt uttala dem till hvad betydelse de hafva kunna.

I slutet af sin uppsats behandlar Brate Luciafesten, hvilken uppkomst här i vårt land han är benägen att förlägga till tiden omkring år 1474, då vintersolståndet inträffade den 13 december. Denna åsikt förefaller mig emellertid — ehuru jag alldeles bortser från här ofvan framställda hypoteser — icke utan närmare bevisning antaglig, enär jag tror att åtskilliga skäl tala däremot. Emellertid kräfvär detta ämne en ganska utförlig behandling och torde därför lämpligast uppskjutas till en särskild artikel.

N. E. Hammarstedt.

Rituala bruk vid våra hälsokällor.

Långt innan den vetenskapliga läkarekonsten genom Urban Hjärne upptäckte de svenska mineralkällornas hälsobringande egenskaper, hade de varit brukade af allmogen. »Upptäckten» har vanligtvis skett så, att någon af herreklassen, som varit »öfvergifven af läkarne», där sökt och funnit bot, hvarefter källans ryktbarhet börjat. Under det att då de rituala bruk, som voro förenade med den gamla dyrkan af den hälsogifvande källguden, på några håll ut-slocknat, lefva de åtminstone på ett ställe ännu kvar.

Loka upptäcktes 1723 därigenom att brukspatron Anders Lönboms 17-åriga son från Filipstad, hvilken af svår värk i ryggen, knä och ben var alldeles lam och så godt som »contract», att han några år måst gå med käpp och krokig rygg, efter några dagars drickande och badande här blef fullkomligt frisk och färdig. Och doktor Erik Victorin kunde redan 1727 utgifva »En kort berättelse om den i Wärmeland och Grythytte sochen belägna, och för några år sedan upfunna Looka hälso-brun», hvori han, utom berättelsen om unge Lönboms och andra personers underbara botande, ger oss följande intressanta upplysningar.

»Beträffande denna Brunnens ålder, såsom derom ingen annan kundskap finnes, än den man af gammalt Folck, där i orten boende,

kunnat inhämta; så är den så mycket mindre för wiss säkerhet at antaga, som en del berätta den samma för 20, andra för 30, och somlige för 40 åhr tillbaka, wara af det gemena Folcket brukader. Emedlertid synes det troligit, at den för långliga tider, och uti sielfwa Hedendomen måst warit til, och för en gammal Offer kiälla hållen, som man läser om Swingarns, S:t Olofs, S:t Helenæ och andra kiällor. Hwar af till bewis är. Dels de mångehanda widskiepelse, som gemene man ännu til stor del bruka, såsom Penningars, Nålars och dylika tings inkastande i watnet, hwilket allenast qvarlefwen-skaper äro af det Hedniska wäsendet och Afgudadyrkan; heller ock, som än i dag skier, at de utwälja wissa nätter til sitt watu drickande, såsom Sanct Johannis eller Midsommars natten; Petri Pauli eller Pärsmässon natten, och Jungfru Mariæ Besökelse natt.¹ En del när de tänckia sig til Brunnen, resa och fara ifrån sina hem, utan at låta någon weta, hwarest de taga wägen. Äfwen när de gå til, och ifrån Brunnen äro de tysta och als intet tala: jämwäl inunder sielfwa drickandet lämna de något watn uti Näfver Struten, eller Skieppan qwart, det de kasta bak öfwer axeln eller ryggen, förutan annan galenskap, som jag, och andra med mig, icke utan förargelse, förledit Åhr, sedt hafwa, hwilka när de om ordsaken tilfrågades, swarades at deras förfäder så giort för dem, sättjandes sådan tro der til, som hade watnet utom des ingen kraft dem at hielpa; dock är denna widskieppelsen nu til stor del aftagen, at de efterfölja andra rättskåfande menniskiors härutinnan lofliga och tilbörliga exempel.

Om Porla, eller som allmogen kallar den Pulle källa, känner man ej när den upptäcktes, traditionerna därom äro osäkra och ej fullt trovärdiga. Men år 1849 omtalas², att allmogen »på ett eget sätt» begagnade sig af henne.

»Midsommartiden tillströmmade de nemligen hopwis, drucko under dagens lopp kanntals af vattnet, begåfvo sig om aftonen till det närbelägna torpet Djupbäcken, där de svängde om i muntra polskor, och der en liten del fick qvarstadna under natten med tak öfwer huf-

¹ Den 24 juni, 29 juni, 2 juli.

² H. O. Caspersson, Underrättelser för brunngäster vid Porla. I. Diss. Upsala 1849. Præs. I. Hwasser.

vudet, men de fleste fingö nöja sig med att ligga på den fuktiga marken under bar himmel. Hela brunnsterminen varade ett par tre dagar. Den ännu af allmogen mycket besökta Porla marknad är troligen en kvarlefva efter dessa tider. Hvarje marknadsbesökande tycker sig ej med full nytta varit vid Porla, om han ej flitigt anlitat källan, och flera medföra vatten derifrån, för att dermed traktera de hemma- varande. En och annan bibehåller ännu det vidskepliga bruket att offra i källan. Mången äldre bland allmogen omtalar ännu med för- nöjelse Midsommarfesten vid Porla fordomdags, och med en slags vidskeplig vördnad källans fordna underbara kraft. Nu, säga de, har den blifvit förderfvad af herrskaperna.»

I det citerade arbetet förekommer också en dagordning för brunnsgästerna vid Porla, hvare är bestämdt, att kl. 8 om aftonen »ringes andra gången till aftonmåltiden, bestående af tre rätter, hvaribland gröt med vindopp samt stufvade Cathrinplommon eller dyl. dagligen förekommer. Efter måltidens slut spatsera Brunns- gästerna vanligen till den så kallade grötbron».

Från 1864 har man följande uppgift:¹ »Folket i trakten höll källan länge i vidskeplig helgd, samlades dit hvarje midsommars- afton, badade, drack och offrade; numera ske sammankomsterna mestadels för nöje skull och för ett göra ett och annat uppköp i marknaden, som sagda dag hålles, men derjemte förtäres af de be- sökande så mycket vatten ur källan, att densamma, så gifvande den än är, nästan blir länsad».

Sätra brunn upptäcktes år 1698 af häradshöfding Per Gyllen- höök, som hört talas om att allmogen vissa tider — synnerligen midsommarafton och midsommardagen — besökte denna källa, och att många här blifvit botade för sina krämpor. Han använde vatt- net för sin lama arm med påföljd att den blef botad, och inberättade sedan saken till provinsialläkaren i Västmanland, Samuel Skragge.² Denne fann här tre straxt bredvid hvarandra belägna källor, som

¹ Historiskt-Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Sverige. V. Stockholm 1864.

² A. Hülphers, Underdånigaste fägnetal uppå . . . . Adolph Friederichs höga namnsdag den 23 junii 1769. Hällit för det sällskap, som då var samladt vid Sätra brunn. Vesterås 1770. — C. J. F. Forssenius, Om Sätra brunn. I. Diss. Upsala 1849. Præs. I. Hwasser.

man funnit skäligt kalla Helga trefaldighets källor, vid pass fyrahundra steg därifrån en fjärde, som till minne af Karl XII:s seger öfver ryssarna kallades Segerkällan, och omkring fyrahundra steg från denna en femte, »och som then ligger wid ett berg, kallad Brudberget, så må hon behålla namnet af Brudkälla».¹

Malla Montgomery-Silfverstolpe besökte Sätra år 1809. Hon berättar i sina Memoarer:² »Vid Sätra brunn var en plägsed, hvar-till Malla förgäfvdes sökte att få veta första anledningen. Hvarje söndags kväll efter brunngästernas aftonmåltid funno de på gården allmogen från nästgränsande byar samlad, åtföljd af en speleman med nyckelharpa. Spelmanen gick förut, efter följde bondfolk, karlar och kvinnor och hela brunnsällskapet i en slags procession landsvägen utåt till höger. Sålunda gingo de till en liten skog en half fjärdingsväg från brunnen, till den s. k. grötbusken, en tät sammanväxt granbuske, som stod ensam på en liten grön plan i skogen till vänster om landsvägen. Där dansade nu allmogen polska kring grötbusken, och detta sades skola befordra årsväxten. Det var gladt och lifligt, föreföll Malla idylliskt och påminte henne om en liten operett, »Le gui de chêne», som hon fordom hittat uti Edsbergs gamla biblioteksskåp.»

I sammanhang härmed kan nämnas, att i mina yngre år (1880-talet) brukade ungdomen i Leksbergs socken i Västergötland vid midsommartid samlas till dans kring en underligt växt tall, hvilken stod på samma grusås som kyrkan ej långt från denna; i närheten fanns också en offerkälla.

Befintligheten af en hälsokälla vid Medevi inberättades 1678 af riksrådet Gustaf Soop till Urban Hjärne. Källorna voro här tre, Högbrunnen, Dalbrunnen och Rödbrunnen. Högbrunnen blef af Soop försedd med en dörr »för gemene Mannsens skul, som begynte bruka en hoper med Wijdskepelse och Afguderij, medh offrande, kastandes in Koppardenningar.»³

¹ S. Skragge, En kort berättelse om the nysz upfundne hälsokällor, på skilnaden emellan Fläckiebo och Kijla sochnar i Wesmanland. Sthlm [1701].

² II: 168.

³ U. Hjärne, Een kort berättelse om the nysz upfundne suurbrunnar wid Medewij. Sthlm 1679.

S. Hedin nämner,¹ att U. Hjärne i tryckta skrifter och i sina anteckningar uppgifver, att folket den tiden årligen samlades i stor myckenhet till Medevi midsommarnatten, och där drefvo mycken vidskepelse med offerande och inkastande af penningar och kors i källorna, samt med signerier och böner till helgonen, hvarjämte de sletos om att afskumma den hinna, som fanns på vattnet, hvilket de drucko till en stor mängd och äfven därmed badade sig.

Samme författare uppger² sig också hafva hört som en tradition, att den heliga Katarina befallt ofruktsamma kvinnor att fasta, bedja och midsommarnatten dricka af det röda vattnet i Medevi. Han berättar vidare: »1799, då jag andra året såsom Brunns-Intendent var vid Medevi, hade jag et serdeles tillfälle at erfara sanningen af denna fornsägen, och dels ännu fortfarande intryck hos den okunnigare hopen.

Då jag om natten kl. 12 gick omkring, för at hindra det intet buller eller oordning måtte förefalla, såg jag 2:ne hustrur, som utur den så kallade Rödebrunnen (hvilken i sit stillastående vatten för en betydande mängd af ockra), hämtade i stora flaskor en anseelig portion af detta med ockra blandade vatten. Jag efterfrågade då orsaken, hvarför de ej heldre valde sit förråd utur de friska källorna, och hvad verkan de trodde sig snarare af detta få röna? De berättade då, at de voro ifrån Westergöthland, och at de begge, sedan längre tid gifta, icke blifvit välsignade med barn. De hade hört, af en ålderstegen Fru, at de borde hämta af det röda vattnet på skogen vid Medevi, och dricka deraf 7 Thorsdagsqvällar, så skulle ofrugtsamheten uphöra.»

Vid Medevi kvarlefver som bekant än den s. k. grötlunken. Efter kvällsmaten gör brunnsocieteten där en promenad i procession med musik i spetsen. Ser man detta i sammanhang med hvad förut är anfördt, måste man anse den som en kvarlefva af den gamla kultritualen.³

¹ S. Hedin, Utkast til en handbok för brunngäster. Första afdelningen, om Medevi. Sthlm 1803.

² Ibid. s. 79.

³ Dr A. Levertins uppgift (i Medevi, från forntid och nutid. Ett minnesblad från Skansens värfest 1903), att seden endast skulle vara en femtio år gammal, stöder sig enligt af honom välvilligt gjordt meddelande endast därpå, att den vid grötlunken spelade melodien stammar från denna tid.

Gör man en sammanfattning af hvad som för de olika hälsokällorna finnes bevaradt af uppgifter om där utförda kulthandlingar, finner man att uppgifterna från de skilda ställena på ett märkligt sätt dels öfverensstämma, dels komplettera hvarandra.

Vid källan samlades folket på en viss tid vid midsommaren: vid Loka midsommarnatten, Pärsmessan och Maria bebådelse, vid Porla ett par tre dagar i sträck vid midsommartid, vid Sätra midsommarafton och midsommardagen. Då offrade man i källan, drack af dess vatten (Loka, Porla, Medevi) och badade däri (Porla, Medevi) för hälsans skull, men också för fruktsamhet (Medevi). Vid Loka omtalas särskilda ceremonier: man skulle ej tala om, hvart man ämnade sig, då man begaf sig dit, skulle iakttaga tystnad och efter drickandet kasta en del af vattnet öfver sin axel. På kvällen tågar man från källan (Porla, Sätra, Medevi) under musik (Sätra, Medevi) för att dansa (Porla, Sätra) kring ett märkvärdigt växt träd (Sätra, Lexberg), hvarigenom årsväxten skulle befordras (Sätra).

Att observera är ordet gröt, som användes förenadt med den senare afdelningen af ceremonien: grötbuske (Sätra), grötbro (Porla) grötlunk (Medevi). Märkelig är Malla Silfverstolpes berättelse om att ännu så sent som 1809 ritualen vid Sätra var så fullständigt bevarad. Nu har den nästan likväl aldeles försvunnit, nu äro källorna »fördärfvade af herrskaperna». Endast Medevi har sin grötlunk, likväl meningslös och oförståelig, om man ej ser den i sammanhang med hvad som berättas varit bruk vid andra hälsokällor. Och de goda brunngästerna vid Medevi skulle väl blifva högst förvånade, om man omtalade för dem, att då de gå sin grötlunk de egentligen deltaga i en gudstjänst till ära för en fruktbarhetsgudomlighet, Frö eller Tor eller hur man nu vill kalla honom.

N. Sjöberg.

Litteratur.

S. Ekman, *Norrlands jakt och fiske*. Norrländskt handbibliotek 4. Uppsala 1910. 16+481 s. 8:o. Med 207 illustrationer.

Det är i mångt och mycket bilder och reflexer från aflägsna skeden af mänsklighetens kulturutveckling, som författaren i denna bok hopsamlat från vårt lands väl på det hela taget af nutidskulturen ännu minst berörda områden. Det är historien om vildmarksmänniskans hänsynslösa kamp för tillvaron, som, åtminstone i bokens förra afdelning, hela tiden bildar bakgrunden. Människan och de vilda djuren täfla ännu såväl i fysisk uthållighet och styrka som i sinnesskärpa och beräkning om öfvertaget, och det är egentligen endast genom den sistnämnda som människan afgår med segern. Båda parterna äro tämligen jämspelta och synas också betrakta hvarandra såsom ganska likställda. Då jägaren dag ut och dag in håller ut med att på skidor förfölja ulfflocken, som beskattat hans renhjord, för att omsider under skymford döda arffienden, är det mindre lusten efter pänningvinst eller ens värn än begäret efter blodshämnd, som eggas hans krafter. Och lika oförstående som djuret är för sitt bytes lidande, lika oförstående är människan i detta hänseende. Man läse t. ex. skildringen af en älggrops konstruktion! Men människans känslolöshet är på detta stadium ännu, om ej berättigad, åtminstone förklarlig och i öfvervägande grad försvarlig. Hon känner ej bättre utvägar, och det gäller kanske ej blott fångstmannens eller jägarens uppehälle och förvärf eller hans hjords existens utan hela hans familjs tillvaro. Denna jakt och denna fångst äro till ingen del något rekreatjonsnöje eller ens idrott, de äro i regel präglade af lifskampens hårdaste allvar.

Det är därför icke något tillfälligt — några bisaker i den mänskliga utvecklingens historia — som den här ifrågavarande boken behandlar, utan det är väsentliga hufvudsaker. Dessa sinnrikt uttänkta fällor, giller och andra fångstredskap, dessa listiga förfaringsätt äro resultat af många generationers erfarenhet, iakttagelse och skarpsinne. Hvilka epokgörande uppfinningar ha icke många af dem en gång varit, och hvilka nya resurser i människans strid om herraväldet i naturen ha de icke medfört! Säkerligen ha — huru paradoxalt det än kan förefalla en nutidens kulturmänniska — dessa fällor och fångstred en gång haft en betydelse, som kan fullt mäta sig med symaskinens, skrifmaskinens och en mängd andra maskiners i vår tid. Det är detta förhållande, som ger en sådan bok som lektor Ekmans om Norrlands jakt och fiske dess stora kulturhistoriska värde.

Visserligen söker författaren, som egentligen är zoolog, i sitt slutord på sätt och vis taga afstånd från sitt arbetes etnografiska betydelse. Men detta är alldeles omotiveradt. Det är och bör också afgjort vara i det kulturhistoriskt-etnografiska intresset som en bok som denna, åtminstone hvad dess förra afdelning beträffar, i vår tid har sin främsta uppgift. I själfva verket har författaren äfven både insett och tillämpat detta. Också har det varit forskare på de etnografiskt så gifvande finsk-ugriska folkens gebit, som först gjort djurfångsten och speciellt fisket till föremål för etnografisk undersökning. Jag vill här erinra om Janko, »Herkunft der magyarischen Fischer» (1900), Schvindt, »Finsk etnografisk atlas» (1905) och Sirelius, »Über die Sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen Völkern» (1905). Till dessa sluter sig nu på öfvervägande germanskt område lektor Ekmans omsorgsfullt utarbetade bok såsom en minst sagdt värdig jämlike. Möjligen torde det vara just bokens senare parti — det om fisket — som blifvit minst tillgodosedt. Skulle icke söt-vattensfisket äfven i Norrland hafva fler etnografiskt intressanta drag att uppvisa? Jag känner det för litet för att våga ett påstående. Ett slag hos såväl lappar som svenskar ända ned i Hälsingland använda, i all sin enkelhet sinnrika fiskekrokar af trä (björk, en), liksom ock fiskekrokar af ben, har jag icke funnit omnämnda. Men

detta är en, om ock ej alldeles oväsentlig, detalj!¹ Hufvudsumman är, att vår inhemskt-etnografiska litteratur genom lektor Ekmans arbete erhållit en synnerligen värdefull vinning. Boken är värdigt utstyrd och försedd med goda illustrationer, och dess pris 8 kronor är i jämförelse med utländska förhållanden särdeles billigt.

N. E. H.

E. Lehmann, *Almucliv og eventyr*. Köpenhamn 1910. 212 s. 8:o.

Den äfven i vårt land såsom religionshistorisk forskare och föreläsare väl kände danske professorn vid Berlins universitet har i detta band samlat några af sina tankerika och tankeväckande populära föredrag och essayer af folkkunskapligt och folkloristiskt-litteraturhistoriskt innehåll. Den fint och spirituellt skrifna boken är dock ingalunda, såsom ofta nog är fallet med dylika editioner, hopkommen på en slump. Undersökningar om sagans väsen och kynne utgöra dess centralparti, och man finner, huru de tre första kapitlen om folklifsforskningens historia och om allmogens lif egentligen bilda grundvalen för dessa, under det att de två sista kapitlen om H. C. Andersen och Robinsoniaderna utgöra så att säga byggnadens krön. Boken är tillegnad »gamle Feilberg i Askov», och det torde icke vara inbillning, om man, särskildt i de första kapitlen, tror sig skönja åtskilligt af den gamle mästarens teknik, sådan denna uppenbarar sig i hans populärare skrifter. Hos Lehmann spåras emellertid öfverallt en för honom utmärkande filosofisk underström, och när man läst hans bok till slut, finner man, huru det hela genomlöpes af en inre gemensam närvtråd nämligen häfdandet af betydelsen af »den umiddelbare natur ogsaa i mennesket selv». Det är den, som ger allmogelivet dess värde och förlänar sagorna deras friskhet; det är den som bevingar Christian Andersens sagodiktning och bär den ut öfver världen; det är den som ger tjušnjingskraften åt Robinson Crusoe och hans efterföljare; och det är den, som åter frambesvuren af en Jean Jacques Rousseau genom romantiken haft sin

¹ Att originalet till fig. 55 (Orrfångst med håf) anges vara utfördt af Arborelius i stället för J. W. Wallander, torde icke vara författarens fel.

föryngranden inverkan på hela den kulturella mänskligheten. Det är naturen utom och inom mänskligheten som är den »jugendbrunn», hvarur den mänskliga kulturen oupphörligen bör dricka föryngring, och det är också åt det hållet en hel mängd företeelser i vår tid, bland dessa i särskildt hög grad allmogeliefsforskningen, äro riktade.

N. E. H.

H. Fett, *En islandsk tegnebog fra middelalderen*. Kristiania 1910. 41 planscher och 32 sidor text. 8:o.

För den, som studerat eller vill studera Norges kulturhistoria måste dr Fetts namn vara välbekant. Han har på det området utöfvat ett flitigt författarskap, som är särdeles både mångsidigt och omfångsrikt. Hufvudsakligen är det i sin egenskap af assistent vid Norsk Folkemuseum i Kristiania som han varit litterärt verksam. Bland från detta museum utgifna, af honom utarbetade arbeten må nämnas det vackra och populärt mycket instruktiva »Gamle norske hjem» samt »Yngre norsk folkeornamentik paa mangletræer» (bägge 1906) äfvensom de rikt illustrerade särutställningskatalogerna öfver musikinstrument, norska ugnar samt bänkar och stolar, hvilka för den skandinaviska kulturforskningen äro af stort värde.

Emellertid är det medeltidens konst, som dr Fett satt såsom sin egentliga studieuppgift, och på detta område har han bland annat offentliggjort ett arbete om »Billedhuggerkunsten i Norge under Sverreætten» (1908) samt nu sist det här i öfverskriften angifna arbetet, hvarigenom han för vidare kretsar tillgängliggjort en islandsk konstnärs »skissbok», hvilken i original förvaras i Köpenhamns universitets bibliotek. Teckningarna i boken visa tillbaka till förebilder från 1300-talet, men äro utförda på 1400-talet, enligt utgifvarens åsikt under detta århundrades förra hälft. Ämnena äro religiösa, samt till någon del dekorativa utfyllningsmotiv. Jag använde nyss uttrycket »skissbok». Detta är dock, särskildt från vår tids synpunkt, mycket oegentligt. Några själfständiga idéer eller några naturstudier letar man här förgäfvos efter. Det hela är för oss

mera en mönsterbok med figurer än en skissbok. Jag tillåter mig anföra utgifvarens egna slutord i bokens text:

»Tegnebogen er et kompilationsarbeide. Ligesom det 15 aarhundredes islandske haandskrifter stadig er samlerarbeider, saaledes er denne tegnebog det. Som grundlag kan tænkes ældre tegnebøger, som endnu var bevaret. Tegneren kan ha set dem ved bispebibliothekerne paa Island eller ogsaa i Bergen eller Nidaros. — — — Omtrent samtidig med denne Tegnebog har man en anden, fra et helt andet land, nemlig Vittore Pisanellos i Louvre i Paris. Han tilhører den første generation realister nede i Italien (1380—1456), som sammen med Uccello, Castagno, Donatello m. fl. grundlægger den nye tid. Her er en moderne skitsebog. Han tegner ganske trætte heste i forskjellige stillinger, daadyr, som lytter med ørene, han tegner dyr i bevægelse, gaseller, som hopper afsted, aber med lurende skridt, harernes langstrakte løb, ænderne, som tungt svømmer omkring eller hæver sig til flugt. Han studerer i naturen dyrenes bevægelser og søger at fæste disse til papiret. Disse skitser er saa moderne, at man tænker paa Bruno Liljefors eller japanerne. Pisanellos skitsebog peger imod vor tids kunst. Den islandske tegnebog fortæller om en anden aandsretning, peger tilbage mod middelalderens store tid og er et af de mange beviser paa erindringsbilledets magt i gotisk kunst. For os gir tegneboken tillige et klart billede af de middelalderske kunststrømninger i den norrøne kulturkreds.»

N. E. H.

Peasant art in Sweden, Lapland and Iceland, edited by Charles Holme, »The Studio» ltd, London 1910. 4:o.

På världstidskriften *The Studios* förlag har utkommit ofvannämnda planschverk. Det innehåller cirka 500 afbildningar från Sverige, omkring 50 från Lappland och 100 från Island. Såsom vanligt i dylika publikationer afser den åtföljande texten icke att vara en beskrifning af illustrationsmaterialet utan ger endast allmänna öfversikter. Hvad som berör Sverige har till författare Sten Granlund, som af intendenten P. G. Wistrand fått de sakliga uppgifterna; hvad som berör Lappland och Island har författats af Jarno Jessen.

Att sammanföra Sverige ej blott med Lappland utan också med Island synes visserligen oss nordbor vara en egendomlig kombination. Detta sammanställande beror också på en ren tillfällighet. Hvad boken innehåller är nämligen till sin hufvudpart afbildningar af föremål i Nordiska Museets samlingar. Vårt museum fick på detta vis tillfälle att för en internationel publik i bild framlägga en om ock ringa del af det enorma material, som det rymmer inom sina murar. Trots att antalet figurer kanske kan synas högt, är det nämligen endast prof på konstindustrielt sedt betydande föremål i museets ägo, som fått plats i publikationen.

Såsom det i förordet upplyses, har inom Nordiska Museet föremålen utvalts och det använda fotografimaterialet åvägabragts. Anskaffandet af detta har, som man torde förstå, kräft mycket arbete från flere af museets tjänstemäns sida. Man må därför önska, att museet får skörda frukten af sitt icke obetydliga besvär i vidgad popularitet i utlandet.

Utom dessa afbildningar af dräkter, husgeråd och annat i Nordiska Museets samlingar innehåller planschverket några med smak valda landskapsbilder, stuginteriörer och exteriörer, de flesta efter fotografier, som ställts till förfogande af Svenska Turistföreningen och andra. Bland bilderna märkas särskildt några reproduktioner i färger efter målningar af professor Emerik Stenberg. Så har ock återgifvits ett tjugutal färgrika allmogeföremål från Sverige och Lappland.

Dessa färgtryck hafva utförts på ett sätt, som måste tillfredsställa mycket höga fordringar. Den, som känner hvad som brukar presteras i Studio, vet emellertid redan förut, att man på dess officin i detta hänseende åstadkommer betydande saker. Alla bilderna i boken kunna således obetingadt betecknas såsom stående på höjden af hvad vår tid härvidlag kan framställa.

Detta planschverk, som häftadt säljes för det synnerligen moderata priset af 5 sh., kan utom i bokhandeln äfven erhållas på Nordiska Museet.

Sune Ambrosiani, *Zur Typologie der älteren Kacheln*. Akademische Abhandlung. Stockholm 1910. 144 sid., inberäknadt 20 plancher med 155 fig. 8:o.

En första frukt af författarens mångåriga studier af kaklet, dess uppkomst och utveckling. Det oerhördt rika material han sammanfört från icke mindre än 82 museer i Tyskland, Österrike, Schweiz och Skandinavien har i föreliggande arbete fått sin första bearbetning, ordnats i typer och klasser, i primära och sekundära grupper, med ett ord, författaren har sökt att skaffa sig den solida basis, från hvilken han sedan skall kunna fortgå. Han har strängt begränsat sin uppgift till en klassificering och går lugnt och envist löst på denna uppgift, skjutande åt sidan till ett annat tillfälle alla de många lockande uppgifter, som gifvet visa sig vid behandlingen af ett så intressant och ej alls bearbetadt ämne. Författaren är att komplimentera för det konsekventa genomförandet af sin uppgift. Hur nödvändigt det varit, inses lätt, då det är första gången som materialet i fråga behandlats med vetenskapliga, typologiska metoder. I förbigående sagdt är det också ett bland de första arbeten, där dylika, inom arkeologien sedan länge använda metoder tillämpats äfven på nyare tiders kulturhistoriska material.

Författaren har så strängt hållit sig till typologien, att han knappt gör ett försök att datera uppkomsten af någon af de tre »primitiva» kakeltyperna, det »konkava», »halfcylindriska» och »konvexa» kaklet. Först afläggare af dessa få t. ex. genom ornamentala detaljer sin naturliga datering. Det har helt enkelt icke varit möjligt att utgå ifrån de tidigast kända kaklen, emedan dessa alls icke behöfva vara de typologiskt äldsta. Dessa senare kunna återigen på sina håll ha fortlefvat ända in i vår tid. Att bringa reda i ett så kameleontartadt skiftande material är en svår, men lockande uppgift. Svårigheterna ha ökats genom särskildt den omständigheten, att materialet i fråga så litet beaktats och beaktas vid många museer och att äldre, in situ lämnade kakelugnar äro hart när omöjliga att anträffa, men i stället desto fler under tidernas lopp restaurerade dylika.

Uppkomsten af kaklet förklaras så, att det uppstått en åstundan att öka den värmeutstrålände ytan af den i rummet stående biläg-

garugnen. Detta lät sig göra genom att i ugnens utsidor insätta en del allmänt brukliga smärre lerkärl, i vissa fall med håligheter ut, »konkava», i andra fall med botten ut, »konvexa». I förra fallet stack det relativt smala koniska lerkärl in så långt, att värmen direkt kom i kontakt med dess botten, i senare fallet lades kärlet så, att värmen fick strömma in genom den mot värmekällan vända mynningen af detsamma. Halfcylindriska kakel (äfvén de med sin konkava sida vänd utåt rummet) tror sig författaren med stor sannolikhet kunna härleda ur ett slags taktegel, de medeltida s. k. munk- och nunneteglen. Författaren pointerar, att de äldsta kaklen icke uppfunnits som form betraktadt, utan att man helt enkelt låtit vanliga föremål erhålla en ny funktion vid sidan af sin andra.

I denna sin nya funktion kommo de föremål vi sedan kalla kakel att undergå synnerligen egenartade förändringar. Det påpekas, huru äfvén det senlatinska ordet för kruka, »cacabus» så småningom får betydelsen kakel; en intressant parallellföreteelse alltså.

De tre primitiva typerna erhöillo talrika ätteläggningar, framför allt den konkava typen. Författaren beskriver den gradvis skeende utvecklingen, hvars viktigaste moment otvifvelaktigt nåddes i och med att de runda, insatta lerkärlen fingo en firsidig mynningsdel. Då denna del alltid var det parti af kärlet, som inmurades i ugnen, förstås lätt, hur viktig denna förändring var för kaklets utveckling. Det kunde nu ingå som byggnadsmaterial i själfva ugnen. Denna uppfinning tycks ha gjorts på flere håll samtidigt.

Från dessa urtyper skilja sig i allmänhet lätt deras efterföljare, de sammansatta kaklen. De primitiva kaklen visade små förändringar utan tillsatser och nådde en rik omväxling. Allting har emellertid en gräns och för att kakelutvecklingen skulle nå utöfver denna gräns, fordrades ett nytt moment i dess byggnad. Ett främmande element tillföres, kaklet blir sammansatt och får härigenom nya ytterst rika möjligheter till vidare utveckling, en utveckling som ändas i våra dagars kakel.

Proceduren var följande: framför eller i mynningen af ett primitivt kakel sattes en hel eller genombruten lerplatta. Om den var hel, gjordes alltid den förr tillslutna botten af kaklet öppen. För-

ändringen försiggick någon gång under medeltiden, de äldsta kända »bladkaklen», som termen lyder för den nya formen, äga vi från 1300-talet. Dateringen af de äldsta, såväl som följande dylika kakel är möjliggjord däraf, att den i kaklet insatta lerplattan direkt lånats från vägg- eller golfflisan, hvars ofta rika ornamentik på så sätt öfverfördes på kaklet. Författaren framkastar den förmodan, att just denna på modet varande utsmyckning af golfvet och väggen väckt en åstundan att äfven smycka den i rummet så framträdande ugnen och att detta varit upphofvet till den nya kakeltypen. Denna teori får sitt stöd däri, att flisor redan på sina håll användts äfven att utsmycka de partier af ugnen som ej voro upptagna af kakel, att alltså flisan redan trädt i nära kombination med kaklet. Af den ornerade flisan — liksom för öfrigt af det primitiva kaklet — ha vi de äldsta kända exemplaren från 1000-talet.

Till att börja med förfärdigas de två från olika håll stammande leden i det nya kaklet hvart för sig och sammansättas sedan. Så småningom växer dock plattan fastare ihop med sitt underlag, man glömmmer skiljaktigheten mellan dem båda, och till slut förfärdigas det hela i ett stycke, på en gång.

Den vanligaste kombinationen af flisa med kakel inträffade vid det konkava kaklet och under två dess hufvudformer, den helt cylindriska och den med redan firsidig mynning. Men om den stora mängd af tidiga kvadratiska bladkakel, som vi känna från Nordeuropa, härstamma från den senare kategorien, så leda alla de på sin kortsida stående rektangulära kaklen sin härkomst från en kombination mellan flisan och det primitiva halfcylindriska kaklet. Och från denna typ af det sammansatta kaklet härleda sig sedan alla de rektangulära kaklen af olika former, som vi känna från 1500- och 1600-talen.

De konvexa kaklen ha ingen betydelse haft för de nordeuropeiska yngre kaklen.

Afhandlingen utmärker sig utom för ofvan nämnda strängt genomförda konsekvens för en sundt tänkt plan och god öfverskådlighet. En del lättnader för läsaren vid hänvisandet till och grupperingen af de många ypperliga bilderna hade dock varit önskvärda.

För valet af bilder bör författaren ha sin särskilda välförtjänta eloge. Det är nämligen ett alldeles nytt och ovanligt gifvande kulturhistoriskt material, som framförts i dessa ornerade kakel.

G. H—m.

Porträtt af Svenska läkare och apotekare, beskrifna af Nils Sjöberg, utgifna af Svenska läkarsällskapet. Cederquists Grafiska Aktiebolag. Del I—III. Stockholm 1910. 4:o.

Svenska läkarsällskapet firade hösten 1908 hundraårsminnet af sitt instiftande. Med anledning häraf hade sällskapet historiska sektion anordnat en utställning, som omfattade porträtt af svenska läkare, apotekare och andra forskare på medicinens område, vidare märkliga medicinska handskrifter, aktstycken och tryckalster, instrument och redskap kännetecknande för kirurgien under flydda tider, samt föremål visande våra apoteks inredning under olika skeden. Medlemmar af föreningens utställningskommitté voro medicinalrådet R. Wawrinsky, dr V. Djurberg, dr A. Pauli, apotekaren Karl Ahlberg, dr E. O. Hultgren, dr Astley Levin, dr E. Nordenson samt adjungerade medlemmar professor J. Åkerman och amanuensen Nils Sjöberg. Samtliga utställningsföremål voro genom lån sammanbragta från olika håll, från institutioner så väl som från enskilda personer. Som lokal användes Nordiska Museets sal för tillfälliga utställningar och några rum i närheten af denna.

Otvifvelaktigt väcktes på denna utställning icke-yrkesmannens största intresse af den vackra samling porträtt, som fyllde väggarna, bilder af män, som i allmänhet gjort en kraftig insats i sin vetenskap och i det samhälle de tillhört. Då de framstående läkarne i regel tillhört de ekonomiskt välsituerade, voro de konstnärer, som anlitats för utförandet af konterfejen, vanligen också af sådan betydhet, att porträtten kunde göra anspråk på att ses äfven ur konstnärliga synpunkter. Några äro säkert att räkna till de förnämsta, som i vårt land utförts.

Redan medan utställningen pågick, framhölls, hvilken skada det vore, om alla dessa porträtt af så stort, ej blott släkt- och person-

historiskt intresse, utan ock af allmänt kulturhistoriskt, skulle åter skingras öfver landet, utan att man ägde i behåll något annat minne af dem, än den kortfattade förteckningen i utställningskatalogen. Ett par medlemmar af Svenska Läkaresällskapet läto därför frikostigt ombesörja porträttens fotograferande. Därefter togs steget fullt ut. Sedan dr A. Pauli förklarar sig villig att täcka eventuel brist, utgafs som ett varaktigt monument öfver det gångna seklets läkare och apotekare det ståtliga praktverk, hvars titel läses öfver denna anmälan. Det föreligger i tre kvartband, hvaraf tvänne innehålla de öfver 200 planscherna, det tredje den af Nils Sjöberg utarbetade porträttbeskrifningen. Stommen i denna porträttförteckning utgöres af de en gång utställda porträtten, men dessutom ha medtagits åtskilliga hundraden, som författaren lyckats uppsåra på andra håll. Att fullständighet ej ernåtts, påpekar denne själf, och ett flyktigt genombläddrande visar äfven, att t. ex. åtskilliga af Stockholms mer bekanta praktiserande läkare under senare hälften af 1800-talet icke återfinnas. Utan att ange orsaken ha vidare alla porträtt af ännu lefvande personer uteslutits. Det är skada, äfven om pietetsskäl föranledt detta, ty i en framtid har man glömt en sådan hänsyn, och man frågar sig otvifvelaktigt, hvarför den eller den från våra dagar bekante medicinaren uteslutits ur publikationen.

Vid arbetets uppställning har man tillgodogjort sig den erfarenhet på detta område, som författaren vunnit under tidigare sysslande med porträttpublikationer, bland andra de bekanta arbetena öfver porträttsamlingarna på Drottningholm och Gripsholm. Det är en betydande mängd detaljuppgifter man här sålunda finner ordnade på ett öfverskådligt vis.

En konstnärsförteckning lämnar en tablå öfver alla de utöfvande konstnärer, som tagits i anspråk vid bildernas skapande. Många namn tillhöra de olika epokenas kända porträttmålare, men dess emellan dyka namn upp, dem man ej ofta möter bland de utöfvande konstnärernas. Det har i alla tider funnits personer, talangfulla nog att kunna glädja familjen med en bild af en släkting eller vän, men som i öfrigt äro rätt okända i ett lands konsthistoria. För hvarje yrkesgrupp, som blir föremål för ett liknande bearbetande ur här

ifrågakommande synpunkter, skall allt flere af dessa familjekonstnärer dragas fram i ljuset och få den värdesättning de förtjäna inom landets smak- och kulturhistoria.

Planscherne äro utförda i dubbeltonigt ljustryck på Justus Cederquists grafiska anstalt i Stockholm. Endast undantagsvis förekommer mer än en bild å hvart blad. Hvad själfva kvaliteten af planschtrycket beträffar, tillfredsställer det mycket höga anspråk. Papper och texttryck äro likaledes utmärkta. Hur man än ser saken, har den nuvarande generationen i denna publikation lämnat de äldre generationerna ett monumentum ære perennius. Det vore mycket att önska, att andra korporationer, hvilkas medlemmar ägt den betydelse för sin samtid som läkarvetenskapens utöfvare, upptoge den här gifna idéen och reste sina hängångna yrkeskamrater ett liknande monument. Hvarje nu lefvande eller framtida fackman är för sitt yrkes skull intresserad af ett sådant företag och följaktligen tacksam för dess realiserande. Dess värde i kulturhistoriskt och personhistoriskt afseende behöfver väl knappt här betonas. Om exemplet följdes, skulle emellertid de olika serierna tillsammans komma att lämna en enastående bildsamling af betydande svenska personligheter.

—a—i.

G. J:son Karlin, *Kulturhistoriska Museet i Lund 1882—1910*. Lund 1910. 8:o.

För ett par år sedan var Kulturhistoriska museet i Lund stängdt en hel sommar. Samlingarna hade vuxit, så att ett omordnande var påkalladt. En del nya utställningsutrymmen hade skapats; en grundlig omflyttning borde äga rum. Sedan allt detta skett, måste den kunskapstörstande besökaren ha någon vägledning vid sin vandring. Det är detta, som ofvanskrifna publikation afser att gifva. Dessutom innehåller den en del meddelanden och upplysningar af intresse för vänner till institutionen. Häftet är rikt illustrerad, ej blott med interiörer och exteriörer från museet, af några märkligare föremål i samlingarna, utan också med bilder från en och annan af de märkliga utgräfningar, vid hvilka intendenten Karlin varit arbetsledare.

Notiser.

Gottlands Fornvänner. Den 22 december 1910 har föreningen Gottlands Fornvänner ändrat sina stadgar, så att dess verksamhet vidgats. Förut var denna endast en museiförening, numer har den blifvit en fornminnesvårdande förening. Till hjälp åt de centrala myndigheterna i Stockholm har därmed på själfva Gottland skapats en sammanslutning, som vill medverka vid öfvervakandet af de talrika där befintliga, för Nordens kulturhistoria så betydelsefulla fasta fornminnena. Särskildt de af dessa, som ej ligga vid de stora färdvägarna ute på landsbygden, äro i behof af en skyddande och vårdande hand. Närmaste anledningen till att verksamheten på detta sätt behöfde vidgas har varit, att föreningen erbjudits mottaga fasta fornminnen från för dylika fornminnen intresserade personer. Sålunda har en större samling kämpagrafvar — hustomtningar från folkvandringstiden — inköpts för att lämnas till föreningen. Vidare har denna fått löfte om ett par af de intressantare, nu i privatägo befintliga stenhusen på öns landsbygd. Måtte föreningen lyckas att förskaffa sig de nödiga medel, som äro förutsättningen att framgångsrikt fortgå på den bana, som en fornminnesförening på Nordens fornminnesrikaste ö har sig utstakad.

Ett museum för den västgötska landtgården har föreståndaren för Älfsborgs läns folkhögskola Sanfrid Welin upprättat i Herrljunga i samband med nyssnämnda folkhögskola. Redan första året mottogs ett par hundra nummer. Så rikt som Västergötland är på minnen från den inhemska odlingens historia kan man väl förutspå, att det ej skall dröja länge, innan man vid länets folkhögskola erhåller en representativ samling allmogesaker.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1909

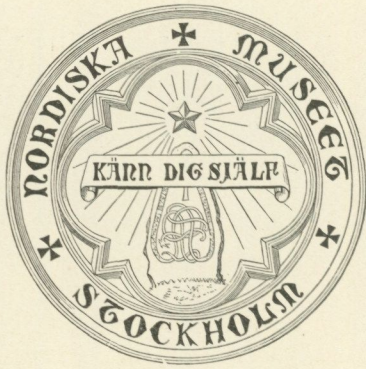

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1911

[100441 24]

Styrelsen. Till ledamot af Nordiska Museets nämnd i ledigheten efter riksantikvarien HANS HILDEBRAND valdes å nämndsammanträde den 8 mars 1909 justitierådet LOUIS AMÉEN. Hr Améen hade redan en gång förut under halftannat år tillhört museets nämnd, då han, i samband därmed att ledamöternas antal ökades från sex till sju, af Kungl. Maj:t den 18 dec. 1903 förordnades till ledamot af Nordiska Museets nämnd. Från detta förordnande entledigades han emellertid på våren 1905, emedan han då kallades till verksamhet utom hufvudstaden.

Nordiska Museets nämnd utgjordes den 31 december 1909 af följande personer:

<i>Ordförande</i>	förste intendenten professor IS. GUST. CLASON, 1899.
<i>Andre ordförande</i>	rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
<i>Skattmästare</i>	byråchefen VIKTOR ALMQUIST, 1897.
<i>Styresman</i>	fil. doktor BERNHARD SALIN, 1905.
<i>Öfriga ledamöter</i>	civilingeniör CLAES G. NORSTRÖM, 1900. öfverintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901. justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 12 sammanträden.

Tjänstemän. Afsked beviljades den 3 april 1909 amanuensen fröken HEDVIG BRATT från och med den 1 aug. samma år. Fröken Bratt hade sedan 1899 varit anställd vid museet med tjänstgöring å Skansen. I ledigheten efter fröken Bratt antogs, efter 8 månaders tjänstgöring, vid nämndsammanträde den 22 dec. 1909 fröken ANNA RUDBECK att från den 1 jan. 1910 vara amanuens vid Nordiska Museet.

Intendenten AXEL NILSSON var från årets början till den 1 juli förordnad som föreståndare för Lifruskammaren. Den ordinarie föreståndaren för Lifruskammaren friherre RUDOLF CEDERSTRÖM åtnjöt i och för hälsans vårdande under samma tid tjänstledighet från sin befattning som amanuens vid Nordiska Museet.

Tjänstgörande den 31 dec. 1909 voro:

Styresman

SALIN, BERNHARD, fil. dr, 1903.

Intendenter

WISTRAND, PER GUSTAF, 1875.   UPMARK, GUSTAF, fil. lic., 1902.
HAMMARSTEDT, EDVARD, fil. dr, 1890.   NILSSON, AXEL, fil. kand., 1902.
BEHM, ALARIK, 1897.

Amanuenser

LJUNGBERG, AGNES, 1880.	BOIVIE, HEDVIG, 1898.
LEWIN, VISEN, 1885.	VON SCHWERIN, ELSA, 1898.
WALLIN, HILDA, 1885.	BROMAN, ELSA, 1900.
LEWIN, ANNA, 1886.	CEDERBLOM, GERDA, 1900.
STRÖM, SELMA, 1886.	QUENNERSTEDT, ELSA, 1902.
HAGBERG, LOUISE, 1891.	AMBROSIANI, SUNE, fil. lic., 1903.
AF PETERSENS, LOTTEN, f. HAGBERG, 1891.	STRIDSBERG, LAURA, 1904.
PLANTHABER, ELLEN, 1893.	CEDERSTRÖM, RUDOLF, 1906.
MÖLLER, IDA, 1898.	KEYLAND, NILS, fil. kand., 1906.
	RUDBECK, ANNA, 1909.

Tecknare

VON WALTERSTORFF, EMELIE, 1903.

Fotograf

HULTGREN, AUGUST, 1906.

Föreståndarinnan för serveringarna

Ekonomiskt biträde

BAYOUD, CLEMENCE, 1905.

ENGWALL, HARALD, 1907.

Undersöknings- och studieresor. Intendenten Upmark företog med bidrag från Nordiska Museet en studieresa i juni och juli till ett större antal slott och herresäten i Skåne och Västergötland. — Dessutom kortare resor till några herrgårdar i Uppland och Västmanland.

Intendenten Nilsson reste den 16—27 april till Uppsala och vidare till Falun för att undersöka och uppmäta den $\frac{3}{4}$ mil från Falun belägna gården Sveden; företog den 2 juli—10 aug. en studieresa till Tyskland, Frankrike, England och Danmark; reste 11 aug.—5 okt. i Härjedalen, Dalarna, Bleking och Skåne i och för byggnadshistoriska uppmätningar och undersökningar, delvis med biträde af teknologerna C. Nyqvist och C. Samuelsson, se nedan.

Amanuensen Ambrosiani reste i maj till Visby och Fårösund, till sist-nämnda ställe för att under pågående rifsarbete studera äldre gottländska allmogebyggnader, innan de flyttades till Bunge friluftsmuseum; i juni till Lund, Ystad och Köpenhamn för museumsstudier; i juli till öfre Norrland;

september till Tärnö slott för att fotografera den s. k. Vasa-stocken och till åtskilliga ställen på Gottland. — Företog dessutom kortare resor i Stockholms-trakten.

Amanuensen Keyland företog i november en resa i Värmland, hvar- under anteckningar beträffande allmogens maträtter och julfirande (speciellt julbockar) gjordes; fotografering af allmogebyggnader samt hvarjehanda ute- och innegöromål utfördes.

Amanuensen Gerda Cederblom gjorde en kortare studieresa till Sil- janstrakten, Dalarna.

Teknologerna C. Nyqvist och C. Samuelsson åtföljde, med understöd af museet, intendenten Nilsson på hans byggnadshistoriska undersökningar, den förre under en tid af tre, den senare två veckor, och teknologen R. Hjorth företog uppmätningar af allmogebyggnader i Gästrikland och Värm- land.

Folkskolläraren P. L. Reimer i Järstorp, Skåne, företog under augusti månad en resa i Onsjö härad för anskaffande af etnografiska föremål. Denna resa var den sista som herr Reimer, ett af Nordiska Museets mest verksamma ombud, gjorde för museets räkning, ty kort därefter afled han. Inom södra Norrland gjorde folkskolläraren Levi Johansson folkloristiska forskningsresor, hvilka, såsom vanligt, resulterade i en rik skörd.

Publikationer. Under år 1909 från museet utgifna arbeten: Fataburen 1909, åtföljd af de sedvanliga båda redogörelserna för Nordiska Museets och för Lifrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvalt- ning under år 1908; Vägledning i allmogeafdelningen (rum 1—28), utarbetad af P. G. WISTRAND, 66 sid. 8:o; ny svensk upplaga af Skansens kulturhisto- riska vägvisare, 16:e till 25:e tusendet, 102 sid. 8:o, samt likaledes ny upp- laga af den tyska öfversättningen af samma vägvisare, 110 sid. 8:o; Skansens programblad 30 april—26 sept.; 24 st. färglagda brevkort med svenska all- mopedräkter efter målningar af EMELE VON WALTERSTORFF (Granbergs konst- industriaktiebolags förlag); Skansen-spelet, familjespel med bilder från Skan- sen i färgtryck; Program vid Skansens vårfest 1909, 21 sid. 8:o, samt ny- tryck af ett par gamla tidningar från 1820-talet, utgifna med anledning af samma vårfest.

Dessutom utgafs Vägledning för besökande i Lifrustkammaren, se nedan.

Af **tjänstemännen** från trycket år 1909 utgifna arbeten:

Intendenten Wistrand. Nordiska Museet. Vägledning i svenska allmoge- afdelningen (rum 1—28), 66 sid. 8:o; — Ättartal hos Sveriges allmoge, i Fataburen.

Intendenten Hammarstedt. Fåglar med »guds eller djäfvulens blod», Röda och gula fjädrar, Fågeln med mäjseln eller yxan, samt dessutom litteraturanmälningar och smärre meddelanden, allt i Fataburen; artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten Behm. Biologiska notiser i in- och utländska facktidsskrifter.

Intendenten Upmark. Begravningsilver, i Svenska Slöjdföreningens tidskrift; Utställningsbyggnaderna å Djurgården, i Ord och Bild; En gesällbok från 1700-talet, i Fataburen; Nordiska Museets skråafdelning, i Handtverks- och Industritidning; Stockholms byggnadshistoria (25 sidor), i »Sverige» utg. af K. Ahlenius och A. Kempe; Stockholm, Sveriges hufvudstad, planschverk, Stockholm 1909; Schutz des Ortsbildes, den tyska lagstiftningen, i Svenska Stadsförbundets tidskrift; Upsala domkyrkas silfverkammare, vägledning, Upsala 1909; Grönsöö, Salsta, Kaggeholm, i »Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början»; uppsatser i Nordisk Familjebok; anmälan i Historisk Tidskrift; redigerat och utgifvit Samfundet St Eriks årsbok 1909.

Intendenten Nilsson. Vägledning för besökande i Lifruskammaren, se sid. 8; Granskning af Ritningar till nybyggnad för Rhösska konstslöjdmuseet i Göteborg, 19 s. folio, öfvertryck; Program för nybyggnad för Rhösska konstslöjdmuseet i Göteborg, 12 s. folio, öfvertryck; medlem af redaktionen af »Gamla Svenska Städer» och den svenska upplagan af Olaus Magnus' Historia.

Amanuensen Ambrosiani. Lår från Mysslinge, Uppland, och dess släktingar, Kakelfynd från Stockholm under år 1907, Lambgifter, alla i Fataburen 1909; Bondkyrkans bod och Från det medeltida Upsala, i Upplands Fornminnesförenings tidskrift, XXV; Kacheln mit dem Namen Hans Berman, i Anzeiger für Schweizerische Landeskunde, N. F., XI; recension af Svensk arkitektur i Nordisk Tidskrift 1909; recensioner och referat i Fataburen; artiklar i Nordisk Familjebok.

Amanuensen Gerda Cederblom. Några af våra äldsta spånadsredskap och deras ättlingar samt litteraturanmälningar, i Fataburen.

Amanuensen Keyland. Skansens nya lappkåta och Två lappska sagor om ormstenen, i Fataburen; Jakob, hvar är du? (en lek), Bäfverhus, Ut-rökning af järf, Nergårds-Lasse, Petissan, i Skansens programblad (den sista införd äfven i Skansens kulturhistoriska vägvisare). Redigerat nya upplagor af Skansens svenska, engelska och tyska vägvisare.

Institutionens allmänna utveckling. Om denna kan, hvad det ekonomiska läget beträffar, på det hela taget sägas detsamma som i redogörelsen för föregående år. »Storstrejken», hvilken inträffade under turistsäsongens eljest allra lifligaste tid, hade naturligtvis för museet, hvilket då har sina bästa entré-

inkomster, en mycket kännbar inverkan. Beträffande årets konstindustriutställning är det åter svårt att rätt afväga, huruvida den varit till museets fördel eller till dess nackdel. Visserligen lockade denna utställning skaror af resande till hufvudstaden och af dessa besökte naturligtvis en stor del Nordiska Museet och Skansen, men å andra sidan drog utställningen ock en stor del af allmänheten bort från den senare. Särskildt funno många af de stockholmare, som under föregående år om sommaraftnarna med förkärlek uppsökt Skansen, nu å utställningen en ny och därför mer lockande vederkvickelseplats. Museets tillgångar hafva därför, äfven af denna anledning, varit knappa och icke tillåtit några dyrbarare inköp för samlingarna. Såsom ett betydande resultat af arbetet under året är emellertid att anteckna Lifrustkammarens färdigordnande i museets stora hall och dess öppnande för allmänheten, hvarom utförligare å sid. 8 redogöres.

Till de namn, som för att hugfästa minnet af de män och kvinnor, hvilka genom frikostighet eller på annat sätt främjat Nordiska Museets syfte, anbragts å donatorstaforna i museets hall, fogades genom Nämndens beslut den 8 juni 1909 äfven GUNNAR HAZELIUS' namn.

Årsdag. I likhet med närmast föregående år högtidlighölls den 30 november — Artur Hazelius' födelsedag — såsom Nordiska Museets årsdag med en sammankomst i museets föreläsningssal, hvarest en utställning, omfattande de märkligare förvärf, som inkommit under året, var anordnad. Vid sammankomsten närvaro nämndens ledamöter och museets samtliga tjänstemän. Styresmannen lämnade härvid en redogörelse för institutionens utveckling och för de arbeten som utförts under det gångna året, räknadt från den 30 nov. 1908.

Museibyggnaden. I museets stora port uppsattes en vindfångsanordning, ett slags skärm med tvenne dörrar, afsedd att minska det särskildt under den kallare årstiden besvärliga drag, som uppstod hvarje gång besökande inträdde i museet.

Installationen. Hvad beträffar arbetet med installationen af Nordiska Museets egna, ännu ej ordnade och tillgängliga samlingar fick detsamma under år 1909 nästan helt och hållet stå tillbaka för ordnandet af Lifrustkammarens samlingar, hvilket under största delen af året tog arbetskrafter från museet i anspråk.

För installationen af Lifrustkammarens samlingar beställdes dels 12 monter hos firman Wickman & Nyberg, dels 22 stycken monter hos Nordiska Möbleringsaktiebolaget samt hos sistnämnda firma äfven 2 skrank, hvilka uppsattes såsom stängningsanordning mot hallens midtparti. I midten af hvarje

skrank insattes ett par gamla järnsmidda Stockholmsportar, som uppmonterades af Hagermans Smides- och Mekaniska verkstad.

Lifrustkammarens återöppnande. Lifrustkammaren och därmed förenade samlingar, som genom öfverenskommelse mellan Svenska Staten och Nordiska Museet på vissa villkor mottagits i deposition af museet, öppnades den 28 juni 1909 åter för allmänheten efter att under uppställningstiden hafva varit tillgängliga endast för forskare. I museibyggnaden disponerar Lifrustkammaren dels de tvenne flyglarna af den stora centralhallen, där samlingarnas hufvuddel uppställts i tidsföljd, fördelad så att föremål, som äro äldre än år 1660, uppsatts i södra flygeln, de yngre i norra, samt oberoende af denna fördelning rundt galleriet de svenska regementsfanorna; dels det s. k. Kröningsrummet 1 tr. upp i midtpartiet, afsedt för dräkter och föremål som användts vid kröningar och andra märkligare ceremonier. Dessutom förfogar Lifrustkammaren för sina magasinerade föremål öfver en del andra utrymmen i byggnaden.

Uppställningen, som påbörjats af Lifrustkammarens föreståndare, intendenten Rudolf Cederström, slutfördes, då föreståndaren på grund af sjukdom måste vistas utomlands, af intendenten vid Nordiska Museet Axel Nilsson. Som biträdande vid uppställningsarbetet tjänstgjorde fil. kandidat Sigurd Wallin och grefve Arvid Posse samt för dräkternas uppsättning intendenten G. Uppmark och amanuensen fröken Hilda Wallin.

Till öppnandet förelåg en Vägledning, redigerad af intendenten A. Nilsson på grundval af Vägledning för besökande i Lifrustkammaren af C. A. Ossbahr, åttonde upplagan, utgifven af Rudolf Cederström.

Tillfälliga utställningar. En utställning omfattande dels museets egna, under senare år gjorda talrika förvärf till leksaksafdelningen, dels från intresserade personer lånade hithörande föremål var under året anordnad i samband med museets permanenta utställning af leksaker. Utställningen, som var anordnad af amanuensen fröken GERDA CEDERBLOM, öppnades vid påsktiden och varade till årets slut.

Samlingarna hafva under år 1909 ökats med 2,171 nummer.

Svenska allmogefdelningen. Anmärkningsvärdast bland hithörande förvärf äro:

Från Skåne: kvinnodräkt tillhörande Onsjö härads folkdräkt och bestående af lintyg, mörkblå vadmalskjortel med vidsittande lif, förkläden för helg- och sorgdräkt, »klut», d. v. s. konstfärdigt knuten hufvudbonad, m. m. Från samma bygd har museet äfven fått en del husgeråd af växlande art samt en trissa, antagligen sländtrissa, af glimmerskiffer.

Från Bleking: sängtäck i »opphämtaväf» af ylle- och linnegarn med stjärnmönster i rött, grönt, brunt, gult och svart, från Ramdala socken, Östra härad; »höstesärk» af blekt linneväf med broderier. Detta plagg, som förskrifver sig från Mörrums socken i Listers härad, är sydt vid 1850-talets början. Dylika särkar buros på sin tid af den kvinnliga ungdomen under skörden samt vid yste- och dansgillen och utgjorde då med tilllägg af ett bredt konstväfdt band, »bältebandet» bärarinnans hela dräkt. Anmärkningsvärdt är äfven ett »speteband», dels färdigt, dels påbörjadt, med små vidsittande tråspetar för att åskådliggöra arbetssättet.

Från Halland: selkrok af trä, prydd med modellerade ödlehufvuden på ormslingor och målade i rött och grönt. Typen förekommer tämligen allmänt i södra Sverige under benämningen »snokahufvud», men har hittills icke varit företrädd i museets halländska samlingar. I förbigående må påpekas, att dessa samlingar äro synnerligen fattiga på seldon och delar af sådana.

Från Småland: en i färger utförd teckning framställande i 16 små afdelningar det mänskliga lifvet från vaggan till grafven m. m., alla försedda med en präntad text. Följande: »Min aldra första låth War idel sorg och gråth», »Jag will med andra flera Nu denna värld probera» eller »Utmattad ser du mig Så kan ock hända dig», må tjäna som prof på texternas karaktär. Målningen är signerad och dagtecknad 1842, men torde med all säkerhet vara kopierad efter någon liknande framställning från 1700-talet. Från Varend har museet slutligen fått en dopklädsel, hopskarfvad af bland annat ett brudbälte eller s. k. fälttecken. Broderierna å detta äro utförda med silke i plattsöm samt erinra om mönstergifningen å varends- och blekingsbältena från 1700-talets sista hälft.

Från Öland: skäktstolar med sniderier, i hvilka stiliserade hästbilder ingå som ornamentsmotiv, fig. 1; ett ovanligt rikt snidadt klappträ samt en sällsynt selkrokstyp, särskildt intressant som prof på huru ett djurmotiv kan omvandlas till växtmotiv eller tvärtom.

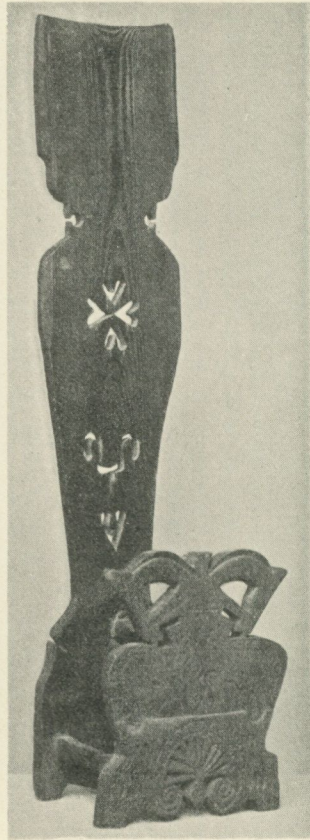

Fig. 1. Skäktstol
från Möckelby sn, Öland.
H. 0,835 m. N. M. 113,997.

Från Västergötland: byhorn från Herrljunga socken, förfärdigadt af ett stort djurhorn, måhända buffelhorn; tre gjutformar af sten, för smycken; lintyg, kjortel och lifstycken till en kvinnodräkt, buren på 1830-talet i Marks härad, samt från samma bygd en hufvudduk af hvit linneväf med knypplad kantspets och årtalet 1783. I detta sammanhang må vidare nämnas förvärfvet af några halmhattar tillhörande kvinnodräkten i Vartofta härad. Hatten är som bekant ett mycket ovanligt plagg i våra gamla kvinnliga folkdräkter. I Västergötland har den dock sedan århundraden tillbaka förekommit inom vissa härad, däribland Vartofta. Linné omtalar kvinnohattar af halm och svarta hattar, »ordinärt lika manfolkens», såsom varande i bruk bland västgöta-allmogen redan 1746, med tillägg, att de ej voro efter nyaste modet.

Från Östergötland: för- eller klöfsadel af trä med sniderier, ett minne från den tid, då bönderna »förde» eller »klöfjade» sina varor: säd till kvarnen, honung och vax till Vadstena, beck till Västervik, kött och andra viktualier till Norrköping o. s. v., hufvudsakligen på hästrygg. Sadeln förskrifver sig från Svinhults socken i Ydre härad, där »gamlingar» ännu lefva, som minnas denna trafik.

Från Bohuslän: ett par lifstycken till kvinnodräkter, det ena af kamlott med brokiga blommor å röd botten, från Lane härad, det andra af ett för Bohuslän säreget, hemväfdt tyg med krabbasnårsmönster i färger.

Från Södermanland: mansdräkt från Sorunda församling, bestående af skjorta med silfverknappar för hals och armar, gula sämskskinnsbyxor, randig väst, svart korttröja, strumpor, skor med spännen, skinnkaskett och brokig sidenhalsduk. Från samma socken har vidare inköpts en bruddräkt, bestående af blommig sidenkjortel och kofta samt kilstrumpor af ullgarn, buren omkring 1871. Af en annan sorundadräkt har museet slutligen förvärfvat tre med konstsohm prydda kvinnolinnen med årtalen 1843, 1865 och 1869, hvilka tillsammans med brudutstyrseln visa, huru långt fram i tiden och i hvilket präktfullt skick sorundakvinnorna burit sin sockendräkt. Såsom en stor sällsynthet må äfven antecknas en kvinnopäls från Österåker prydd med konstsohm och »rollskinn», d. v. s. rödt saffian. Plagget har tillhört och burits af en ännu lefvande sexmansmor, den sista österåkerskvinna, som intill våra dagar varit »plaggad», d. v. s. gått klädd i Österåkers gamla sockendräkt.

Från Uppland: dryckeskärl, däribland en mycket stor pipkanna eller stänka af gammal form.

Från Västmanland: en ovanligt rikt ornerad trissa, sannolikt sländtrissa, af älghorn eller dylikt, jordfynd från Arboga, fig. 2.

Från Värmland: minnestafla från Karlskoga socken, framställande en samling hjärtan med monogram, i hjärtformig inramning, rosor i kinesiskt manér, nejlikor, bildframställningar såsom syndafallet, Petri förnekelse m. m.

Till karaktären är tafan ett rätt tidigt 1700-talsarbete af silhuettklipp i starka färger och samtidig ram af guldlistor.

Från Dalarna: delar af mansdräkter från Mora och Grangärde socknar; grön brudkjortel jämte brudgrannlåt såsom pärlor och sidenband, »la», handskar m. m. från Ore; säte, gjort af en krokvuxen trädgren, från Boda, samt från Rättvik en gätklubba, hvilken tillhört ett »gätlag» i Gersjö by och där brukats ännu vid 1900-talets början. Klubban anger hvem, som stod i tur och ordning att valla, »gäta», byns getter.

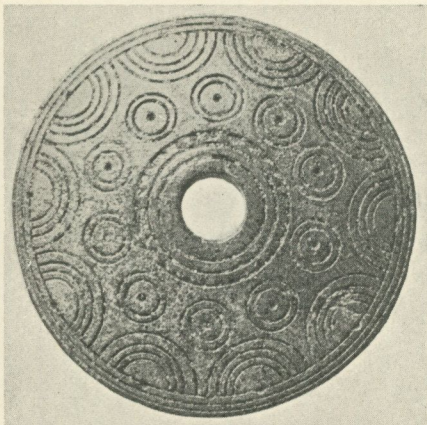

Fig. 2. Sländtrissa af horn.
Jordfynd från Arboga. N. M. 113,994.

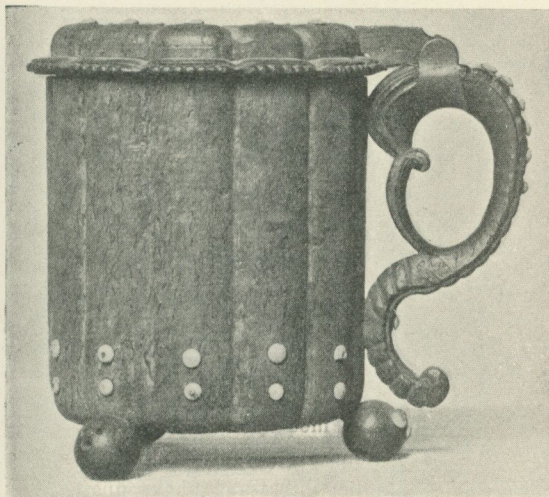

Fig. 3. Dryckeskanna
från Valbo sn, Gästrikland. H. 0,193 m. N. M. 114,084.

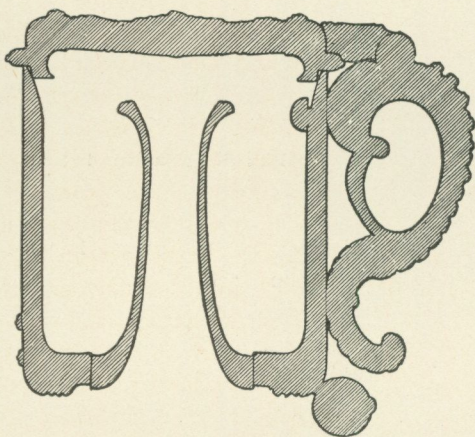

Fig. 4. Sektion af dryckeskannan fig. 3.

Från Gästrikland: dryckeskanna från Valbo socken, en mycket sällsynt form för gyckelstopet, fig. 3, 4. I kannans botten sitter en lång tub, genom hvilken den drickande kan kika på dryckesbröderna, men som på samma

gång försvårar inmundigandet af kannans innehåll. Denna käriform har, hvad Sverige angår, längst varit i bruk i Västergötland och påminner om de norska »åbryskålerna».

Fig. 5. Krackpall från Lillhärjeds sn, Härjedalen. H. 0,646 m. N. M. 114,393.

Från Helsingland: sängtäcken, såsom »slarftjäll,» af trasor, *rya* samt nöthårstücken i rosegång; vidare jackor, sämskskinns-tröja, brun fårskinnspäls med björnskinnskrage, bälte och knäremmar hörande till en mansdräkt, och vadmalskjortel, hufvudprydnad, vigselringar m. m. till en kvinnodräkt, allt från Ofvanåkers socken.

Från Härjedalen: »krack» eller »krackpall,» fig. 5, tillyxad af en krokvuxen trädstam, med ägar-märke och året 1811, från Lillhärjeds socken.

P. G. W.

Den *lappska* *afdelningen* har framför allt vunnit en värdefull

tillökning genom den till 110 nummer uppgående samling, som amanuensen G. Hallström år 1908 tillhopabragte under en forskningsresa i Ryska lappmarken. Bland dessa förvärf böra särskildt nämnas åtskilliga med en egendomlig ornamentik prydda renhornsföremål samt vidare redskap för beredning af bark till föda, se bild 6—8, och verktyg för båtbygge samt med dylika förfärdigad »sömmad» båt (se *Fataburen* 1909 sid. 85 ff.). Bland från andra håll mottagna föremål äro att märka: en för sin tidsbestämning intressant tobakspung med årtal 1791, hvilken tillhör ett slags arbeten som tyckas af lapparne hafva förfärdigats uteslutande för försäljning, samt en väl arbetad rotask, som anträffats i ett jordfynd i Öfver-Kaliks socken och sannolikt är af jämförelsevis hög ålder. En del lappska föremål hafva ock förts till afdelningen för djurfångst och fiske samt till afdelningen för fortskaffningsmedel.

N. E. H.

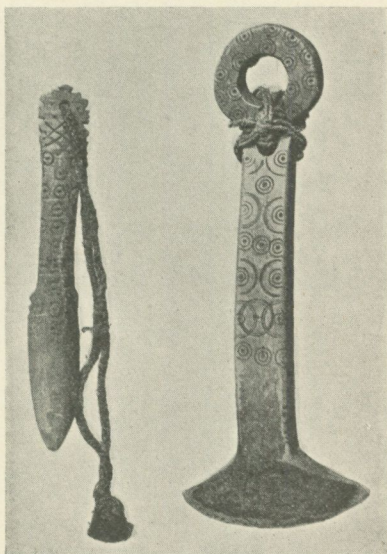

Fig. 6. Barkknif från Ryska lappmarken. L. 0,172 m. N. M. 112,669. Fig. 7. Barkskalare från Ryska lappmarken. L. 0,235 m. N. M. 112,698.

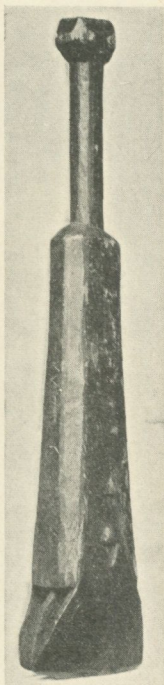

Fig. 8. Barkkrossare från Ryska lappmarken. L. 0,545 m. N. M. 112,701.

Till den *estniska afdelningen* har erhållits en vacker, till 27 nummer uppgående samling dräktpersedlar från Runö.

N. E. H.

Afdelningen för de högre stånden. Den fåtaliga samlingen af föremål från 1500-talet har under året tillökats med en rikt ornerad kista, fig. 9, med en större tennkanna, funnen i Trögds härad i Uppland, samt en bordsknif med emaljeradt skaft. Till samma tid höra några bokbandsbeslag af sengotisk form. — Från den yngre Vasatiden, 1600-talets förra del, förskrifver sig foten till en linnepräss, fig. 10, som kan betecknas som ett af högeståndsafdelningens märkligare förvärf under året. Själva linneprässen hade inköpts redan år 1891 genom konsthandlare A. Matsson härstädes; genom förvärfvet af foten, som enligt uppgift härstammar från Östanåtrakten i Roslagen, återförenades de otvifvelaktigt sammanhörande de-

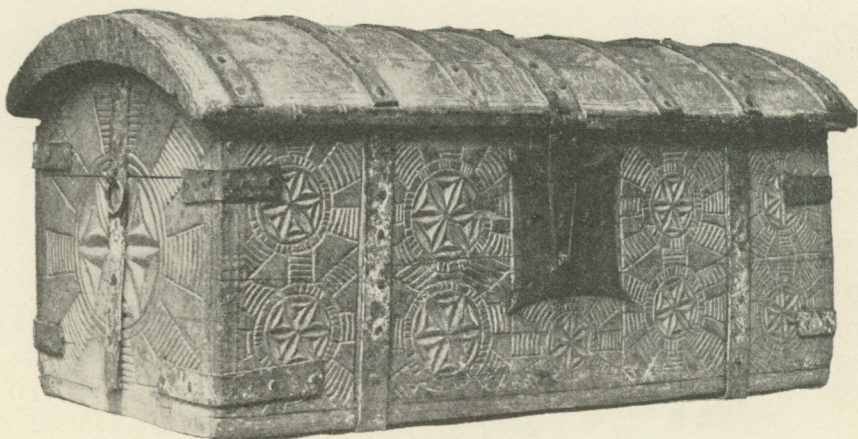

Fig. 9. Kista från 1500-talet.
H. 0,52 m., l. 1,20 m. N. M. 113,833.

larna af denna karaktäristiska möbel. Den är ett godt exempel på den holländska möbelkonstens inflytande under 1600-talet. I de holländska museerna kan man också träffa talrika motstycken till den kassakista af järn med målad dekoration och ett praktfullt konstlås från 1600-talets midt, som under året inköpts. — Värdefulla bidrag till den svenska bokbindarkonstens historia utgör en samling band till rikshufvudböcker och andra offentliga räkenskapshandlingar från 1620-talet till slutet af 1600-talet, som till museet blifvit öfverlämnade. Samtliga de gamla banden äro visserligen mer eller mindre skadade — detta har varit anledningen till att de slopats och ersatts med nya — men genom sin säkra datering och härkomst hafva de dokumentariskt värde.

Det karolinska tidevarvet företrädes bland årets förvärf af en fönsterpanel och några takbräder med målad dekoration från det delvis omändrade huset Götgatan nr 3 i hörnet af Peder Myndes backe samt af ett antal smärre föremål, bland hvilka kunna nämnas ett par ljusstakar af mässing med drifven ornering, en dryckeskanna af masur, en praktigt smidd portklapp, härstammande från Trosa, samt en solvisare af sten från Strömsholm, dat. 1672. — Som en följd af den i museet år 1908 anordnade Swedenborgsutställningen fick museet som gåfva mottaga ett porträtt af Emanuel Swedenborgs moder, *Sara Behm* († 1696), oljemålning af okänd konstnär; i detta sammanhang förtjänar äfven omnämnas en begrafningssked med denna fru Sara Behms namn och dödsår, 1696, som under året inköpts.

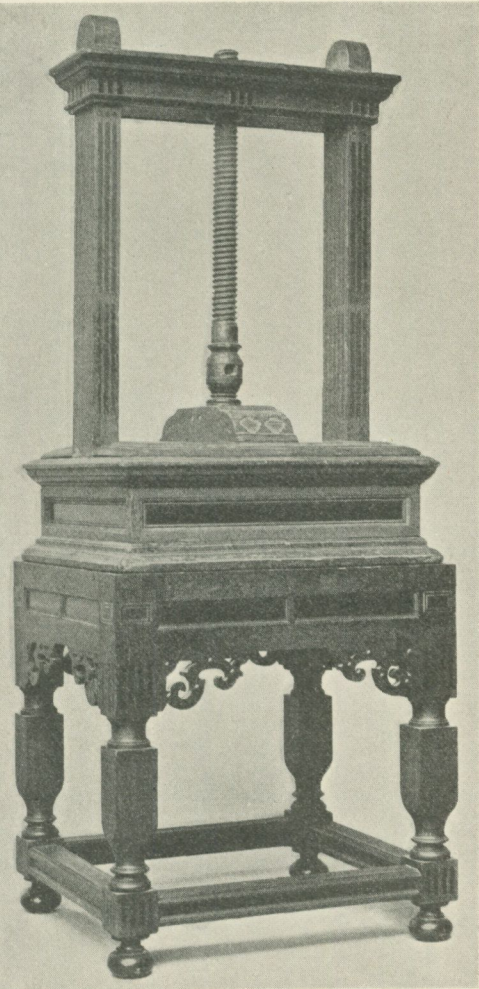

Fig. 10. Linnepräss från 1600-talet.
H. 1,566 m. N. M. 67,933.

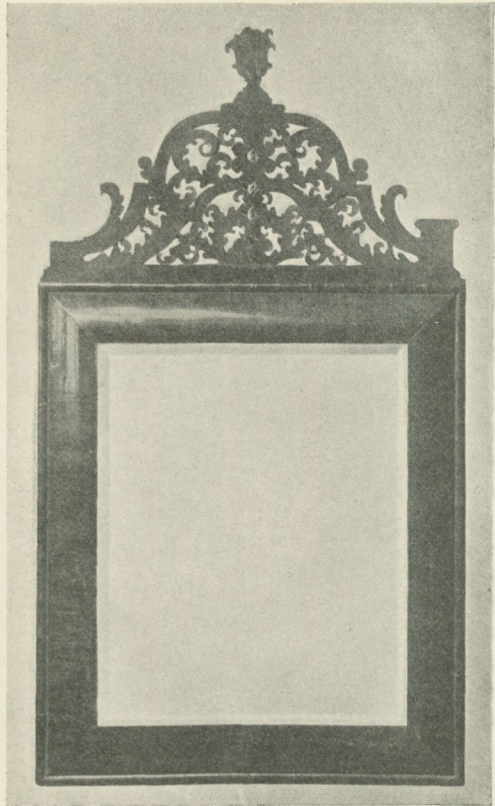

Fig. 11. Spegel med ram af valnöt.
H. 0,826 m. N. M. 113,507.

Från 1700-talets förra del härstamma bland annat en säng med himmel från Hörningsholm och en sängställning af järn med mässingsknappar samt en länstol af svartmåladt trä, karaktäristisk typ med broderad klädsel. En mindre spegel af valnöt, fig. 11, med högt genombrutet krön har enligt ett vid densamma med lack fästadt gammalt intyg, undertecknad af Elisabeth Martin, tillhört Carl v. Linné. Elisabeth Martin var dotter till provinsial-

läkaren Carl Roland Martin, hvars mor Sara Elisabeth Bergencrantz var dotterdotter till Carl v. Linné. — Det enda mera betydande silfverföremål, som under året förvärfvats, tillhör 1700-talets förra del och utgöres af ett par ljusstakar, tillverkade af den i Karlskrona verksamme guldsmeden Sigismund Novosadi.

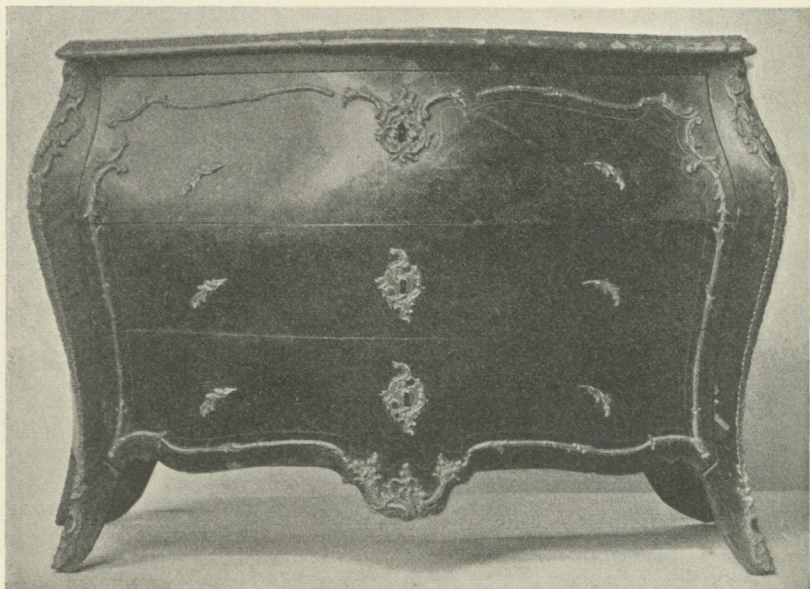

Fig. 12. Byrå,
signerad J. H. Reimers. H. 0,81 m., l. 1,23 m. N. M. 113,447.

Den ståtliga samlingen af rokokomöbler har ökats med en utmärkt elegant byrå, fig. 12, af jakaranda och rosenträ med vackra bronsbeslag, signerad af stockholmssnickaren J. H. Reimers († 1773), hvilken förut icke varit representerad i museet. Typiska svenska saker äro tvenne rokokostolar, den ena med originalklädsel af skinn, den andra med under senare öfvermålingar bevarad originalfärg i ljusrödt. — Bland öfriga förvärf tillhörande detta tidevarf må nämnas ett antal fajanspjäser af Rörstrands och Mariebergs tillverkning samt några föremål af kinesiskt porslin, det märkligaste en större bål med Karl XII:s nödmunt målade å bålens utsida, ett motstycke till de ej sällan förekommande silfverpjäserna med infattade nödmunt.

Den förut framträdande bristen på utställbara sittmöbler från det gustavianska tidevarvet, som man under senare år sträfvat att fylla, kan nu sä-

gas vara i någon mån häfd, om också åtskilliga karaktäristiska typer ännu saknas. Under året har förvärfvats en väl bevarad länstol från 1780-talet, af skulpterad och förgylld björk, försedd med Stockholms stolmakareämbetes pappersstämpel och klädd med siden från början af 1800-talet; från ungefär samma tid är ett par enklare hvita stolar. — Den för tiden karaktäristiska arten af keramik var det s. k. flintporslinet, äfven kalladt »fin fajans», en ursprungligen engelsk uppfinning, som efterbildades vid båda de svenska fajansfabrikerna. Bland under året inkomna föremål af denna art märkas en väl bevarad bordsurtout med tillhörande flaskor, en vas från Rörstrand och ett par små urnor af Mariebergs tillverkning, signerade med den siste direktörens, Henrik Sten, namn.

Liksom under föregående år hafva äfven under år 1909 förvärfvats af föremål från 1800-talet varit talrika. Den rika samlingen af papperstapeter från detta tidevarf, som, en gång ordnad, skall gifva en intressant överblick öfver smakens skiftningar, har under året erhållit ett betydande tillskott. Bland möblerna märkas: en stol af björk från 1830-talet, en kolossal soffa i 1800-talsrokoko samt ett elegant mindre salongsskåp från 1890-talet. Museets förhoppningar att genom gåfvor få sina samlingar af möbler från 1800-talets senare del kompletterade hafva åtminstone ännu icke gått i uppfyllelse, och tillfället må därför här begagnas att meddela, att museet med största tacksamhet mottager möbler från dessa årtionden, hvilka ju nu ofta utranteras som urmodiga och ännu icke fått värde som »antikviteter». — Till denna kategori hör bland årets förvärf ett som gåfva lämnadt garnityr bestående af en pendyl och tvenne kandelabrar, fig. 13, af prässad gul metall med porslinsfigurer m. m., från 1800-talets midt, samt ett par stora vaser och en skål af marmor. — Från en något tidigare period af det gångna århundradet härstammar en stor urna af fajans i porfyrimitation, Rörstrandsarbete från 1820-talet, samt ett litet elegant piphufvud af svart lergods, möjligen Ulfundatillverkning, med silfverbeslag, dateradt 1817. — En utmärkt tidsbild är en familjetafla målad år 1849 af Kilian Kristoffer Zoll († 1860); den minutiöst utförda bilden framställer ett antal personer iklädda för tiden karaktäristiska dräkter.

Från ett gammalt hem i Stockholm har museet fått mottaga ett mycket stort antal föremål af olika slag från 1800-talet, hvilka hvar för sig kunna synas obetydliga nog, men som dock skola bidra till att skänka lif åt de afdelningar, i hvilka de blifva utställda. — I sammanhang härmed må äfven erinras om den betydande tillökning, hufvudsakligen genom gåfvor, som museets ännu ej till förevisning ordnade köksafdelning erhållit. *Upk.*

Till de märkligare textila föremål, som under året kommit till denna afdelning, må räknas en 37 cm. bred knypplad Vadstenaspets, fig. 14, som på

grund af sina afslutade kanter och sin form synes hafva användts som flor på én hatt. Vidare ett par brudlakan och örngått från 1840, ett större örngått med vackert broderi, dateradt 1759, tre täcken, ett af rödt siden med broderi i blekskärt linnegarn, ett af hvitt siden med stickbroderi, båda från 1700-talet, samt ett i finnväfnad, enligt uppgift väfdt i Södermanland på

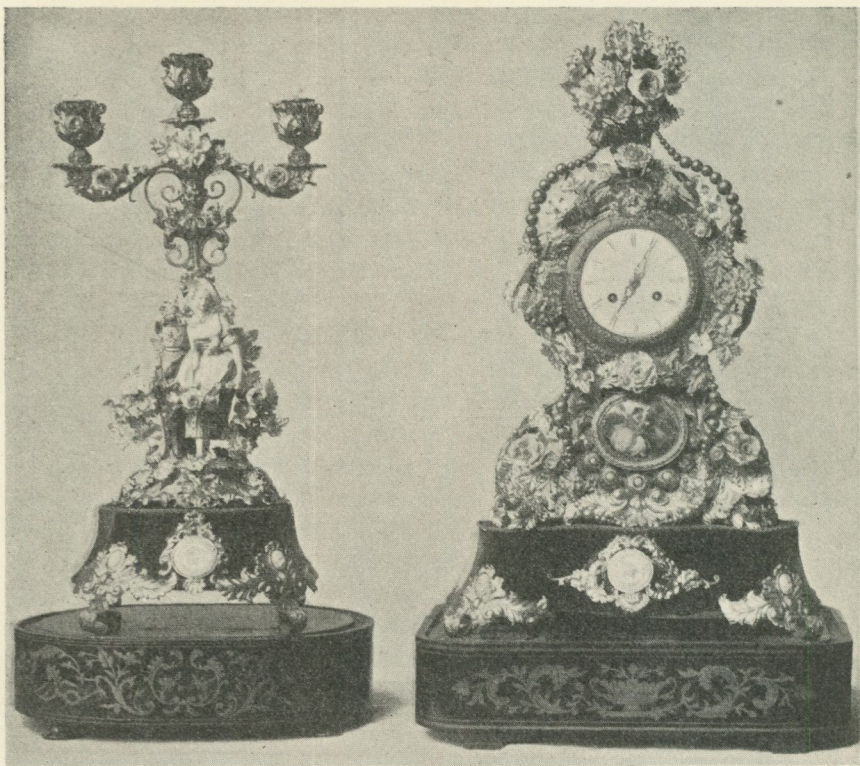

Fig. 13. Pendyl och kandelaber
från 1800-talets midt. Pendylen h. 0,553 m. Kandelabern h. 0,451 m. N. M. 113,807.

1820-talet. Dessutom har som gåfva erhållits en divansmatta, enligt uppgift broderad af drottning Lovisa 1864. Föreningen för Svensk Hemslöjd har öfverlämnat en stor samling väfnadsprofver, hufvudsakligen ämnade till gardiner, möbiltyg och dylikt, hela samlingen belöpande sig till omkring 1,000 olika mönster. Alla profverna äro försedda med utgångsår samt de flesta med patroneringar och garnbeskrifningar. A. L.

Af duktyg i damast och dräll, som museet under året erhållit, må omnämnas trenne 1600-talsdukar med bibliska framställningar, af hvilka en bär årtalet 1644, en annan 1648; vidare en 1600-talsduk med svenska riksvapnet såsom midtparti, omgifvet af strödda kronor samt en bred bård med naturalistiskt tecknadt växtmotiv. Af intressanta servetter må framhållas en med släkterna Taubes och Falkenbergs vapen, antagligen från 1710, samt en med Sparres och Lagerfels vapen från 1790. Af duktyg med inväfdt svenskt märke är en från Vadstena fabrik med von Strokirchs vapen i alla fyra hörnen.

G. C—m.

Till högre ståndens dräktafdelning har under 1909 åtskilligt af intresse influtit. Från 1700-talets senare hälft må nämnas 4 väl bibehållna damkofter af siden, ämne till stubb af rödt siden med vackert stickbroderi, ett par svarta sidenbyxor, ett par dito af gult, randigt bomullstyg, ett par på hvitt siden broderade kjolsäckar samt knäspännen af bergkristall och ett vackert skärpspänne af stål med infattade målningar å elfenben. Äfven har såsom gåfva erhållits en styfkjortel med tillhörande lös höftstoppning. —

Från 1800-talets första år har museet erhållit en damklädning af hvitt bomullstyг med tryckt mönster i färger, vidare en randig sidenklädning från omkring

Fig. 14. Vadstenaspets.
Bredd 0,37 m. N. M. 113,241.

1820, kjol till empireklädning i hvitt med utmärkt vackert silverbroderi, delar af brud- och brudgumsdräkter från 1818, nämligen skor, strumpor och handskar, som tillhört bruden, samt byxor af ljusgrått kläde och väst af ljusgrå silfverbrokad för brudgummen, de senare plaggen af stort värde genom sin ovanliga fraicheur och bestämda datering. Till denna tid höra äfven en långschal af svart tyll med kulört silkesbroderi samt tvänne diadem, det ena i svart stenkol. — 1830-talet representeras af en gul bomulls-

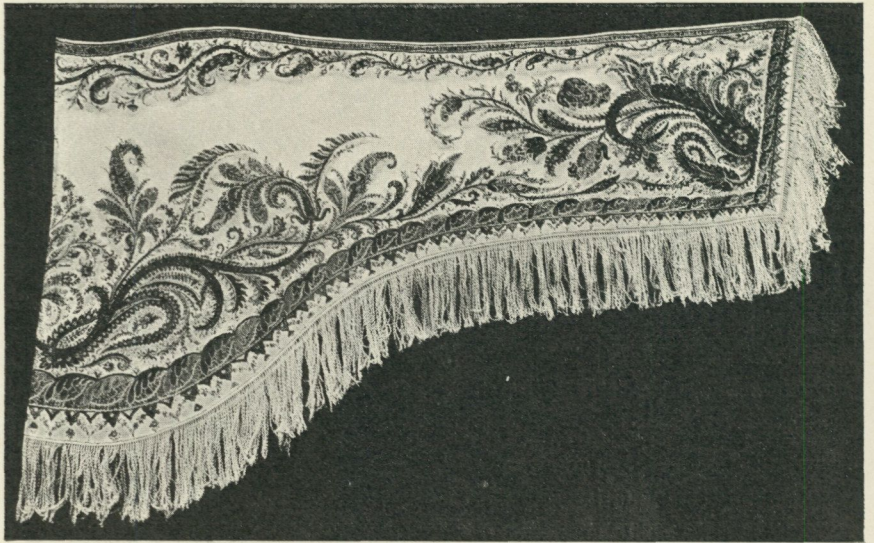

Fig. 15. Mantilj af hvitt kaschmir från 1850-talet. N. M. 113,505.

klädning samt 1840- och 50-talen af åtskilliga klädningar, kappor, hattar och hårklädslar, hvilka burits af friherrinnan J. Fleetwood, f. Dubois, 1828—1905. I denna samling ingår bland annat hennes brudklädning af hvitt randigt sidenmoaré, buren 1849, samt en smakfull blå tarlatansklädning med tillhörande mössa eller »toque» från ungefär samma tid. — Från 1850—60-talen märkes en mantilj, fig. 15, af hvitt kaschmir med inväfdt mönster i färger, hvilken tillhört fru Eleonore Martin, f. Bajur, 1803—1887, och som genom förordnande af hennes dotter öfverlämnats till museet. Till denna tid höra äfven 5 stycken dräkter för gosse på 4—5 år, nästan fullkomligt liknande nutida flickdräkter, damklädning af brunt siden, åtskilliga dambattar samt en stor samling mansvästar, hvilka hufvudsakligen bevaras såsom tids-typiska stoffprof. — Från 1870—90-talen har museet erhållit en svart siden-

klädning, en balklädning af hvit linnong, besatt med skära rosor, samt frack och väst af svart kläde, fracken ett gesällprof, belönad af Stockholms stads handtverksförening med silfvermedalj 1890.

Utom det ofvan nämnda har inkommit en stor mängd dräktdelar, såsom skor, strumpor, parasoll, schalar m. m. A. L.

Skråafdelningens förvärf hafva under år 1909 varit osedvanligt rika, i det att icke mindre än två lådor, en välkomma och åtskilliga smärre föremål inkommit. Af lådorna har den ena tillhört ett skraddarämbete, okänt hvilket, möjligen Vaxholms; den bär inskriften ÄMBETS LADE ANNO 1627, hvilket gör den till en af de äldsta bland museets svenska skrålådor. Den andra lådan har tillhört det s. k. Västerlands Hammarsmedsämbete i Värmland och är daterad 1758. Välkommen är af tenn, daterad 1833, och har tillhört tunnbindargesällerna i Sölvesborg. Bland småföremålen må slutligen nämnas ett exemplar af 1720 års tryckta skråordning, bundet i ett vackert pergamentsband, samt en s. k. skylt af silfver i form af en liten hatt med inskriften »C. Andersson född d. 9 Aug. 1802, kom i lära 1816, blef gesäll 1822, mästare 1827». Upk.

Afdelningen för arbetets historia. Med en detta år inköpt snörmakareväfstol med tillbehör, härstammande från den gamla Haglundska snörmakareverkstaden vid Lästmakaregatan, hvars öfriga maskiner, verktyg och profver redan förra året förvärfvades, är denna verkstad kompletterad. Museet äger härigenom möjlighet att på ett synnerligen uttömmande sätt åskådliggöra ett i utdöende stadt yrke, särskildt som museet redan tidigare äger Stockholms snörmakareämbetes skrålåda med tillhörande handlingar, mästarprof m. m. Ytterligare ett bidrag till kändedomen om detta yrke utgör förvärfvet af de silken och bandprof, som väfts af sidenbandväfvaren Magnus Hörlander, f. 1780, d. 1838.

Från Vesslands socken, Örbyhus härad i Uppland, har förvärfvats en uppsättning tryckstockar, 31 st., med tillhörande tryckbollar, sådana som kringvandrande tygtryckare använde, då de gingo från gård till gård och tryckte mönster på hemväfda tyger.

Ett beaktansvärdt förvärf till denna afdelning utgöres af en samling färgningsprof å bomull, ylle och silke, utförda af mamsell Louise Granberg 1837, jämte tillhörande utförliga beskrifningar på färgningssätten. Ett bilagdt intryg från Kungl. Direktionen öfver Teknologiska Institutet upplyser bland annat »att bemålde Mamsell Granberg vid Institutet ej allenast förvärfvat erforderliga förberedande kemiska kunskaper, utan ock genom utmärkt vackra arbeten i färgningskonsten, hvilka af henne blifvit förfärdigade och inför

Kongl. Direktionen företedda, ådagalagt sig äga enahanda skicklighet som hos en Gesäll kan äskas».

Från Färgelanda, Valbo härad, Dalsland, har inköpts en god samling garfveriredskap och från Fjäderäggs fiskläge i Säfvars socken, Västerbotten, diverse redskap för laggkärlstillverkning.

Af Godegårds bruksbolag har museet mottagit en del redskap för stångjärnstillverkning.

A. N.

Afdelningen för eldens ekonomiska användning. Uppmärksamheten har detta år varit riktad på att komplettera de primitiva belysningsredskapen och lamporna. Museet har sålunda förvärfvat töre, spingstickor och torrvedsbloss från grufvor; kådljus, beckljus, talgljus och talgdankar; primitiva ljushållare såsom brandjärn till ljusterfiske och en ledad arm af järn för torrvedsstickor. För öfrigt ha förvärfvats många slags ljusstakar, några vaxstapelställ samt några präktiga ljusarmar i drifven mässing, 1600-talsarbete, från Stockholms Storkyrka.

Bland de förvärfvade lamporna märkes en liten grupp primitiva sådana från Schweiz, som erhållits från det under bildning varande Museum für Völkerkunde i Basel. En annan grupp är de oljelampor, sinumbralampor och andra, som förekommit i ett burget hem i Stockholm vid 1800-talets midt.

Under året har ännu en af de i föregående redogörelser omnämnda, af artisten D. Ljungdahl utförda eldstadsmodellerna anskaffats. Liksom de öfriga är den utställd i rum 101. Jämte andra förvärf till leksaksafdelningen ha också kommit in några efterbildningar af eldstäder — af intresse därför, att de så godt återge, huru med dem samtida verkliga eldstäder sett ut.

—a—i.

Afdelningen för fortskaffningsmedel. Hit ha erhållits skidor från Rengsjö och Los socknar i Helsingland samt från Orsa och Rättviks socknar i Dalarna. Vidare må nämnas velociped med högt framhjul från 1880-talet och sadlar från medlet af 1800-talet. Bland farkoster märkes särskildt en högst egendomlig eka, bestående af en urholkad stock och på sidorna försedd med utliggare, »vingar», från Gunnarskogs socken, Jösse härad, Värmland. Ekan, som tillverkats på 1880-talet, har varit i bruk tills för några år sedan. Till denna afdelning äro ock hänförbara modeller af lotsbåt från Lilljungfruns lotsplats och af skonare från Sandhamn. Samlingen af åkdon har tillökats med en täcksläde för par, s. k. kibitka, och en vagnskorg af giggkonstruktion med såväl hjul som medar.

N. E. H.

Jakt och fiskeriafdelningen rönt under året en uppmuntran, som på ett glädjande sätt visar, att intresset för denna är i stigande. Antalet

inkomna föremål, speciellt redskap för fiske, var osedvanligt stort. Från Gottland förvärfvades nätflöten och nätsänken m. m., därjämte några fullständiga nät för fångst af olika fiskslag. Från Bjure fiskläge, Löfångers socken, Västerbotten, kommo talrika föremål museet tillhanda, såsom nät, fiskkärl och redskap för tillverkning af sådana, dräktpersedlar, använda vid säljakt, bösshölster af älgskinn, skrestänger för säljakt m. m. Från Stensele, Västerbotten, förvärfvades en samling redskap innehållande bland annat ett par räftänger för fångst af räf, järfspjut, modell till järfgiller samt en fågelholk. Från Norrland öfverlämnades en del intressanta föremål, t. ex. en älgragspil, räfbräda, skjutskärm för säljakt m. m. En samling lappska fångstredskap (närmare beskrifna i Fataburen 1910, sid. 65—80) förfärdigades för museets räkning. Från Ryska lappmarken förvärfvades genom amanuensen G. Hallström en del jakt- och fiskeribehör. Vidare har som gåfva öfverlämnats en samling kultänger, laddapparater, projektiler m. m.

För att kunna slutgiltigt pröfva hvad vi af andra mottagit, hvad vi gett från oss eller tilläfvats besitta som typiskt nationell egendom fordras ett i hvarje fall fullständigare undersökningsmaterial än det Nordiska Museets jakt- och fiskeriefdelning trots antydda förkofran förfogar öfver. Alla bidrag till densamma — såväl originalföremål som efterbildningar (modeller) till någon viss uppgifven skala, t. ex. $\frac{1}{5}$ af naturlig storlek — mottagas därför fortfarande med största tacksamhet. Beskrifningar på gamla fångstmetoder äro välkomna, äfvenså teckningar och fotografier. Vid den vetenskapliga behandlingen af fångstredskapsmaterialet, som har till uppgift att reda ut typernas utveckling och utbredning m. m., är kännedomen om alla detaljer af vikt. Det är därför önskligt, att hvarje meddelande så noggrant som möjligt redogör för de närmare omständigheterna vid fångst med det insända eller beskrifna föremålet, för hvilka djurslag det användts, för dess benämning på allmogespråket, för fångsttider, tillverkning o. s. v. *N. K—d.*

Till *afdelningen af föremål rörande svensk forntro* hafva erhållits ett ovanligt pryddigt s. k. ellakors af silfver från Skåne; en julluskrona på fot från Dalum socken, Redvägs härad, Västergötland; en takkrona af halm från Ofvanåkers socken, Helsingland; tvenne skördekakor (skårkakor, skårgyll) från Högsäters socken, Valbo härad, Dalsland; samt en del folktron belysande föremål från Svinhults socken, Ydre härad, Östergötland. Nämnas må ock tre målade påskägg från Tyrolen, hvilka såsom jämförelsematerial hafva sitt värde. *N. E. H.*

Samlingen af musikinstrument har tillökats med några mycket värdefulla stränginstrument, nämligen en kontrabas sign. »L. M. C. Lilljequist 1854», hittills den enda i museets samlingar; altfiol, fig. 16, med ormformiga ljudhål, rödbrunt mörkt lack, sign. »Christoph Buchstetter, Stadt am Hoff

Fig. 16. Altfiol,
sign. Christoph. Buchstetter. L. 0,64 m.,
br. 0,235 m. N. M. 114,024.

Lauten- und Geigen-macher zu Stadt am Hoff 174(6?)»; luta (teorb), enligt tryckt etikett inuti: »Förferdigadt af Johan Jerner Stockholm 1802». Dessa instrument hafva tillhört framlidne herr John Olsson i Stockholm, känd som framstående folkdansare och folkvisedansare. — Ett psalmodikon i gambiform med stråke, enligt uppgift från Bleking, har förvärfvats. Det har 2 sensträngar för melodien och 12 resonanssträngar af metall. Tonen är mjuk och vacker. Instrumentet hvilar på 3:ne på undersidan anbragta fötter. Likaledes har inköpts en klarinett, stämplad A. Svensson, Linköping.

H. B—ie.

Leksaksafdelningen har vunnit en rik tillökning, hvartill i ej ringa grad bidragit den under ifrågavarande år pågående tillfälliga leksaksutställningen. Särskildt glädjande att konstatera är, att årets förvärf äro af mer mångsidig art än de föregående årens. Dockvärlden har vunnit nya representanter för alla årtionden mellan 1830 och 1900. Flera typiska dockmöblemanger ha tillkommit. Dockserviserna ha bland annat tillökats med fyra delikata fajanspjäser i blått och hvitt, signerade Rörstrand 1746. Ett bidrag till kännedomen om barnens fröjder inom hemmet före det myckna utelivets och biografernas tid ger oss en del nyförvärfvade pappersdockor, skuggspel samt tvenne dockteatrar, den ena förfärdigadt af artisten Gustaf Krehl, den andra af teaterregissören och författaren Harald Molander. Vi ha äfven närmast oss det länge närda önskemålet att erhålla en flottilj af små segelfartyg, som till rigg och utseende äro kännetecknande för våra kuster, se fig. 17.

G. C—m.

Den *kyrkliga afdelningen* har under året ökat bland annat med följande föremål. Det viktigaste förvärfvet är med säkerhet en s. k. kyrkstol från Värnäs kyrka i Stjørdalen i Norge. Benämningen kyrkstol äger den redan i litteraturen (se L. Looström: »En norsk s. k. kyrkstol från år

1685» i Svenska Slöjdföreningens Tidskrift 1908 sid. 99), men den torde enligt svenskt språkbruk vara vilseledande. Det är de två ej fullt kompletta sidorna till en herrskapsbänk, som kommit till museet. Utvändigt är den målad med bilder ur Kristi lif och försedd med skickligt utfördt träsnideri-arbete. Sedan en längre tid har den funnits på Confidencen vid Ulriksdals

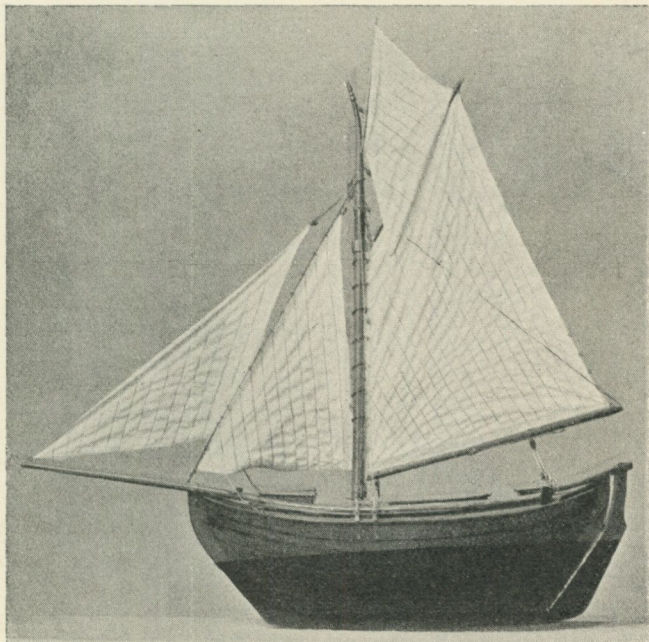

Fig. 17. Kosterbåt,
Marstrand. L. 0,88 m. N. M. 114,614.

slott, där den varit felaktigt hopsatt. Skranket är prydt med öfverste Georg Christian von Schultz' och hans hustru Anna Sofia von Hovens vapensköldar.

Från Storkyrkan i Stockholm ha museet erhållit en del äldre inventarier såsom möbler och ljusarmar. De flesta stamma från 1600-talet.

Därjämte ha förvärfvats en vinflaska af tenn, renässansarbete, och ett tennfat, som uppgifves hafva användts som dopfat, båda från Gottland. — En mindre ringklocka från Djurö kapell i Stockholms skärgård har inköpts genom klockgjuterifirman Beckman. Klockan, som är gjord af Gerhard Meyer i Stockholm, 1705, är rikt dekorerad och försedd med inskrifter både på

latin och svenska. Denna är en bland de få kyrkklockor museet äger. Då det är förenadt med tämligen stora utgifter att förvärfva sådana, kan museet tyvärr ej såsom sig borde bevaka sina intressen vid de omgjutningar, som så ofta i våra dagar äga rum med alstren af denna här i landet sedan gammalt högtstående konstindustri. —a—i.

Stockholmsfynd. Affärlifvets allmänna stagnation under året har haft det inflytande på byggnadsverksamheten, att endast få grundgräfningsar blifvit satta i gång. Det är sålunda endast få jordfynd af betydelse att anteckna. Under perioden afleverades det sista af de redan i föregående redogörelse omtalade fynden vid utgräfningsarna å Slottsbacken utanför slottets södra fasad och Storkyrkans östra gavel. På Riddarholmen har det gräfts för en tillbyggnad till det gamla Riksdagshuset. Härifrån ha kommit några 1600-tals kakel, ett hufvud af lera, troligen kärna inuti ett manligt metallhufvud och affall från en gelbgjutarverkstad. För en ny folkskola har man grävt i södra kanten af Klara kyrkogård; de flesta fynden förvaras ännu på arbetsplatsen, men ett och annat har dock kommit till museet. Från en tomt mellan Slussen och Järntorget i staden mellan broarna ha bland annat gjutformar af sten för tenngods förvärfvats.

Ett par järndörrar med smidda ornament från 1700-talets slut och en maskaron från Makalös, det f. d. De la Gardieska palatset i Kungsträdgården, ha öfverlämnats till museet. —a—i.

Depositioner. Såsom tillfälliga depositioner för att under någon tid utställas i Nordiska Museet mottog museet af H. M. Drottningen en sybåge i empirestil, af valnöt och med rika bronsbeslag, samt af Kungl. Husgerådskammaren ett kassaskåp af järn, som tillhört Gustaf IV Adolf.

Utlån. Till svenska afdelningen af den i Seattle i Amerika anordnade världsutställningen 1909 utlånades ur museet några föremål utgörande minnen af John Ericsson.

På anmodan af kommitterade för anordnandet af en svensk konstslöjdutställning, särskildt textil konst, i Budapest hade museets styresman åtagit sig att dels vidtala olika i Sverige inom textilindustrien m. m. arbetande anstalter att delta i en dylik svensk utställning, dels utse och bedöma hvilka arbeten som kunde anses lämpliga att sändas ut såsom exponenter af svensk konstindustri. Ett stort antal svenska konstslöjdanstalter och äfven enskilda utöfvare af konstslöjd deltog i expositionen med sina bästa alster. Ur Nordiska Museets samlingar var ett 100-tal föremål vid detta tillfälle utlånadt. Utställningen ägde rum i Ungarisches Landeskunstgewerbemuseum i Budapest och varade under 6 veckor, räknadt från den 24 nov., samt besöktes af omkring 40,000 personer.

Med anledning af det intresse och den stora uppmärksamhet denna utställning väckte ingick i slutet af året en anhållan från K. Österreichisches Museum für Kunst und Industrie i Wien att få öfverflytta samma utställningsföremål till Wien för att under början af följande år utställas i nämnda museum.

Biblioteket har genom byte, gåfvor och inköp under år 1909 ökats med 730 band och småskrifter. Förteckning öfver gifvare och mera betydande gåfvor lämnas å sid. 40 och följ.

Litterär bytesförbindelse inleddes under året med:

Hernösands Museum, Hernösand.

Medelpads fornminnesförening, Sundsvall.

Nyt Genealogisk Institut, Köpenhamn.

Föreningen Brage, Helsingfors.

Gewerbe-Museum, Bremen.

Muzăul national et etnografic si artă natională, Bukarest.

Arkivet. Till *arkivet för svensk folksed och forntro* hafva under året erhållits särdeles omfattande uppteckningssamlingar från Medelpad, Jämtland och Ångermanland af folkskolläraren Levi Johansson; vidare från Dalsland af herr J. O. A. Malmsköld och genom herr T. Langer af folkskolläraren F. Karlberg i Rölanda; från Bohuslän af herr T. Langer; från Närke »låtar» af E. A. Sellén. Af fru Eva Wigströms efterlämnade uppteckningar hafva förvärfvats en samling folkvisor samt en samling ringlekar. Dessutom hafva för arkivet afskrifvits de värdefulla, Linköpings stiftsbibliotek tillhöriga uppteckningarna från medlet af 1700-talet af lektor J. J. Törner. Bland bidragare till denna museets afdelning må slutligen äfven nämnas fru A. Frisell, amanuensen S. Ambrosiani, fotografen A. Hultgren och professor A. T. Gellerstedt.

Samlingen afbildningar af föremål af kulturhistoriskt och etnografiskt intresse, såsom byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, utöfvandet af landliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål m. m., ökades under året i betydande grad, särskildt i samband med de forsknings- och studieresor, som företagits af såväl museets egna tjänstemän som af andra personer, hvilka åtnjutit understöd härför af museet. Jfr sid. 4, 5. För öfrigt må bland märkligare förvärf nämnas inköpet af gårdsarkivet å Sveden i Kopparbergs socken, den Swedenborgska fädernegården, hvarest Jesper Svedberg föddes år 1653 och hvarest Carl von Linné 1739 vigdes vid Sara Elisabet Moræa.

Skansens allmänna utveckling. Med afseende å vägnätet inom området vidtogs den förändringen, att en ny väg anlades från Swedenborgs lusthus förbi Bergviken och vidare genom Torslunden. Det under föregående vinter påbörjade utvidgningsarbetet i Svandammen, afseende att bereda därvarande fåglar en för allmänheten ej tillgänglig holme, slutfördes under våren 1909. I samband därmed anordnades bättre aflopp från denna damm. — Den poletrade stenkula med tillhörande sockel och piedestal, som skänktes till Skansen efter utställningen 1897 och som sedan dess stått på Framnäs, uppflyttades nu till Öfre Solliden. Ett antal sandbrunnar, afsedda att uppsamla det väggrus, som annars vid störtregn bortföres från Skansens område, anlades i de backiga vägarna å Solliden, Oskarsterrassen och Granliden.

Skridskobana var under vintern anordnad framför Blekingsstugan. — Nya förrådsrum och mjölkammare inreddes i Bredablick och Sagaliden.

Af Flottans musikkår ha under året alla sön- och helgdagar konserter hållits, då väderleken så tillätit, och en afdelning af samma kår har dessutom under sommaren dagligen gifvit aptonkonserter. Direktör O. Blomquist, som alltsedan år 1892 ledt Flottans musikkårs konserter å Skansen, afled den 25 mars 1909. Då den nyutnämnde musikdirektören vid K. Flottan Erik Högberg af tjänstgöring å annan ort tills vidare var förhindrad att öfvertaga ledningen af konserterna å Skansen, tjänstgjorde i detta afseende flaggunderofficer A. Jansson under den återstående delen af året.

Åtskilliga sångföreningar, såsom Stockholms Studentsångarförbund, Österrikiska sångkören Schubertbund från Wien, de Svenska sångarförbundens samlade jättekör, Bellmanskören, en barnkör från Dalarna samt Stockholms nykterhetsvänners sångförening m. fl. hafva hållit konserter å Skansen liksom äfven Stockholms studentkår vid dess vårfest. — Rytmska koraler utfördes alla söndagar från Hällestadsstapeln.

För *klädkammaren* har under 1909 i samband med årets vårfest ett större antal kopior af dräkter och dräktdelar från 1820-talet förfärdigats. Dessutom förvärfvades 1 mansdräkt från Floda sn i Dalarna, 1 mansdräkt från Mora och 1 från Rättvik, 1 mansrock och väst från Häfverö sn i Uppland samt 1 mansdräkt från Toarps sn i Västergötland.

Skansens fester m. m. Det nya årets *ingång* högtidlighölls med nyårsvaka samt musik af K. Flottans musikkår. Såsom sed blifvit, föredrog från Renberget herr Anders de Wahl Tennysons dikt Nyårsklockan.

Den 23 januari var *hyllningsfest för Sven Hedin* anordnad af Stockholms folkskolor. Tal höllos af professor F. von Schéele och doktor Hedin.

Den 24 januari ägde likaså en *hyllningsfest för Sven Hedin* rum, anordnad af Stockholms afdelningar af Templarordens, Nationalgoodtemplarordens

samt blåbandsföreningarnas ungdomsförbund, hvarvid tal af herr M. Dahlborg och doktor Hedin förekommo samt sång utfördes af Typografiska föreningens kör.

Valborgsmässoafton firades med sedvanliga valborgsmässoeldar samt med sång af Stockholms studentsångförbund, folkdansar, ringlekar och konsert af K. Flottans musikkår.

Den 1 maj kl. 3—5 e. m. var på Skansen en *fosterländsk vårfest* anordnad af en för ändamålet tillsatt kommitté.

Vårfesten, en »Trädgårdsfest å Kongl. Djurgården pingsten 1820», alltså i empirens tecken, började den 28 maj och fortgick närmast följande dagar, i likhet med föregående år under beskyddarskap af H. K. H. Kronprinsessan. Omkring Floras tempel, hvarest quadrille och gammalpolka utfördes i tidsdräkter, voro grupperade såväl de sedvanliga folknöjena kasperteater, karusell, marionett-teater m. fl. som tombola, serveringar och marknadsstånd, bland hvilka senare såsom en nyhet märktes »Stugan byggd af bara pepparkakor». Tidningsgummor tillhandahöllo tidstroga exemplar af *Hushållsspegl* och *Dagligt Allehanda*, och gamla Stockholms kommunikationsväsende illustrerades af roddarmadamer. Å teatern i Högloftet uppfördes tvenne lustspel, *Brandvakten* och *Pastoratet*. Medlemmar af Folkvisedanslaget sjöngo i Oktorgårdens kämpakväden och folkvisor till de från forntiden kända egendomliga dansstegen.

Den 6 juni 1909, *100-årsdagen af Sveriges regeringsform*, högtidlighölls kl. 7 e. m. å Orsakullen. Tal hölls af statsrådet grefve Hugo Hamilton, sång utfördes af Stockholms studentsångförbund. Högtidligheten bevistades af H. M. Konungen, Kronprinsen, Prinsarna Karl och Eugen samt statsrådets medlemmar.

Midsommaraftonen var dans anordnad kring majstång, ringlekar, folkdansar utfördes, K. Flottans musikkår spelade och midsommarvaka hölls.

Den 24 oktober — *årsdagen af Nordiska Museets öppnande* — högtidlighölls med flaggning; likaså *Gustaf II Adolfs* och *Karl XII:s dödsdagar*. Dessa senare båda dagar hade manskapet vid i Stockholm förlagda regementen inbjudits att besöka Skansen.

På *Konungens födelse- och namnsdagar* flaggades, hvarjämte kunglig salut gafs.

Julmarknad med försäljning af hemslöjdsalster, leksaker, julbröd m. m. anordnades dagarna före jul.

Genom flaggning har dessutom å Skansen högtidlighållits: den 17 januari Sven Hedins återkomst till Sverige; den 6 till och med 14 februari Nordiska spelen i Stockholm; den 10 december Nobeldagen.

Minnesringning ägde rum: den 30 mars efter musikdirektör O. Blomquist; den 27 maj å Artur Hazeli dödsdag, den 25 juli efter professor Oscar Byström.

Skansens kulturhistoriska afdelning. Under året slutfördes planeringen af »Petissans» gård, jfr redogörelsen för 1908.

Reparationer företogs å flera byggnader. Fatburen från Björkvik försågs med nytt tjäradt tak. Hällestads- och Håsjöstapelns spåntäckning omströks. Å den senare ommålades lanterninen och klockhusets kolonettbalustrad. Taken å Swedenborgs och Gunilla Bielkes lusthus omströkos med karbolinolja och färg. I Blekings- och Bollnässtugorna afhjälptes smärre brister å fönster m. m. Brunnstaket vid Oktorpsgården reparerades. Å väderkvarnen ersattes en af stormen bräckt vinge med en ny. Gärdesgården vid fåbovallen lagades och delvis ombyggdes. De illa medfarna kanonlavetterna reparerades.

Den lappska offerplatsen å holmen i Svandammen flyttades till närheten af Lappläget.

Som landsmålare och brandvakt uppträdde fortfarande Nergårds Lasse, herr Sibbe Malmberg, sörml., hvarje söndag under sommaren. Fryksdalsmora, fru Ida Nilsson, f. Sahlström, från Fryksände, berättade i Bollnässtugan historier på värmländskt landsmål hvarje söndag och två å tre dagar i veckan under tiden från vårfesten till slutet af september. Nils Andersson från Skåne, Södervärn, föredrog dagligen under samma tid landsmål från Jöddes sten och i Bollnässtugan.

Folkmusiken företrädde fortfarande af Skansens gamla trio: Skoglund (nyckelharpa), Ekström och Hedblom (fiol). Den skånska Kellna-trion, 74-årige Karl Magnus Pettersson, hans son Karl Pettersson samt Sven Jönsson (fiolister), medverkade hela sommaren och utförde vissa dagar, liksom föregående året, träskofiolmusik i Bollnässtugan. Ottar Hyll från Varend, Karl Malmberg, Ljungby, uppträdde åter i Bollnäs- och Blekingstugorna, där han dagligen under sommaren spelade på hummelharpa och sjöng visor.

Folkdansar, 26 olika nummer, utfördes på Skansens dansbana af ett sextonmannalag i folkdräkter söndagar, onsdagar och fredagar under tiden maj---september. Ringlekar utfördes under lika förhållanden af 39 barn söndagar, tisdagar, torsdagar och lördagar. Inalles dansades 59 lekar.

Staffanssång vid och i stugorna, utförd af sju gossar med stjärnan, förekom i början af året till och med trettondagen samt i slutet från och med annandag jul. Under samma tid uppträdde Lucia i Högloftet.

Folklifvet representerades vidare af lappmannen Anders Nilsson från Frostviken med familj samt af butösen Anna Jonsdotter från Hede socken i

Härjedalen, hvilken hvarje afton under sommaren jodlade i den jämtländska fäbovallen och för Skansens besökande demonstrerade den utdöda konsten att spinna garn på handslända.

N. K—d.

Zoologiska trädgården. Inom denna afdelning af Skansen har iordningställt en hägnad med damm för bäfver, hvilken djurart nu för första gången blifvit företrädd på Skansen. Dessutom ha under året företagits en del reparations- och underhållsarbeten.

Djurbestandets förändringar åskådliggöras genom tabellen å sid. 44—45.

Besök. Hela institutionen besöktes under 1909 af 680,075 personer.

Samlingarna i museibygnaden å Lejonslätten, sedan den 28 juni omfattande äfven Lifrustkammarens samlingar, hvilka denna dag åter öppnades för allmänheten, hafva varit tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, hvardagar kl. 11—4, söndagar kl. 1—4. Under den mörkare årstiden stängdes museet något tidigare. Tillträdet till Lifrustkammaren har varit fritt söndagar och fredagar; öfriga dagar har inträdesafgiften till museisamlingarna äfven berättigat till inträde i Lifrustkammaren. Antalet besök utgjorde under året 67,852 mot 92,959 år 1908. På de olika månaderna fördela sig besöken 1909 sålunda:

januari	3,564	juli	15,652
februari	3,077	augusti	7,251
mars	3,697	september	6,582
april	6,360	oktober	3,013
maj	5,774	november	2,144
juni	9,129	december	1,609
		Summa	67,852

Under 1909 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 634 studiekort, af hvilka 535 äfven berättigade till fritt inträde. Antalet besök för fackstudier var 2,295. Studier ha idkats af elever vid Tekniska Högskolan, K. Konsthögskolan, Tekniska skolan och Högre Lärarinneseminarier.

Tillfälliga studier ha idkats af elever vid Handarbetets Vänners lärarinnekurs, Ateneum för flickor, Wallinska skolan, Lyceum för flickor, Teckningskursen Engelbrektskolan samt Slöjdföreningens skola i Göteborg.

Nordiska Museet besöktes äfven under 1909 af utländska museumsdirektörer och forskare, bland hvilka äro att särskildt anteckna grundläggaren och chefen för Il Museo di etnografia italiana i Florenz Lamberto Loria, direktorn för Kunstgewerbe-Museum i Dresden professor Carl Berling, direktorn

för Musée d'art national i Bukarest Al. Tzigara-Samurcas, direktorn för Kunstindustrimuseum i Kristiania H. Grosch, direktorn vid Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondhjem dr. H. Dekedam, direktorialassistenten vid Königl. Museen i Berlin, dr. Carl Brunner, fil. doktor O. Hackman från Helsingfors. Den framstående engelske konstnären Walter Crane besökte äfven museet.

För öfrigt aflades besök i museet af de till Sverige denna sommar inbjudna kommunalmännen från Paris, af medlemmar af det franska parlamentet, medlemmar af tuberkuloskongressen, af finska slöjdlärare och slöjdlärarinnor m. fl.

Skansen har hållits öppen hvarje dag från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m. om sommaren och till kl. 8 e. m. om vintern.

Antalet besök på Skansen utgjorde 612,223; närmast föregående år, var besöksantalet 701,257. På årets olika månader fördela sig besöken på följande vis:

januari	25,039	juli	123,121
februari	13,930	augusti	64,089
mars	14,914	september	56,911
april	61,999	oktober	27,549
maj	87,179	november	17,893
juni	101,945	december	17,654
		Summa	612,223

Antalet fria besök utgjorde 87,432.

Under 1909 utlämnades å Skansen 353 st. studiekort berättigande till fritt tillträde samt 52 st. ej gällande för inträde.

Under sommaren hafva anordnats 6 folksöndagar och 10 billighetsdagar samt under vintern 1 folksöndag och 2 billighetsdagar.

Bland de föreningar och kongresser, som under 1909 besökte Skansen, må nämnas, den 25 maj: Stockholms studentkår, hvilken anordnat sin värfest å afstängdt område; den 2 juni: medlemmar af Deutsche Geographentag från Greifswald; 3—6 juni: deltagarne i Svenska missionsförbundets kongress; den 4 juni: kommunalmän från Paris; den 13 juni: Kristliga ungdomskonferensen; den 23 juli: medlemmar af det franska parlamentet; den 19 sept.: Svenska kvinnoföreningen till djurens skydd. — Jfr för öfrigt hvad som sagts om konserter å sid. 28.

Samfundet för Nordiska Museets främjande. Vid slutet af år 1909 räknade samfundet 5,148 ledamöter, hvaraf 89 hedersledamöter, 249 ständiga

och 4,810 stiftande ledamöter. Under år 1909 hade 405 nya ledamöter, hvaraf 2 ständiga och 403 stiftande, förvärfvats.

Ekonomi. Museets ekonomiska ställning framgår af den här nedan meddelade, af revisorerna aflämnade berättelsen angående granskning af Nordiska Museets och Samfundets för Nordiska Museets främjande räkenskaper för 1909.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, som af Akademien blifvit utsedda att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper för år 1909, få härmed, sedan siffergranskningen af räkenskaperna blifvit genom därtill utsedd person verkställd, afgifva följande revisionsberättelse.

Den ekonomiska ställningen framgår af följande öfversikt.

Nordiska Museets och Skansens behållning den 31 dec. 1908 var 4,516,245: 77 kr.

Skansen:

Inkomster.

Stockholms stads bidrag	15,000: 00 kr.
Årskort till Skansen	14,953: 50 >
Inträdesavgifter till Skansen	111,868: 52 >
> Bredablick m. m.	4,462: 64 >
Vårfest och Julmarknad	43,964: 56 >
Hvarjehanda inkomster	25,668: 70 >
Behållning på servering	33,273: 67 >

Summa 249,191: 59 kr.

Utgifter.

Löner och arvoden	74,532: 88 kr.
Utskylder	502: 75 >
Inventarier och underhåll	11,155: 48 >
Nybyggnad och väganläggning	2,259: 31 >
Vägunderhåll	1,653: 38 >
Bränsle och belysning	15,287: 62 >
Gasmotorn	5,220: 23 >
Bergbanan	3,376: 40 >
Vattenledning, renhållning, toaletter	5,106: 65 >
Skanstyck	5,452: 27 >
Program och affischering	7,495: 65 >
Djurens bostäder, föda m. m.	26,456: 73 >
Stallet	3,701: 87 >
Vårfesten	14,936: 33 >
Extra bevakning	8,512: 09 >
Konserter, fester	23,424: 15 >
Afbetalning på Skansen	6,000: 00 >
Räntor	3,720: 00 >
Hvarjehanda utgifter	7,694: 70 >

Summa 226,488: 49 kr.

Utgifterna ha således understigit inkomsterna med . . . . . 22,703: 10 >
som öfverlämnats till Nordiska Museet.

Summa 249,191: 59 kr.

Nordiska Museet:

Inkomster.

Statsanslag	50,000: 00 kr.
Bidrag från samfundet för Nord. Museets befrämjande	19,704: 56 >
Årskort till Nord. Museet	9,894: 00 >
Inträdeskort	28,381: 40 >
Gåfvor	300: 00 >
Afkastning af Antells fond	5,086: 25 >
> Museibygnadens reparationsfond	1,200: 00 >
Hvarjehanda inkomster	6,522: 89 >
Vinsten å Skansen	22,703: 10 >

Summa 143,792: 20 kr.

Förlust under året . . . . . 48,029: 94 >

Summa 191,822: 14 kr.

Utgifter.

Löner och arvoden	97,811: 54 kr.
Utskylder	110: 00 >
Uppvärmning och belysning	13,184: 35 >
Försäkringsafgifter	2,918: 24 >
Litterära arbeten	5,098: 55 >
Installationskostnader	34,276: 58 >
Samlingar och bibliotek	9,022: 28 >
Museibygnadens underhåll och reparation	11,086: 01 >
Utgifter till lifrustkammaren	1,482: 32 >
Hvarjehanda utgifter	9,913: 60 >
Nya inventarier	1,550: 72 >
Räntor	5,368: 00 >

Summa 191,822: 14 kr.

Utgifterna ha således öfverstigit inkomsterna med . . . . . 48,029: 94 >

Tillgångar den 31 dec. 1909.

Samlingarna (efter 1879 inköpta föremål)	492,237: 99 kr.
Biblioteket (efter 1880 inköpta böcker)	19,755: 09 >
Inventarier	38,029: 85 >
Museibygnaden (därå nedlagdt kapital)	3,421,396: 40 >
Skansens kapitalvärde	828,256: 90 >
	4,799,676: 23 kr.

Obligationer m. m.

Teaterbyggnadskonsortiet premieobligationer	675: 00 kr.
Sveriges allmänna hypoteksbanks obligationer	4,000: 00 >
Svenska statens obligationer å 3,6 %	5,000: 00 >
Mora—Venerns järnvägsaktiebol. obligationer å 4½ %	40,000: 00 >
Nya aktiebolaget Tivolis obligationer å 6 %	2,000: 00 >
Fodran hos bankiren Cervin	45,000: 00 kr.
> C. von Malmborg (mot säkerhet af inteckning 20,000) }	21,180: 00 >
(räntefodran 1,180) }	9,214: 88 >
Innestående i åtskilliga banker	508: 33 >
Räntor	3,890: 68 >
Kassabehållning	827: 70 >
> hos lifrustkammaren samt förskott	80,621: 59 >

Summa 4,931,972: 82 kr.

Skulder den 31 dec. 1909.

<i>Fonder:</i> Allmänna fonden	63,972: 47 kr.	
› Pensionsfonden	3,148: 26 ›	
› H. F. Antells fond	100,000: 00 ›	
› J. A. Hazeliis fond	34,256: 05 ›	
› Artur Hazeliis fond af ^{30/11} 1901	1,480: 71 ›	
› Museibyggnadens reparationsfond	20,000: 00 ›	
› A. Hazeliis monumentsfond	13,591: 42 ›	
› Skansens häfverfond	303: 17 ›	
› I. W. Smitts donationsmedel	10,205: 55 ›	
› Ph. Hebbes testamentsmedel	750: 00 ›	247,707: 63 kr.
Skuld till V. Almqvist		19,000: 00 ›
› › Skandinaviska kreditaktiebolaget		107,648: 81 ›
› › Lifrustkammaren		5,553: 88 ›
› › Svenska statens profésamling		678: 43 ›
Skansens skuld å köpeskillingen		68,000: 00 ›
Behållning d. 31 dec. 1909		4,483,384: 07 ›
		<hr/>
	Summa	4,931,972: 82 kr.

Kapitalkonto.

Behållning vid 1909 års början	4,516,245: 77 kr
Ökning i samlingarnas värde	8,410: 03 ›
› › bibliotekets ›	612: 25 ›
› › inventariers ›	1,166: 58 ›
I museibyggnaden under år 1909 nedlagdt kapital	10,315: 43 ›
Afbetalning å köpeskillingen för Skansen	6,000: 00 ›
	<hr/>
	Summa 4,542,750: 06 kr.
Afgå: brist i inkomster	48,029: 94 kr.
afskrifning å Skansens kapitalvärde	11,336: 05 ›
	59,365: 99 ›
hvidan alltså behållningen till 1910 blir	4,483,384: 07 ›
	<hr/>
	Summa 4,542,750: 06 kr.

Af det ofvan anförda framgår, att fonder, donationsmedel m. m. uppgå till 247,707: 63 kronor, hvaremot de i museets ägo befintliga värdepapper och kontanta medel blott uppgå till kronor 132,296: 59; af sagda värdepapper tillhöra största delen den Antellska donationen och ligga dessa såsom hypotek för Nordiska Museets lån i Skandinaviska kreditaktiebolaget.

Med afseende på de öfriga värdepapperen är att märka, att museets reparationsfond å 20,000 kronor, hvilken blifvit till museet såsom gåfva öfverlämnad af herr C. von Malmberg, utgöres af en förbindelse med säkerhet af inteckningar i fast egendom, hvilka inteckningar ligga ända upp till egendomens taxeringsvärde. Vid 1909 års slut hade museet å denna skuldsedel en räntefordran å 1,180 kronor.

För öfriga fonder såsom allmänna fonden, Pensionsfonden, J. A. Hazeliis fond m. m. finnes ingen säkerhet i värdepapper; de måste anses ligga i museets fastigheter, samlingar m. m. Revisorerna anse sig böra påpeka detta särskildt med hänsyn till bestämmelserna för J. A. Hazeliis fond.

Rättelse i detta afseende torde icke kunna ske, så länge Nordiska Museet har att arbeta under så tryckta ekonomiska förhållanden som de nuvarande. Vi hänvisa till att bristen år 1908 uppgick till 69,296: 40 kronor samt under år 1909 till 48,029: 94 kronor.

Emellertid är bristen för Nordiska Museet under dessa år i själfva verket betydligt större än af dessa siffror framgår, i det att Skansen lämnat en vinst, som under år 1908 uppgick till 20,498: 97 och under år 1909 till 22,703: 10.

Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra om en åtgärd af museinämnden, som synes stå i samband med museets ekonomiskt betryckta ställning, nämligen Näm-

dens under år 1909 fattade beslut att försälja den i museets ägo befintliga värdefulla tyska skråsamlingen.

Rörande denna fråga är följande att beakta.

Det förhållandet att denna betydande samling blifvit genom beslut af Musei-nämnden försäld, har framkallat tanken på huruvida icke mera betryggande former för försäljning eller annat afhändande af Nordiska Museets ägodelar vore påkallade.

I Riksdagens andra kammare framställde herr Palme i denna fråga en interpellation till chefen för Ecklesiastikdepartementet. I det svar denne på interpellationen lämnade (den 3 juni detta år) redogör han för hvad Nordiska Museets Nämnd med anledning af framställning i ämnet anfört.

Nämnden hade därvid meddelat, att den hade för afsikt att af försäljningssumman bilda en fond till verksamhetens befrämjande och att samtliga dessa försälda skräföremål förvärfvats sedan år 1882, d. v. s. efter sedan Hazelius år 1880 till Nordiska Museet öfverlämnat sina samlingar, samt att de förvärfvats direkt från Tyskland till allra största delen genom inköp från antikvitetshandlare.

Inom nämnden hade, enligt statsrådets uppgift, väckts tanken om införande i stadgarna af en bestämmelse ägnad att, om så kunde finnas erforderligt, medföra ökad trygghet för att ej försäljning eller utbyte sker annat än till Museets bästa. Enligt detta förslag skulle afyttrande af andra inregistrerade föremål, tillhörande Nordiska Museets samlingar, än sådana som utgöra dubletter, ej kunna ske utan på förslag af styresmannen och efter inhämtande af den utaf Kungl. Maj:t utsedda ledamotens yttrande.

Statsrådet slutade med en förklaring, att han hade för afsikt att med Nämnden inleda förhandlingar rörande de mått och steg, som i nu berörda angelägenhet böra vidtagas.

Revisorerna hafva äfven inhämtat, att inom Nämnden i nov. detta år väckts förslag till ändring af museets stadgar, gående ut därpå att i museets liggare införda museiföremål icke må afhändas museet utan att samtliga ledamöter äro därom ense, och att beslutet, därest den af Kungl. Maj:t utsedde ledamoten sådant påyrkar, skall underställas Kungl. Maj:ts pröfning.

Det synes revisorerna på grund af det anförda, som om denna viktiga fråga hade stora utsikter att bringas till en lycklig lösning, och hafva revisorerna velat bringa förhållandet till akademiens kännedom.

Med afseende på ofvanberörda beslut af Nämnden ansluta sig revisorerna till den uppfattning, som framhölls af herr Böttiger i särskild skrifvelse till protokollet af den 15 sept., hvori han gör gällande »att Nämnden, innan beslut om samlingens försäljning till utlandet fattades, bort hembjuda densamma till inlösen af svenska staten».

För att förebygga att utgifterna äfven i framtiden skola komma att betydligt öfverstiga inkomsterna, synes det revisorerna, att försök i tid måste göras till att å ena sidan minska utgifterna, å andra sidan öka inkomsterna.

Då utgiftsposten för löner och arvoden stigit från kronor 60,908:26 år 1907 till kronor 97,811:54 år 1909, hafva revisorerna till ledamöter af Nämnden hemställt, huruvida det ej vore möjligt att åstadkomma någon mera afsevärd reduktion på ifrågakvarande utgiftspost.¹ Men äfven om en sådan reduktion företages, torde utgifterna för löner och arvoden icke kunna nedbringas till det belopp, som desamma utgjorde år 1907, då det nya Nordiska Museet ej ännu öppnats.

Hvad inkomsterna åter angår, så är ju visserligen att hoppas, att inkomsterna af inträdesafgifter och årskort till Skansen, som under det ogynnsamma året 1909 ut-

¹ På grund af denna revisorernas anmärkning har Nordiska Museets skattmästare afgifvit följande förklaring, hvilken bilagts den i samband med Nämndens begäran om ökad statsanslag för år 1912 till Kungl. Maj:t insända afskriften af ifrågakvarande revisionsberättelse: »I anledning af revisorernas erinran, att utgiftsposten för löner och arvoden stigit från kronor 60,908:26 år 1907 till kronor 97,811:54 år 1909, torde böra bemärkas, att denna ökning i själfva Museets lönestat uppkommit därigenom dels att från lönestaten för Skansen öfverflyttats 22,600 kronor och från staten för Samfundet till Nordiska Museets främjande 4,600 kronor, utan att således i själfva verket medföra stegrade utgifter, dels ock att till ökad bevakning vid Museet å Lejonslätten i följd af den nya museibygnadens fullständiga öppnande utgår ett belopp af 8,930 kronor.»

Red.

gjorde endast 126,822: 02 kronor, skall kunna åter uppbringas, om också ej till det belopp af kr. 163,541: 95 som inflöt år 1907, åtminstone till i rundt tal 150,000 kr., såsom fallet var år 1908. Ehuru revisorerna inhämtat att år 1910 i detta afseende varit ett synnerligen fördelaktigt år, måste man ju äfven taga vederbörlig hänsyn till de förhållanden som uppstå om frekvensen af besökande på Skansen under ett eller annat år håller sig under det antal, som siffrorna för 1908 angifva.

För att förebygga att Artur Hazelii vackra skapelse för den närmaste framtiden skall komma att föra ett tynande lif, synes det därför synnerligen önskvärdt, att staten genom ett ökande af sitt anslag till museet måtte träda hjälpande emellan.

Då revisorerna hafva sig bekant, att Nordiska Museets Nämnd till Kungl. Maj:t ingått med underdånig framställning i sådant syfte, vilja revisorerna hemställa, att akademien ville uttala sig för att staten genom ökande af sitt anslag till Nordiska Museet måtte trygga denna Artur Hazelii så betydelsefulla skapelse.

De i museets ägo befintliga värdehandlingarna hafva af oss blifvit granskade utan att föranleda annan anmärkning än här ofvan angifvits.

Intyg om siffergranskningen bifogas.

Stockholm den 7 dec. 1910.

E. Welander.

Nils Ekholm.

Ivar Bendixson.

Till Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Vid granskning af 1909 års räkenskaper hafva vi ej funnit anledning till någon anmärkning, hvarför vi tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet för räkenskapsföraren.

Samfundets inkomster under 1909 hafva varit:

Ständiga ledamöters afgifter	200: 00 kr.
Stiftande > >	23,668: 00 >
	<hr/>
	Summa 23,868: 00 kr.

Utgifterna hafva varit:

Ständiga ledamöters afgifter, öfverförda till allmänna fonden	200: 00 kr.
Af stiftande ledamöters afgifter öfverförda till Nordiska Museet	19,704: 56 >
Arvoden samt diverse utgifter	3,963: 44 >
	<hr/>
	Summa 23,868: 00 kr.

Stockholm den 7 dec. 1910.

E. Welander.

Nils Ekholm.

Ivar Bendixson.

Vid siffergranskning af 1909 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit; alla utgiftsposter hafva vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 17 juni 1910.

Hj. Tillberg.

Vid föredragning af denna revisionsberättelse inför K. Vetenskapsakademien den 7 dec. 1910 har Akademien med anledning af berättelsens innehåll be-

slutat uttala sig för att staten genom ökande af sitt anslag till Nordiska Museet måtte trygga denna Artur Hazelii så betydelsefulla skapelse, äfvensom framhålla såsom ett önskemål, att tomten till Nordiska Museets hufvudbyggnad med äganderätt öfverlättes å stiftelsen för museet.

Följande penninggåfvor hafva under 1909 lämnats till Nordiska Museet.

Petrelli, J., krigsarkivarie, Stockholm, till Lifruskammarens installation . . .	100:—
Strokirk, V., grosshandlare, Stockholm, till inköp af en älg till Skansen . . .	424: 10
Åhlfeldt, A., direktör, Stockholm, till zoologiska afdelningen å Skansen . . .	100:—
Onämnd till löpande utgifter	100:—
Onämnd till inköp af en byrå	100:—

Gåfvor af föremål till museets samlingar hafva år 1909 lämnats af följande personer:

H. M. Konungen: 5 oljemålningar med bibliska framställningar, en samling bokbeslag från 1500-talet, skrank, rikt skulpterad, till herrskapsbänk, troligen från Värnäs kyrka i Norge, samt en samling kopparkärl. — Prins Oscar Bernadotte: daguerreotypi m. m.

Ahlbom, A., civilingeniör, Stockholm. — Ahlborn, G., fröken, Stockholm. — Aktiebolaget Stockholms Handelsbank. — Alin, E., med. doktor, Stockholm. — Alyhr, A., fröken, Stockholm. — Alyhr, G., antikvitetshandlare, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. licentiat, Stockholm. — Andersson, M., hemmansägare, Bjurbäcken, Mangskog: ekstok från Gunnarskogs sn, Värmland. — Arosenius, M., fröken, Stockholm. — Arwidsson, I., fil. doktor, Mariefred. — Arwidsson, M., fru, Mariefred.

Backlin, H., fröken, Stockholm. — Bang, E., fröken, Stockholm. — Beer, M., f. Sandahl, fru, Stockholm. — Berg, S., fröken, Nytomta, Södertälje. — Berg, W., fröken, Stockholm. — Bergelin, Th., öfverste, Stockholm. — Bergensträhle, O., fröken, Stockholm. — Berglund, F., doktor, Svartsjö. — Bergstedt, C., fabrikör, Stockholm: åkdon med hjul och medar samt diverse oljelampor från 1800-talets förra del. — Bernström & Co., Stockholm. — Beronius, K., fröken, Stockholm. — Blomberg, R., ingenjör, Grängesberg. — Blomgren, O., hemmansägare, Biskops, Färösund. — Bohman, E., fru, Vinsarp, Dalum. — Boltensstern, U., fröken, Stockholm. — Bonnier, J., fröken, Stockholm. — Borén, J., f. Gyllenhammar, fru, Stockholm. — Borgerskapets Bemedlingskommission, Stockholm: stol från 1700-talet. — Broman, E., fröken, Stockholm. — Broman, H., f. Andersson, majorska, Stockholm: sparrlakan från 1820-talet m. m. — Bruzelius, R., fröken, Stockholm. — Bråkenhielm, G. A., generallöjtnant, Vallby, Skirö. — Bråkenhielm, H. C. U., f. Lewenhaupt, grefvinna, Vallby, Skirö: divansmatta från 1864.

Casselli, G. och J., fröknar, Stockholm. — Cavallin, T., f. Isberg, prostinna, Stockholm: nysthållare och strumpstickshållare af silfver från 1840-talet. — Cronholm, A., f. Bratt, fru, Stockholm: skåp af valnöt från 1880-talet, skrifbordsuppsats. — Curman, V., f. Jönsson, fru, Stockholm.

Dahlberg, E. M., herr, Stockholm: täcke i finväfnad m. m. — Danielsson, E., trotjänarinna, Stockholm. — de Laval, E., f. Levin, fru, Stockholm: 1 par hörnhylor och 1 par konsoler från 1800-talets midt. — Drakenberg, A., f. v. Schantz, fru, Örebro. — Du Rietz, E., grosshandlare, Stockholm: flygel af mahogny från 1800-talets förra del.

Edström, A., fröken, Saltsjöbaden: dräktdelar, brudlakan från 1840 m. m. — Ehrensvärd, A., grefve och grefvinna, Liatorp, Helsingborg: leksaker, sidenklädning från 1800-talets början, 5 gossdräkter från 1850-talet m. m. — Ekgrens, C. E., kamrer, sterbhus genom grosshandlaren C. A. Wahlin, Stockholm. — Eklund, R., med kandidat, Stockholm. — Ekman, S., lektor, Jönköping: fängstredskap från Norrland. — Elever vid Anna Sandströms skola i Stockholm och lektor O. Gallander, Örebro: kvinnodräkt samt delar till mans- och kvinnodräkt från Runö, Estland. — Elfving, B., f. Lindstedt, fru, Stockholm. — Elfving, G., fröken, Stockholm: diverse toaletsaker, brudlakan från 1830 m. m. — Eneqvist, L., fröken, Stockholm: en samling dräktdelar m. m. — Engblom, A. M., vaktmästare, Stockholm: en större skeppsykta. — Engelbrekttsson, B., f. Eriksson, fru, Stockholm. — Engellau, L., grosshandlare, Stockholm. — v. Engeström, J. O. Th., v. härads höfding, Stockholm. — Engström, L., fröken, Stockholm: 4 servetter, 2 broderade plånböcker. — Engwall, H., herr, Stockholm. — Ericson, H. H. K., kapten, samt Stig och Nils Ericson, Stockholm. — Ericsson, A., herr, Stockholm. — Erikson, Tors Erik, snickare, Stockholm. — Eriksson, J., grosshandlare, Stockholm. — Ersdotter, Fjerdsmans Anna, Stockholm: kvinnomössa från Envikens sn, Dalarna. — Eskilson, J. f. Eklund, fru, enligt testamentariskt förordnande: självporträtt af Per Eskilson 1866 jämte 2:ne andra oljemålningar af samma konstnär.

Falkenberg, Ch., f. Silfverstolpe, friherrinna, Stockholm: styfkjol från 1700-talet. — Floderus, E., f. Stras, Uppsala. — Floderus, E., fröken, Uppsala. — Floderus, Th., fröken, Uppsala. — Folin, C., herr, Stockholm. — Fossum, A. M., herr, Dingle. — Frisell, A., f. v. Sydow, fru, Kasenberg, Åmål. — Fröding, K., f. Malmsten, fru, Stockholm. — Fåhræus, H., fröken, Stockholm. — Föreningen för Svensk Hemslöjd, Stockholm: en större samling tygprover.

Gartz, E. och H., fröknar, Stockholm: leksaker af Rörstrandsfajans från 1746. — Geijer, M., fröken, Stockholm. — Godegårds bruksbolags delägare, genom disponenten Th. Grill, Godegård. — Granberg, S., fröken, Stockholm. — Granberg, S., och Rosén, A., fröknar, Stockholm: en större samling leksaker m. m. — Gunnar, E., fru, Stockaryd. — Gustafsson, Karin, Stockholm. — Gyllenram, L., fröken, Stockholm.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Hagelin, R., provinsialläkare, Herrljunga: byalur från Herrljunga sn, Västergötland. — v. Hallwyl, W., f. Kempe, grefvinna, Stockholm: pendyl och 1 par armstakar, se fig. 13, samt eldskärm från 1800-talets midt. — Hammarqvist, C., herr, Stockholm. — Hammarskjöld, E., f. Ridderberg, fru, Vimmerby. — Hansson, Sers Anders, hemmansägare, Västanå, Ofvanmyra. — Hauffman, familj, Stockholm: dockteater. — Hazelius, A., fröken, Stockholm. — Hazeli, A., doktor, sterbhus: skrifbordsuppsats, som tillhört doktor Artur Hazelius. — v. Heijne, J., fröken, Stockholm. — Hellström, C., kapten, Stockholm. — Hirsch, B., fröken, Stockholm: 2 vaser och 1 skål af marmor. — F. d. Hjo-bo. — v. Hofsten, B., herr, Stockholm. — Holmer, A., herr, Stockholm. — Holm, A. E., postmästare, Mellerud. — Hultgren, A., fotograf, Stockholm. — Hultqvist, C., herr, Hudiksvall. — Hüttner, S., f. Ruben, fru, Stockholm. — Höglund, C., f. Werner, fru, Stockholm. — Hörlander, A., fröken, Stockholm.

Jacobson, E., f. Björk, fru, Stockholm. — Jegerhjelm, M., fröken, Stockholm. — Johansson, H., fröken, Stockholm. — Johansson, J., f. Estelle, fru, Stockholm. — Johansson, Levi, folkskolelärare, Fyrås. — Jones, Albert, herr, Gnesta: 46 st. heraldiska vapen, målade på glas (med villkor att vapnen under gifvarens lifstid äro deponerade å Gnesta järnvägsstation). — Jonsson, E., fröken, Stockholm. — Jönsson, Desideria, Visby.

K. Kammarkollegium, Stockholm: en samling bokband från 1600-talet. — Karlsdotter, Gjers Kerstin, Stockholm. — Kennedy, M., fröken, Stockholm. — Keyland, N., amanuens, Stockholm. — Klintberg, M., lektor, Visby. — Kobb, E., f. Hedlund, fru, Stockholm. — Kollberg, M., fröken, Stockholm.

Lagerbaums, E., fröken, sterbhus, Stockholm. — Lagergren, A. L., kamrer, Stockholm. — Lamm, H., f. Meyerson, fru, Stockholm. — Langenbergs, F., kapten, sterbhusdelägare, Stockholm: säng från 1700-talet. — Langer, Th., intendent, Färgelanda. — Larsson, A., f. d. landtbrukare, Stockholm: barometer af mahogny. — Larsson, A., riksdagsman, Säby, Ramdala: sängtäckte från Ramdala sn, Bleking, m. m. — Lewin, Anna, amanuens, Stockholm. — Lewin, Visen, amanuens, Stockholm. — Lilliehöök, G., löjtnant, Stockholm: duk af linnedamast, daterad 1645. — Lincke, E., fröken, Stockholm. — Lind, A., fröken, Stockholm. — Lindberg, O., arkitekt, Stockholm. — Lindblad, V., fröken, Stockholm. — Lindblom, K. J., skomakare, Klintehamn. — Lindnerona, B.,

fröken, Stockholm: en samling leksaker. — Lindell, fru, Gunnaröd, Billinge. — Lindgren, A., herr, Ortala bruk, Vaddö. — Lundeberg, Chr., bruksägare, Stockholm: empire-säng. — Lönnberg, I., lasarettsläkare, Karlshamn. — Lönnqvist, J., fru, Stockholm. — Lönnroth, N., agronom, Husum. — Löwen, H., fröken, Kallfors, Jerna: täcksläde.

Magnusson, G. H., skogvaktare, Lillherdal. — Magnusson, R., vaktmästare, Stockholm. — Martin, Elconora, fröken, Södertälje, enligt muntligt förordnande: mantilj från 1800-talets mitt, se sid. 20. — Matton, G., fröken, Stockholm: brudgumsbyxor och väst från 1818 m. m. — Mauritzon, A., fröken, Vadstena: en samling dräktdelar, duktyg m. m. — Mauritzon, E., hofrättsnotarie, Sundsvall. — Molander, L., f. Wester, fru, Stockholm: dockteater. — Mossberg, F. W., f. d. landtmätare, Uppsala. — Mozart, A., fröken, Stockholm: dopmantel från Tingsås sn, Småland. — Möller, E., fröken, Stockholm: duktyg m. m.

Nathorst-Böös, G., fröken, Stockholm. — Nathorst-Böös, S., fröken, Stockholm. — Nilsson, A., intendent, Stockholm. — Nilsson, Anders, lappman, Mellanskogsfjäll, Frostviken: fångstredskap från Jämtland. — Nilsson, E., f. Wählander, fru, Stockholm: sidenklädning från 1860—70-talet, dräktdelar, toalettsaker, m. m. — Nilsson, S., f. d. öfverlärare, Stockholm. — Norrman, I., kapten, Kalmar. — Nya kyrkans tidningsredaktion genom pastorn, C. J. N. Manby, Stockholm: porträtt af fru Sara Swedenborg, f. Behm, Em. Swedenborgs moder. — Nyman, E., f. Frykman, Stockholm.

Odelberg, H., fru, Åkesta, Västerås. — Olsson, Annikas Lisbeth, Västana, Ofvanmyra. — Olssons, J., herr, sterbhus, Stockholm: musikinstrument, se fig. 16; dräkter från Södermanland och Dalarna.

Palm, C., herr, Djursholm: ellakors af silfver från Skåne. — Palmqvist, H., fröken, Stockholm. — Persdotter, Svarfvar Anna, Stockholm. — Persson, M., handlande, Fågel-sjö. — Persson, Magnus, herr, Bjurbäcken, Mangskog. — Persson, Maria, lappflicka, Arjeplog. — Planthaber, L., fröken, Stockholm: sidenklädning från 1800-talets mitt m. m.

Quensel, B., fröken, Stockholm.

Rehn, S. L., fröken, Stockholm. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Roos, R., herr, Stockholm. — Rosén, A., fröken, Stockholm. — Rosenlind, E., direktör, Stockholm: leksaksbåt från 1848 m. m. — Ruben, E., fröken, Stockholm. — Rundberg, F., fröken, Klintehamn. — Rydell, Aug., fabriksör, Stockholm.

Sahlin, E. W., lektor, Stockholm. — Salin, A., f. Drakenberg, fru, Stockholm: servet från 1700-talets mitt m. m. — Salin, A., fröken, Stockholm. — Salin, B., fröken, Stockholm. — Samzelius, H., jägmästare, Stockholm: paraduniform för Skogsstaten. — Saxenberg, K. Th., ingenjör, Finspång. — Schartau, W., herr, Stockholm. — Schürer von Waldheim, W., godsägare, Mellinge, Norrtälje. — Sjöberg, Z., R. och J., fröknar, Stockholm: en samling leksaker. — Smith, J., fröken, Stockholm. — Starck, H., fröken, Stockholm. — Stedt, A., ryttmästare, Stockholm. — Sterky, A., fröken, Uppsala. — Stockholms Sjöförsäkrings Aktiebolag: stol från 1700-talet. — Storkyrkoförsamlingen i Stockholm genom kyrkovården A. Bergström: bord, 4 stolar och 2 ljusarmar. — Sundberg, H., mästerlots, Sandhamn. — Swensson, S., fru, Flen. — v. Sydow, E. och M., fröknar, Stockholm. — Söderling, K., med. doktor, Stockholm. — Södermark, P., doktor, Stockholm. — Sörling, O., artist, Stockholm.

Tornblad, A., f. Wohlfart, fru, Kristinehamn.

Genom Upmark, G., intendent, Stockholm: ståndkar från Bladåkers sn, Uppland.

Wachtmeister, G. F., grefve, Knutstorp, Axelvold. — Waller, A., fru, Stockholm. — Wallin, Hilda, amanuens, Stockholm. — Wattmans, J. F., kammakare, sterbhus, Uppsala. — Wennersten, O. W., arkivarie, Visby. — Värmlands och Dals bruksägare genom bergmästaren P. Öberg, Filipstad: låda, som tillhört Västerlands Hammarsmedsämbe, jämte handlingar. — Werner, I., fröken, Stockholm. — Westerberg, H., herr, Ödeshög. — Wibom, A., fru, Hufvudsta. — Victorin, M., fröken, Stockholm. — Vikström, S., f. Edlund, fru, Stockholm. — Wingren, G., doktor, Stockholm. — Virgin, E., f. Storckenfeldt, fru, Borrad, Jula: servet från 1790. — Wistrand, E., fröken, Stockholm. — Wistrand, P. G., intendent, Stockholm. — Wretman, H., försäkringstjänsteman, Stockholm.

Zetterberg, H., jägmästare, Stensele.

Åström, C., öfverlots, Sandhamn.

Örnberg, C., herr, Stockholm. — Örtenblad, O., rektor, Stockholm.

Till museets bibliotek och arkiv hafva år 1909 gåfvor lämnats af följande personer:

Allén, A., lektor, Stockholm. — Alin, E., med. doktor, Stockholm. — Ambrosiani, S., amanuens, Stockholm. — Andersson, William, stationsinspektör, Ottenby. — H. Aschehoug & C:o, Kristiania.

Bäcklin, H., fröken, Stockholm. — Behm, A., intendent, Stockholm. — Berg, Jenny, fru, Stockholm. — Bergström, O., kapten, Stockholm. — Berlin, K. A., arkitekt, Borås. — Bitthorn, Oberpfarrer Dr., Berlin. — Broman, Hulda, f. Andersson, fru, Stockholm: modeplanscher från 1850—60-talet. — Bäcklin, E., doktor, Funäsdalen. — Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm: Lessing, J., Die Gewebe-Sammlung des K. Kunstgewerbe-Museums zu Berlin, del 11 m. m.

Cornelius, C., disponent, Garpenberg.

Dahländer, M., stadsarkitekt, Örebro.

Edström, Anna, fröken, Saltsjöbaden. — Elfving, Gunborg, fröken, Stockholm: bref, porträtt, mönster etc. — Enblom, R., arkitekt, Djursholm. — Engellau, L., grosshandlare, Stockholm. — von Engeström, J., häradshöfding, Stockholm: bref och handskrifter.

Gadelius, B., professor, Stockholm. — Geete, R., doktor, Borås. — Granberg, S., och Rosén, A., fröknar, Stockholm: gratulationsbref från början af 1800-talet etc., barnböcker, modejournaler från 1850-talet. — Grosch, H., museumsdirektör, Kristiania.

Hallström, A. R., folkskolelärare, Stockholm. — Hasselqvist, A., kapten, Stockholm. — Henneberg, C. F., musikdirektör, Stockholm. — Holmgren, Ann-Margret, fru, Stockholm.

Ingemann, B., arkitekt, Köpenhamn.

Janse, O., fil. doktor, Stockholm.

Klintberg, M., lektor, Visby. — Kungl. Ecklesiastikdepartementet: Martin, F. R., A history of oriental carpets before 1800, P. 3., Wien 1908; fortsättning å en del samlingsverk såsom Baltzer, Hällristningar från Bohuslän, Historiska handlingar, Svenska fornskriftsällskapets samlingar, Svenska landsmål m. m.

Langenbergs, F., kapten, sterbhusdelägare, Stockholm: handskrifter rörande Emaus hälsobrunn i Västmanland. — Lewin, Anna, fröken, Stockholm. — Lincke, E., fröken, Stockholm. — Lindegård, A., herr, Hallock, Minn, U. S. A. — Looström, L., museiintendent, Stockholm: Minne öfver Kgl. Akademiens för de Fria Konsterna präses friherre Johan Nordenfalk, Stockholm 1909. — Lundberg, K. L., grosshandlare, Stockholm.

Mac Ritchie, D., mr, Edinburg. — Malm, F., notarie, Stockholm: diverse minnen från studentmötena i Kristiania 1869 och i Uppsala 1875. — Monseur, E., dr, Paris. — Musikaliska Akademien, Stockholm. — Möller, Elin, fröken, Stockholm: Arvid Månssons Örta-Book, 1654 års uppl., diverse småtryck, tapiserimönster etc.

Nelson, C. G. A., folkskolelärare, Stockholm. — Nielsen, Chr. V., herr, Köpenhamn. — Nilsson, Ebba, f. Wählander, fru, Stockholm. — Nordström, T., landshöfding, Örebro. — Nyrop, C., professor, Köpenhamn.

Olsson, P., lektor, Kristianstad. — Onämnd.

Paludan, Marie, fröken, Köpenhamn. — Persson, Maria, fru, Östersund. — af Petersens, L., fru, Stockholm.

Redaktionen af »Hvar 8 Dag». — Retzius, Anna, f. Hierta, fru, Stockholm. — Rikets Allmänna Kartverk. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Roosval, J., docent, Stockholm. — Rosenlind, E., direktör, Stockholm.

Salin, B., Nordiska Museets styresman, Stockholm. — Samfundet St Erik, Stockholm. — Schürer von Waldheim, W., godsägare, Mellinge, Norrtälje. — Schulthess, F., professor, Stockholm. — Sidenblad, Elis, öfverdirektör, Stockholm. — Sjöberg, N., amanuens, Stockholm. — Stockholms Stads Statistiska Kontor. — Stålkranz, O., herr, Stockholm. — Sundholm, H., gruvingeniör, Kopparberg. — Svenska Måleriarbetarförbundet. — Söderling, K., med. doktor, Stockholm. — Sörling, O., artist, Stockholm.

Thyselius, E., skriftställare, Stockholm. — Tzigara-Samurcaz, Al., museumsdirektör, Bukarest.

Upmark, G., intendent, Stockholm. — Uppsala Universitetsbibliotek.
 Wide, A., professor, Stockholm. — Wistrand, P. G., intendent, Stockholm.
 Zettersten, A., förste marinintendent, Stockholm.
 Örtenblad, Stina, fröken, Stockholm.

Till Skansen hafva 1909 gåfvor lämnats af följande personer:

Aktiebolaget Pomril, Stockholm. — Aktiebolaget Stora Bryggeriet, Stockholm.
 — Almqvist, E., herr, Edvinsberg, Rönninge. — Andersson, A., fröken, Stockholm. —
 Andersson, F., trädgårdsmästare, Stockholm. — Andersson, S. A., vakt, Stockholm. —
 Andersson, J. A., herr, Sundsvall. — Andersson, Johanna, fröken, Stockholm. — Andersson,
 Maria, blomsterhandel, Stockholm. — Andersson, O., herr, Sikla. — Arrhenius, C. A.,
 byggmästare, Stockholm.
 Barnängens Tekniska fabriek, Stockholm. — Bayoud, C., fru, Stockholm. — Bayton,
 J., herr, Malmö. — Beckman, H., herr, Stockholm. — Bergianska trädgården, Albano.
 — Bernström, J., herr, Södertälje. — Billström, R., blomsterhandlare, Stockholm. —
 Binnkvist, E., fru, Stockholm. — Bjurholms bryggeri, Stockholm. — Björck, E. E.,
 herr, Rosendal. — Björkman, J., herr, Stockholm. — Blomberg, A., kapten, Stockholm.
 — Blombergs pappershandel, Stockholm. — Blomgren, Carl, fröhandlare, Stockholm.
 — Brunell, E., herr, Stockholm.
 Camp, V., sjökaptan, Göteborg. — Carnegie Porterbryggeri Aktiebolag, Stockholm.
 — J. Cederlunds Söner, Stockholm. — Cederpalm, E., trädgårdsarkitekt, Uppsala. —
 »Cirkus å Djurgården», Stockholm.
 Dahl, Knut, notarie, Stockholm: 1 vikaresäl. — Djurgårdsförvaltningen, Stock-
 holm. — Drewes, P., herr, Stockholm.
 Egnell, Allan, herr, Stockholm. — v. Essen, Hans, friherre, ryttmästare, Stock-
 holm. — Engvall, A., fru, Stockholm.
 Fogelberg, Sven, herr, Stockholm. — Forsberg, Maria, fru, Stockholm. — Fors-
 lund, H., ingenjör, Stockholm. — Forssén, Y., herr, Stockholm. — Frick, C. M., major,
 Malmö. — Fruktaffären Biblioteksgatan 5, Stockholm. — Frunck, Ragnar, studerande,
 Enköping. — Fryberg, C. E., grosshandlare, Stockholm. — Fröding, Hugo, öfverste-
 löjtnant, Stockholm.
 Gester, A., fru, Stockholm. — Gunnarsson, Y., öfvermaskinist, Stockholm. —
 Gustafsbergs utställning, Stockholm. — Gustafsson, J. E., herr, Stockholm. — Grönstedt
 & Co, Stockholm.
 Haga vattenfabrik, Stockholm. — Hagberg, T., trädgårdsmästare, Stockholm. —
 Hallberg, M. och F., Bonarit, Stäket. — Hamburgerbryggeriet, Stockholm. — Ham-
 marberg, L. M. F., direktör, Stockholm. — Hamqvist, A., fröken, Stockholm. — Hebel,
 W., löjtnant, Klintehamn. — Hedvall, E. A., herr, Stockholm. — Hellberg, H., handlande,
 Stockholm. — Hessler, C. A., herr, Stockholm. — Holmberg, A. A., bildhuggare, Stock-
 holm. — Holmstedt, Aug., plåtslagare, Stockholm. — Hultén, Fredrique, fröken, Stock-
 holm. — Högstedt & Co, vinhandel, Stockholm. — Hörberg, R., inspektor, Värmlands Bro.
 Jansson, Anna, fru, Stockholm. — Jansson, herr, Stockholm. — Jahnsson, Jean, herr,
 Stockholm. — Johansson, Henning, mejeriefär, Stockholm. — Johansson, J. E., herr, Löf-
 hamra, Frösunda. — Jonsson, A., fru, Stockholm. — Jäde, Frans, grosshandlare, Stockholm.
 Kjellberg, R., löjtnant, Stockholm. — Klingspor, A., kapten, Näsby. — Knus,
 herr, Stockholm. — Krona, E., målare, Stockholm.
 La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm. — Lalander och Friberg, Stockholm. —
 Landelius, J. C., konditori, Stockholm. — Larsson, E., herr, Stockholm. — Lembke, K.,
 fröken, Stockholm. — Lemke, F., handlande, Stockholm. — Lewenhaupt, Eugén,
 greve, Säbylund. — Lidén, N., grosshandlare och fru, Stockholm. — Liljewall, H.,
 ingenjör, Stockholm. — Lind, A., sergeant, Stockholm. — Lindberg, And., stations-
 skrifvare, Weberöd. — Lindell, Thora, fru, Stockholm. — Lindh, E., slöjdlärare, Väsby.
 — Lindhé, Stig och Margit, Folkesta. — Ljungqvist, O., kommandör, Stockholm. —
 Lundin, A., disponent, Moholm: 1 rådjur. — Lundberg, J., fröken, Stockholm. — Lof-
 berg & Co, vinhandel, Stockholm.
 Malmberg, Fr., ingenjör, Skogsgården, Djursholm. — Mariti, A., herr, Stockholm.
 — Mattsson, M., brukspatron, Finala gård, Arholma: 3 sälungar. — Modén, K. A.,

pastor, Stockholm. — Medin, F., herr, Stockholm. — Münchens bryggeriaktiebolag, Stockholm. — Mörner, K. A. H., professor, Stockholm.

Nerlien, Edw., fotografiskt magasin, Stockholm. — Nilsson, J., Hörlinge, Finja. — Nordquist, J. O., herr, Kiruna. — Nordstedt, Sven, Stockholm. — Norrström, G., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Norstedt, G., fröken, Stockholm. — Nyman, Järpens fyr. — Nyman, G. H., herr, Stockholm. — Nyman, J., herr, Stockholm. — Nyman, Jacques, Stockholm. — Nyström, N. Th., speceriaffär, Stockholm.

Pettersson, A., fru, Stockholm. — Pettersson, C., trädgårdsmästare, Stockholm. — Pettersson, E., Stockholm. — Petersson, Holger, studerande, Enköping. — Pettersson, H., handlande, Göteborg. — Pettersson, P. A., herr, Stockholm. — Pettersson, V., Stockholm.

Redlund, Carl, godsägare, Stora Kil, Bromma. — Reinholds Ångbageri- & Konditoriaktieb., Stockholm. — Rosenlind, Edw., direktör, Stockholm. — Rossander, E., fru, Stockholm.

Sankt Eriks Bryggeri, Stockholm. — Sandelin, Erik och Gösta, studerande, Stockholm. — Sandell, Robert, pappershandel, Stockholm. — Schale, E., kommandörkapten, Stockholm. — Schillberg, A. J., apotekare, Stockholm. — Schilling, T., Hudiksvall. — Schwartz, Y., Stockholm. — Sjöbergh, E., herr, Stockholm. — Slakteriaktiebolaget Normalm, Stockholm. — »Snödroppen», blomsterhandel, Stockholm. — Stadsträdgården, Stockholm. — Steinwall, Georg och Gustaf, direktörer, Stockholm. — Stenbith, E., Tobo. — Stokirk, V., grosshandlare, Stockholm: 1 bäfver. — Strömbom, O. E., blomsterhandel, Stockholm. — Sundbaum och Wennborg, Stockholm. — Frans Svanström & Co, Stockholm. — Svenska kristallbrukens försäljningsmagasin, Stockholm. — Svensson, G. W., handlande, Stockholm. — Södermark, R., major, Bäckaskog. — Söderqvist, A., Stockholm. — Söderqvist, blomsterhandel, Stockholm.

Tegelin, A. S., vakt, Skansen, Stockholm. — Tegnér & Wilkens, vinhandel, Stockholm. — Tomé, G., Stockholm. — Tullbom, C., fru, Stockholm.

»Ugglan», apotek, Stockholm.

Vahlberg, A., direktör, Stockholm. — Viberg, Åke, studerande, Stockholm. — Viman, L., fru, Stockholm. — Viman, Sune, herr, Stockholm. — »Viola», blomsterhandel, Stockholm. — Vinberg, H., speceriaffär, Stockholm. — Vistrand, E., herr, Stockholm.

Wadström, B., hofrättsnotarie, Stockholm. — Wahlberg, Th., blomsterhandel, Stockholm. — Wahlenberg, O., tapetserare, Spånga. — Wallberg, A., fröken, Stockholm. — Wallenberg, Bertil, studerande, Stockholm. — Wanström, G., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Werdenhoff, J., studerande, Stockholm. — Wibom, J. E., godsägare, Stockholm. — Wöhler, Willy, herr, Klintehamn.

Zenöb, C. O., herr, Katrineberg, Sundbyberg.

Åkerman, R., generaldirektör, Stockholm.

Öhrnberg, C., inspektor, Drevviken.

Skansens zoologiska trädgårds

D j u r b e s t å n d.	Bestånd ^{31/12} 1908.			Ö k n i n g.		
	Arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåfva.	Köp.
Apor, insektätare	6	11	327—	—	14	—
Kattdjur	3	7	2,700—	3	—	—
Hundar, vargar, m. m.	20	35	2,420—	21	3	—
Mårdar, sälar, m. m.	7	12	4,175—	—	11	4
Björnar	3	9	2,800—	2	—	—
Gnagare	11	132	280—	200	81	22
Hästar	6	10	4,500—	—	—	2
Nötkreatur	2	4	1,400—	1	—	—
Hjorddjur	6	16	3,560—	5	3	—
Får, getter	5	15	255—	13	4	—
Svin	1	2	1,000—	—	—	4
Summa däggdjur	70	233	23,417—	245	116	32
Sångfåglar	52	225	515·50	3	37	66
Klätterfåglar, gök	2	2	35—	—	1	3
Kräkfåglar	5	7	87—	2	3	22
Ugglor	9	31	462—	2	—	6
Falkar, örnar	7	32	475—	—	9	—
Vråkar, hökar	4	13	240—	—	12	—
Papegojor	9	17	470—	—	3	—
Hönsfåglar, struts	11	51	2,030—	57	10	1
Dufvor	9	57	118—	2	8	1
Vadare	17	57	830—	1	5	57
Svanar, änder, gäss	22	85	3,320—	23	4	28
Öfriga simfåglar	14	39	970—	4	9	4
Summa fåglar	161	616	9,552·50	94	101	188
Djurbeståndets summa	231	869	32,969·50	339	217	220

djurbestånd den 31 december 1909.

Minskning.		Bestånd ^{31/12} 1909.			Anmärkningar.
Sålda.	Dödade o. dött.	Arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	
6	8	5	11	252—	
2	4	3	4	1,200—	3 lodjur födda, 2 d:o sålda, 3 d:o dött.
9	10	21	40	3,061—	
—	9	9	18	2,765—	1 hvalross dött.
1	2	3	8	2,550—	2 baribalungar f., 2 d:o dött; 1 björn dödad.
263	18	16	154	1,404—	1 häfver gäfva.
1	—	6	11	4,900—	2 skogsrussar köpta.
1	—	2	4	1,400—	
—	3	6	21	4,290—	
13	—	5	19	295—	
4	—	1	2	1,000—	
300	54	77	292	23,117—	
14	148	47	169	383—	
—	5	1	1	10—	1 gök dött.
5	19	6	10	117—	
5	8	8	26	464—	
—	17	5	24	365—	
—	10	6	15	210—	
1	4	8	15	410—	
19	47	11	53	2,001—	1 massaistruts bortbytt mot en somalistruts.
5	3	9	60	126—	
2	48	22	70	1,085—	1 tranunge född.
29	42	20	69	2,973—	1 bastardsvan dött.
—	18	16	38	1,090—	
80	369	159	530	2,234—	
380	423	236	842	32,351.50	

Redogörelse
för
Kungl. Lifrustkammarens och därmed förenade
samlingars utveckling och förvaltning
år 1909.

Till KONUNGEN.

Till åtlydnad af föreskriften i nådiga skrifvelsen af 28 september 1906 får jag härmed afgifva följande berättelse rörande Lifrustkammaren och därmed förenade samlingar under år 1909.

Samlingarnas tillväxt.

Hufvudsamlingarna hafva under året ökats med 9 inventarienummer, hvaribland dock några omfatta ett större antal föremål.

Gåfvor:

Af major G. Hammarström: en samling af 14 st. bössor och 8 par pistoler, alla af svenska mästare och utmärkande sig för synnerligen god konservering; genom nådiga skrifvelsen af 23 december 1908 från Korsberga kyrka i Småland: fyra st. standar vid Smålands kavalleri, däraf tre st. kompanistandar från 1674 och ett lifstandar, sannolikt från 1678.

Inköp:

Sabel, svensk, å klingan F. R. S. et L. H. (Fridericus Rex Svecie et Landgrav Hessiae); bössa, svensk, 1700-talet; värjfaste, 1500-talet, jordfynd från Öland; bössor, svenska, 1700-talet, å den ena låset sign. Grönstedt, Stockholm, å den andra G:md Nystrand (Eskilstuna); värjklina (del af lönvärja), svensk, 1700-talet; dolk, 1500-talet, jordfynd från Stockholm; pistoler, ett par, svenska, 1700-talet, låsen sign. Meidinger, Stockholm; näsdukar, 2 st., och strumpor, tre par, märkta med Drottning Josephinas krönte initialer.

Boksamlingen.

Gåfvor:

Af inspektor, krigsarkivarien Petrelli: Förteckning öfver hertig Johans af Finland och hans gemål Katarina Jagellonicas lösegendom 1563; af följande institutioner: Nationalmusei konstafdelning; Nordiska Museet; Malmö Museum; Ordynacya Krasinskie, Warszawa; Smithsonian Institution, Washington; Museum of fine arts, Boston.

Inköp:

12 st. verk.

Fotografisamlingen.

Inköp:

355 st. kopior; 7 st. negativ.

Arbetet i samlingarna.

Fullbordandet af samlingarnas uppställning har under årets förra hälft ej blott kräft t. f. föreståndarens arbete långt utöfver ordinarie tjänstetid utan äfven i stor utsträckning användandet af extra arbetskrafter, som af Nordiska Museet ställts till samlingarnas förfogande.

Det forcerade arbetet med uppställningen, jämte ordinarie föreståndarens sjukdom och frånvaro, har medfört att arbetet med lappkatalogen icke kunnat fullföljas efter beräknad plan. Fotografering för densamma af föremål i samlingarna har dock fortsatts, hvarjämte påbörjats exerpiering af de äldre inventarierna för ernående af visshet om föremålens äldre historia.

Föreståndarens frånvaro och saknad af annan med samlingen förtrogen och på dess forskningsområde specialiserad tjänsteman har ock medfört att inköpen till samlingarna icke kunnat bedrivas i vanlig utsträckning.

Publikationer.

En »Vägledning för besökande i Lifruskammaren och därmed förenade samlingar», en omarbetning på grundval af äldre »vägledningen», har utarbetats af t. f. föreståndaren. Den utgafs i en upplaga på 3,068 ex.

Redan före årets slut var emellertid nödvändigt utgifva en andra tillökad upplaga af densamma. Den är tryckt i 5,000 ex.

Besök och studier.

För allmänheten öppnades samlingarna den 28 juni. De hafva därefter varit dagligen tillgängliga å samma tider som Nordiska Museet. Jämlikt öfverenskommelsen mellan museet och svenska staten hafva de tvänne dagar i veckan, söndag och fredag, varit afgiftsfritt tillgängliga; öfriga dagar utan annan afgift än till Nordiska Museets egna samlingar.

På grund häraf kan icke med noggrannhet uppgifvas huru många personer, som enbart besökt Lifruskammaren. Däremot hafva samlin-

garna under fridagarna, det halfår, de varit öppna, besökts af 23,731 personer.

Studiekort med fritt tillträde hafva äfven utdelats gemensamt för Nordiska Museet och Lifruskammaren.

Inspektor, nämnd och föreståndare.

Ärenden rörande Lifruskammaren hafva behandlats af Nordiska Museets Nämnd vid 9 sammanträden och har inspektor närvarit vid två af dessa.

Föreståndaren har på grund af sjukdom och läkares tillrådan vistats utrikes under tiden 1 januari—1 juli, under hvilken tid tjänsten upprätthållits af intendenten vid Nordiska Museet Axel Nilsson.

Föreståndaren har under denna utrikes vistelse äfven varit i tillfälle att bedrifva studier i enskilda och offentliga samlingar, arkiv och bibliotek i Wien med omnäjd, Krakow, Budapest, Venedig, Bologna, Milano och Turin.

Sin semester har föreståndaren åtnjutit dels den 1—7 juli, under hvilken tid tjänsten upprätthållits af fil. kand. Sigurd Wallin, dels den 13 sept.—4 okt., då han på enskild bekostnad besökte samlingarna i Berlin, Krakow, Lemberg och å slottet Podhorce i Gallicien, och har tjänsten under denna tid upprätthållits af intendenten vid Nordiska Museet, doktor Edvard Hammarstedt.

Som biträde åt t. f. föreståndaren har under tiden 1 februari—15 juli på Nordiska Museets bekostnad varit anställd fil. kand. Sigurd Wallin.

Dessutom har grefve Arvid Posse under året deltagit i arbetet vid samlingarna.

Ekonomi.

Debet.

Balans från år 1908:

Tillgångar 5,554: 06

Uppbörd:

Statsanslag, extra ordinarie staten, åttonde hufvudtiteln, lifruskammaren:

för tillsyn, underhåll och vård af samlingarna . 6,200: —

för upprättande af en lappkatalog . . . . . 2,200: —

Dyrtidstillägg för 1908 . . . . . 300: — 8,700: —

Intressemedel 232: 38

Försäljningsmedel 3,217: 40

Tillskott från Nordiska Museet 1,482: 32

13,632: 10

Balans till år 1910:

Skuld: I allmänhet . . . . . 300: —

Summa 19,486: 16

Kredit.

Utgifter:

Aflöningar	6,800: —	
Samlingarnas ökande	922: 30	
Konserveringsåtgärder	152: 38	
Expenser	162: 32	8,037: —
Lappkatalogen		737: 91
Tryckning af »Vägledning»	5,157: 37	13,932: 28
Balans till år 1910:		

Tillgångar:

Kontant behållning (hvaraf 5,076: 18 deposition i bank) . .	5,553: 88
	<u>Summa 19,486: 16</u>

Stockholm den 16 mars 1910.

Underdånigast

Rudolf Cederström

föreståndare för Lifrustkammaren.

NORDISKA MUSEET

F A T A B U R E N

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

BERNHARD SALIN

MUSEETS STYRESMAN

1910

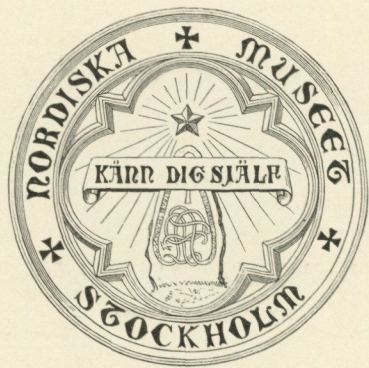

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1911

[100441]

INNEHÅLL.

	Sid.
AMBROSIANI, S., Plankor med målning från Lunderhage, Gottland	236
» Museimannamötet i Strängnäs	185
ARWIDSSON, IVAR, Om sättet att taga i snö nedkrupen orre med håf	230
CEDERBLOM, GERDA, Något om Sveriges äldsta glastillverkning	140
CLASON, I. G., Våra byggnadsminnens vård	61
GELJER, HERMAN, En spelman i Åre	221
HALLSTRÖM, GUSTAF, Traditioner om lapptrumman	20
» Lapptrumman, Bidrag till typutredning	81
KEYLAND, NILS, Lappska fångst- och fiskeredskap	65
LINDHAGEN, ARVID, Om några gamla regler för beräkning af de rörliga kyrkofesterna	129
LUNDBERG, OSKAR, Smörkullen och andra ortnamn på Smör-	193
PALM, AXEL, Lapptrumma från Åsele	48
RAPHAEL, ELLEN, Svenska kända glasbruk 1700—1830	165
REUTERSKIÖLD, EDGAR, Linnés lappska trolltrumma	15
SANDSTRÖM, JOSEF, Ornässtugan och dess inventarier 1725—1759	213
UPMARK, GUSTAF, Om rokokomöbler och deras datering	105
» Utställningen af kyrkligt silfver från Strängnäs stift	240
WIDE, SAM, Fågeln med sprängörten i forngrekisk litteratur	228
WISTRAND, P. G., Indelning af dygnet samt tidvisare hos vår svenska allmoge	1

Litteratur:

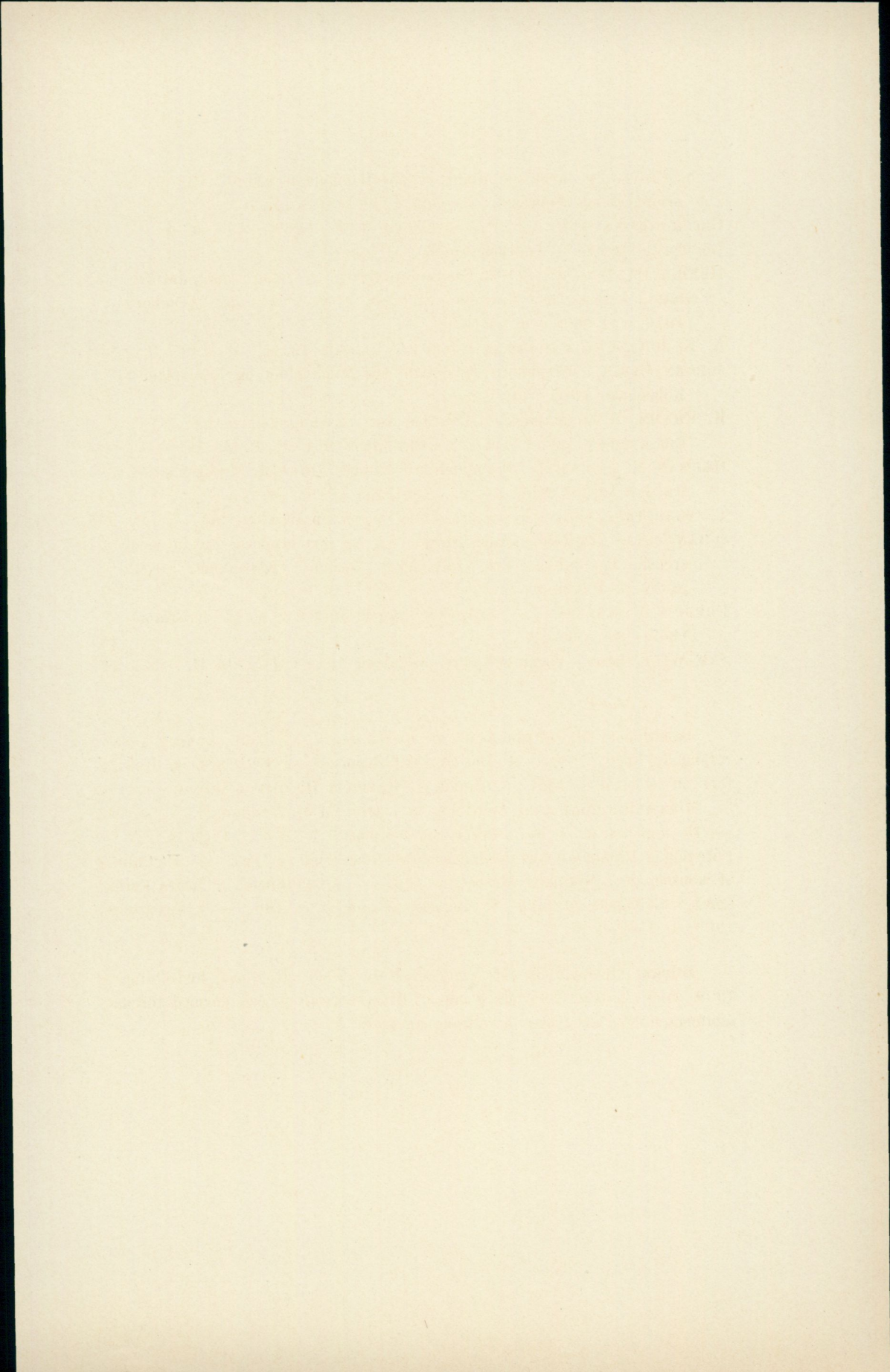
MARIE ANDREE-EYSN, Volkskundliches aus dem bayrisch-österreichischen Alpengebiet. Braunschweig 1910. Af N. E. H.	115
BRAGE. Årsskrift 1909. Årg. 4. Helsingfors 1910. Af N. E. H.	175
A. DACHLER, Karte der österreichischen Bauernhausformen. Wien 1909. Af —a—i	124
H. F. FEILBERG, Bjærgtagen. Danmarks Folkeminder nr 5. Köpenhamn 1910. Af N. E. H.	174
» , Dansk Bondeliv. D. 1. 3:e uppl. Köpenhamn 1910. Af N. E. H.	247

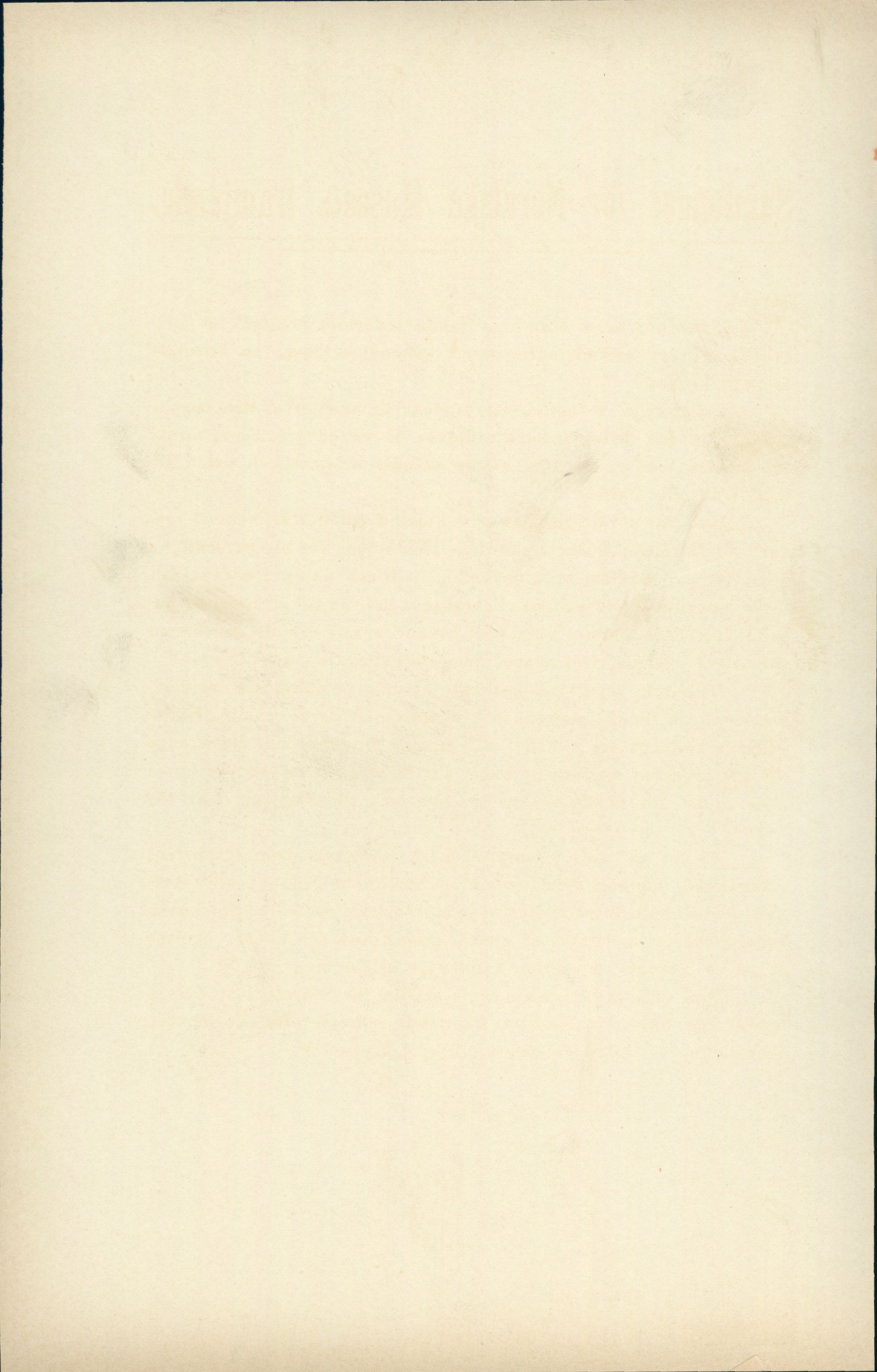
	Sid.
S. A. FRIES, Der krähende Hahn in der Passionsgeschichte. Ein Stück orientalischer Folklore. Uppsala 1909. Af N. E. H.	121
Gamla svenska städer. I, II. Stockholm 1908, 1909. Af —a—i . . .	183
Göteborgs Museum. Årstryck 1910. Af —a—i	123
HENRIK HYLÉN-CAVALLIUS, Samlare i Sverige af konstföremål, antikviteter, kuriosa och rariteter af olika slag. 2:a uppl. Göteborg 1910. Af G. C—m	248
K. F. JOHANSSON. Solfågeln i Indien. Uppsala 1910. Af N. E. H.	174
JÖRGEN OLRIK, Drikkehorn og Sølvtoj fra Middelalder og Renaissance. Köbenhavn 1909. Af —a—i	179
K. RHAMM, Ethnographische Beiträge zur germanisch-slavischen Altertumskunde. Abt. 1 und 2: 1. Braunschweig 1905, 1908. Af —a—i	49
HERMAN M. SCHIRMER, Fortegnelse over vore bevarede Mindesmærker fra den kristne Middelalder. Kristiania 1910. Af —a—i	181
T. SEGERSTEDT, Självandringens ursprung. Uppsala 1910. Af N. E. H.	255
JOHAN TURI, Muitalus samid birra. En bog om lapperne liv af den svenske lap Johan Turi. Udg. af E. Demant. Köpenhamn 1910. Af K. B. Wiklund	249
FREDRIK B. VALLEM, Lys og lysstel i norske kirker og hjem. Kristiania 1907. Af —a—i	177
SAM WIDE, Baum, Vogel und Axt. Göteborg 1910. Af N. E. H.	247

Notiser:

Samfundet till befrämjande af utställningen af äldre kyrklig konst i Strängnäs 1910, s. 64. — Det nya friluftsmuseet på Fölisön invid Helsingfors, af —a—i, s. 125. — Lunds Universitets Historiska Museum, s. 126. — Minnesutställning med anledning af slaget vid Helsingborg 1710, s. 126. — De uppländska spelmanstäfningarna i Uppsala 7—8 maj 1909, s. 127. — Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring, s. 127. — Utställning af konstsmide i Nordiska Museet, s. 128. — Utställningen af äldre kyrklig konst i Strängnäs 21 juni—28 augusti, af —a—i, s. 189. — Årsberättelsen 1909, s. 256.

Bilaga. Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1909 samt Redogörelse för Kungl. Lifruskammarens och därmed förenade samlings utveckling och förvaltning år 1909.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot såväl stiftande som ständig erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklådspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom äger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 5 kr. för vuxna, 3 kr. för barn och till Skansen 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock den 15 dec.—midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. Telefon 4. Riks Telefon 3 98.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Den utdelas gratis till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklädspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne och af utseende som ofvanstående bild visar samt till ett pris af *1 kr.* för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren **GUSTAF HEDBERG**, Regeringsgatan 28 A, Stockholm C.